

Muhammad Mustafa

Muhammadu (*suuji nda hallasi ma bare a ga*),
Irkoy Diya, bortaray kan cine ga gaabu

Usman Nuuri Topbas

 ERKAM
PUBLICATIONS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(Bismillaahi Arahamaani Arahimi)

ISTANBUL - 2013

© Erkam Publications 2013 / 1434 H

Erkam Publications
Ikitelli Organize Sanayi Bölgesi
Turgut Özal Cd. No: 117/4
Basaksehir, Istanbul, Turkey
Tel: (90-212) 671-0700 pbx
Fax: (90-212) 671-0717
E-mail: info@islamicpublishing.net
Web site: <http://www.islamicpublishing.net>

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the copyright owner.

ISBN: 978-9944-83-484-1

Bora kaŋ na tiraa wallafi:

Usman Nuuri Topbas

Boro kaŋ na tiraa bare zarma ciine ga:

Muhammadu Sidi Ahamad, Ustaz Medersa Usman Efendi

Bora kaŋ na tiraa hantum zarma ciine ga:

Abiibu Amadu

Bora kaŋ na tiraa guna:

Dr Hamiidu Saydu Hanafiiyu

Graphics:

Rasim Sakiroglu (Worldgraphics)

Printed by: Erkam Publications

Muhammad Mustafa

Muhammadu (*suuji nda hallasi ma bare a ga*),
Irkoy Diya, bortaray kaɗ cine ga gaabu

Bora kaɗ na tiraa wallafi
Usman Nuuri Topbas

Bismillaahi Arahamaani Arahiimi
Irkoy kaŋ beeri; a na iri beerandi nda nga Diya
(suuji nda hallasi ma bare a ga)

**“Hakiika iri mana ni samba kala day ni
ma te suuji taka-harey kulu se.”**

(Kuraana Annabipamma suura 107)

✽❦❦❦❦❦❦✽

**Irkoy ne: “He! Ni Annabipamma! I na ni
samba (ni mate) seeda, farhɔndiko, hum-
burandiko, waazuko, Irkoy se, nda nga
yadda, sanda Fatilla kaŋ ga naray”**

(Kuraana, Al Azhab, 33/45/46)

✽❦❦❦❦❦❦✽

**Irkoy ne: ”A ma te araŋ se Diyaw kaŋ araŋ
ga dondon, boro kulu kaŋ zici Irkoy ga, nda
zaari kora, nda a fonguyaŋ, ce boobo”**

(Kuraana Al Azhab 33/21)

**Irkoy ne “He nin Irkoy Diya! A bare ni se sufuray
kañ si dumbu, ya-din no ni gonda da hanno
kañ ga beeri gumo”**

(Kuraana al kalam 68/3-4)

***

**Irkoy ne « He arañ kañ cimandi, arañ ma boñ dum
Irkoy se, arañ ma boñ dum Diya se,
arañ ma si arañ goyey sara »**

(Kuraana Muhammadu 33)

***

**Irkoy ne “Boro kañ na boñ dum Irkoy nda nga Diya
se, hakiika borey din ga margu nda borey kañ Irkoy
na i anneemandi ga tun Annabipamma ga, nda cimi
harkey ra, nda seedey ra, Irkoy fonda, nda boro
suubanantey ra. Maadala, i cotte nda boro hanney”**

(Kuraana an-nisa, 4/69)

Kayfuru

Irkoy ne “Hakiika, Irkoy nda nga malaayikey, i go ga salli Irkoy Diya ga : he arañ kañ cimandi, arañ ma salli a ga , arañ ma hallasi boobandi a ga (kuraana al ahzab 56). Iri ga Irkoy Taala saabu, saabuyan boobon kañ ga duumi, zama se, a na iri no, wala iri ma ne a samba iri se, boro suubanante, a na iri dañ mo a wane al’ummaa ra ; nga mo ga ti annabijnammey wane bonkoono. Irkoy baako no Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga), Annabijnamma no, diyaw mo no. Suuji nda hallasi ga duumi iri bonkoono ga Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wayno no kañ go wayney ra, cimi annuura mo no, nda kandayan kañ ga naray, kañ ga duumi, bonkooney fonda bon, adamayzey kulu se.

Irkoy Taala na a samba adamayzey se alwaati sando ra, alwaati kañ borey go ga taabi ra, a na i anneemandi nd’a, a ma te takaharey kulu se suujiko, alwaato kañ borey miri ndupña kubay ra.

Irkoy Taala, a na iri beerandi nd’a, sanda handariya kañ fatta beena ra. A na a te mo narayyan kañ ga naray handariyey ra. Ya-din mo no, a na a te sanda wayno kañ na kubay kulu ka, zama adamayze jama-jama, i goro ga baafuney sanda alman yan, fahamay janay se. Irkoy Taala na i anneemandi nda Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga), a na i suuji nd’a,

suuji kanj ga duumi, kanj si dumbu ; suujiko no baafunantey nda taka-harey se, tondey nda tuurey boŋ, isey nda teekey ra, laabo nda beeney ra, zaamaney nda nangey ra, ya-din mo no nda adamayzey; a te mo konzoko, albarka duura ra nda kandeyan nda suuji nda hallasey, nga wo, manti kala suujiko no, zama hari kulu kanj i taka, a beerandiyar se no, nda a darzandiyar se no ; a wane baakasina taka-harey se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a wane darza ga koy beene Irkoy Taala do. Nga wo suuji no, zama se a ga bakar adamayzey nda taka-harey kulu se; nga wo suuji no, zama Irkoy Taala na bakacare te nda baafunay hari kanj ga duumi binayzey se nda lakkaley kulu, ya-din no bonkaanay wane asulo kanj go boro ga-ham ra, nda albarka kanj ga duumi; nga wo suujiko no, zama Irkoy Taala na a beerandi nda Alkuraana, a go mo ga borey fahamandi kandayar kanj ga tabbati, nga wo suujiko no, zama se diyaw no kanj Irkoy ga baar'a ga bisa Taka-harey kulu , nga wo diyaw no kanj Irkoy na a beerandi, nga wo suujiko no; da manti a se, ndupnaa kulu no ga bare ga te fiili; nga wo suujiko no, zama taka-harey kulu, hakiika i na i taka a wane annuura ra; nga wo suujiko no zama hari kulu kanj ga boori, i na i taka a wane beerandiyar se. Tuuri boosi kulu kanj mana du a wane annuura, no si feeri, doŋ hala manti nga, i mana taka, hari kulu ndupnaa ra, a wane sambo no iri wane tabbatiyano go bangante; Irkoy wane Taka-harey ra suubanante, Timmante, kanj ga tonton narayyar alwaati kulu kanj zaarey ga te ga bisa; nga wo suujiko no, zama Irkoy Taala nda nga boŋ a na a beerandi, a na a no darza, a salli a ga duumi salmataWo-din se, ndupnaa kulu go a wane Annabijnammata suujo tandaa cire, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hakiika, borey du

lakkal, dajjeyan, cimi kan daray jahilitara wane alwaato ra. Sohōn borey sintin ga du fulanzamay taji, bayray, duuyan ra nda cimi, nda fahamandiyān kan Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kan ga beeri; a na i meeyey feeri, a na fatey daaru ga koy beeney ra, kan yaŋ ga yulwa.

Lakkaley te sanda tondi yaŋ kan ga sandi, i bare ga te laaka wane kambe hinkaa albarkantey ra, i biney te mo, bine yaŋ kan ga ziibi, kan ga kusa; a na i jumay nga hari suubananta ra; i hanan, annuura furo a ra nangey kan kubay nda bi yaŋ go.

Waaci (Etiyopi boro no) za a mana furo alsilaamataray, a te alboro kan ga sandi, kan jinda ga gaabu (hanga sando) a ga borey wi, amma alwaaato kan a furo alsilaamataray, a na nga wane ciitey kulu te Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wano dumo. A te Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane Sahaaba kan bina ga bakar, a ga hē bakaraw se, ya-din no a wane borey kan yaŋ ga hima nda, ga ba i wane fundey te kala i maanu buuyan, i go meeri fondēy boŋ; kala kan i haŋ kandayan wane haro ra, no i bay kan baafunay duumante, i du wo din bakacare, darza nda bayray, i na i maayey margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ; wo-din kulu, a ga bangandi kan Irkoy Diya(suuji nda hallasi ma bare a ga) kan ga beeri nga ga ti maamaci hari beeri kan Irkoy Taala na a taka, a na iri bakacarandi nd'a. Hakiika, a te maamaaci ndupnaa kulu ra, bangante nda tugante, nga ga ti timante kan i ga timandi nd'a, Ibeero kan i ga beerandi, baaka kan i ga ba. Zama se a te suujiko, nda kandeko, sanda nooyan no kan Irkoy taala no taka-harey kulu se. Wo-din se boro suubanantey, nda boro hanantey nda waliyey nda fahamandikey nda borey kan

yanj na alsilaamataray toonandi ndunna jare-jarey kulu ra, adamayze wane taarifo ra; hakiika nga wo, i mana a te wo kanj boro fey i na i te, nga wo ga hima nda wayna hando. Wo ma ga se, Irkoy fonda maanuyan nda a wane yadda duura, kala day boro ma ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda borey kanj yanj go a fonda bonj ; Irkoy Taala ga bangandi iri se nga aya suubanantey ra, a ga ne:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Hala a te aranj ga ba Irkoy, aranj ma ay gana, Irkoy Taala ma ba aranj, a ma yaafa aranj se aranj zunuubey, Irkoy ga yaafa, a ga suuji” (Kuraana al Imhraana 31)

Irkoy kanj ga cim, a ga ne aya fo ra :

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى
فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا

“Boro kulu kanj ga bonj dum Irkoy Diya se, hakiika bora na bonj dum Irkoy se, boro kulu kanj na banda bare a se, hakiika iri mana samba i se -batuko” (Kuraani Al nisa 80)

Sanda mate kanj ayey go ga tabbatandi iri se, hakiika ganji follonka ga, Irkoy baakasina, nga ga ti a ma bare Irkoy Diya (Suuji nda hallasi ma bare a ga) ganayanj bonj ga margu nd’a, sanda day daariji kanj go a jare ga. Wo kanj manti wo-din, i si

a kabu imaanitaray ra, ganji follonka Irkoy Taala baakasinay se, nga ga ti a Annabiyamma ganayaŋo. Wo ga ti cimo, wo kaŋ boro kulu si hin ga ne nga ma wangu cimo, boro kulu kaŋ cimandi nda Irkoy Taala wo-din ma ga se, a ga tilas boro ga, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ma bare i baafuna kulu ra, a ga tilas mo ni ma a dondon, zama a ga hagu nda dondonyan, ni ma du ga te boro beeri kaŋ ga hin ga borey muraadey feeri ; wo-din se no, a ga tilas iri ma a bay, iri ma maan'a mo, ya-din no, a tilas iri biney ma baar'a sanda mate kaŋ iri biney ga jooti nda. Ya-din mo no, iri ma te sanda a cale suubananter kaŋ Irkoy Taala yadda i ga, nga ga ti borey kaŋ ba Annabiyamma kala i tasey ton a baakasinay se, zama se hari no kaŋ si hin ga te iri ma to sahaabey din ga, zama iri wo gazante yan no, ba day iri mana te hari kulu, iri ma a fonda gana. Ya-din no iri ma bare a wane kandeyan fonda bon, kulu a wasa. Hala iri du wo-ne, bonkaanay beeri no, hala iri maan'a, wala iri ma hima nd'a, ba day kayna, a wane borotara ra kaŋ sinda wadde, kaŋ ga ti meyey kaŋ ga boro toonandi abada. Iri ma du ga sanney tabbatanti se no iri na tiraa wo wallafi, ba kaŋ se iri si hin ga a kulu ci day-day. Wo kaŋ iri ga dan aran kambe ga, iri ga tamahā kaŋ a ga aran bayrandi nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), borotara kaŋ ga beeri, aran ma du ga a bay. Hakiika, iri soola sanno wane hinfaano kaŋ ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) borotara kaŋ ga beeri ga fun laabaarey kaŋ yan tabbati iri sintiney ra. Wo-din se no, ba iri sanno ku, iri si hin ga a wane alhako toonandi. Wo-din se no, iri ga dan iri fundey ra, Irkoy Taala saabi nda a wane anneema beerey kaŋ a na iri anneemandi nd'a, nga ga ti Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) Iri ga salan Irkoy

Diya boŋ,(suuji nda hallasi ma bare a ga) wala a wane taarifo, wala a wane baafuna boŋ nda a wane sunna boŋ, hari kaŋ go bangante, goy beeri sanda mate kaŋ iri ga hin ga sambu iri hina, wala iri gaabo cine, zama se iri ma te kodorko kaŋ ga a suujo sambu nda a wane tabbatiyaŋ kaŋ ga duumi wo kaŋ na taka-harey kulu margu ga koy hala iri alwaato wo ra kaŋ go kankami nda sandey boobo ra, adamayze kulu ma du ga bay a se. Alhaali hanno ra nda sanni kaŋ bisa sanney kulu. Hakiika, maamaaco wo kaŋ to canfe ga, nda hari kaŋ ga iri beerandi, iri ga hin ga a te, wala iri ma Annabiyammaa sifa hanno ra.

Ya–Rabbi, ma daŋ iri se ba ga tun Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane borotara nda a maamaaco kaŋ sinda wadde, a ma daŋ iri biney ra Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasinaŋ kaŋ ga to jidanbisa yaŋ, a ma iri arzank-andi nda tabbatandiyaŋ nda zaamayaŋ, Irkoy humburkumay yoonay ra, kaŋ ga margu nda jinde salleyaŋ a se, ni ma iri te borey kaŋ ni yadda i se, kaŋ ni baar’ey.

Amin. ¹

¹ Ay ga Irkoy Taala ŋwaaray, ay ga ay boŋ yeeti a se ganda, ay ma te a se taalibiize suubanante kaŋ na nga kookaro kulu cabe, nda ngey gaakasina kulu tiraa wo soolaa ra, a ma te mo sargay kaŋ ga duumi

DUMBARI SINTINA

✿ **Bortaray kaŋ hima da ndupɲna kulu ra**

✿ **Dondonyañ hari/silmaŋ kaŋ i ga gana**

Bortaray kaŋ hima nda nduppna kulu ra iri bonkoono Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga)

Irkoy Taala ne nga Diya se Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) nooyan kaŋ ga beeri, kaŋ i ga hanse ga ba adamayzey se. Wo-din se, nga beera se, nda a darza se kaŋ ga hanse ga beeri Irkoy Taala do. Ya-din no mo, a ne nga Diya ganayaŋo, nga ganayaŋo no, ya-din no mo, boro kaŋ yadda nda nga Diya, kulu yadda nda nga. Irkoy Taala wane sarto ga ti a wane baakasina duura, kala day boro ma Annabiyamma gana (suuji nda hallasi ma bare a ga). Ayey kaŋ ga beeri, ga wo-din maana cabe.

**“Hakiika, iri mana ni samba kala day ni ma te suuji
Taka-harey kulu se”** (Kuraana anbia 07)

Irkoy Annabiyamma, a te a ga borey ce a caley ra da maano wo « he borey, aran bay kaŋ ay wo suujiko no, kandeke no » (haddarimi Mukkudima 3). Hadiisi fo ra Irkoy ne : **“boro kulu
kaŋ na boŋ dum nga Diya se, hakiika bora na boŋ dum nga
Irkoy Taala se”** (Kuraana nisa 80)

**“Borey din kaŋ yaŋ yadda nda ni, hakiika i yadda nda
Irkoy”** (Kuraana Al Fatha 10).

Irkoy ne: “he Muhammadu, ci i se ga ne hala arañ te , kanj arañ ga Irkoy gana, arañ ma ay gana, Irkoy taala ma ba arañ, a ma yaafa arañ se zunuubey. Irkoy, yaafako no,suujiko no” (Kuraana Al – Imrana 30).

Hakiika Irkoy taala ganji nda alhaali tabbatante kala a ma jilmandi hari kulu nga jine, nda a baaka jine.

Irkoy ne **“he arañ kanj cimandi , arañ ma si ciiti misa kulu gana, kala arañ ma Irkoy nda nga Diya ciito bay, arañ ma humburu Irkoy ; hakiika Irkoy ga ma, a gonda hari kulu bayray.”** (Kuraana Al – hujarat 1)

Ayo wo kanj ga beeri, a ga iri yaamar, a ga hirri dan iri se, iri ma kay ga goy nda kuraanaa nda sunnaa, kanj manti nda yababeyan nda gazeyan. A ga tilas iri ma goy nda wo–din, iri ma si fatta a bonj, kanj ga ti Irkoy Taala yaamarey nda nga Diya, nda kuuranaa wane cabeyan nda sunnaa : zama , Irkoy Diya (suudji nda hallasi ma bare a ga), a te boro no kanj na nga caley biiri nda Irkoy nda nga kuraanaa wane cabey.Wo-din se, alwaati kulu, hala i ga sahaaba ha hari fo, i ga a jaabi nda ciidaya wo : “Irkoy nda Diya no ga bay” ba kanj se i gonda haro baaru. Wo-din ma ga se no, i to canfe.

Lalabu ra nda boro beerandiyen ra, nda lalabu hananyan.

Irkoy taala ha cimandikey ga , i ma te boro yan kanj go mo feerante lalabu ra, ngey sanno ga, ngey goyey ga, ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Ya-din no mo, i ma si ngey jinde sambu beene i sanno ga Irkoy Diya se, (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda ngey ceeyanjen ga. Hari kayna kanj ga boro ka taray, ga fatta alsilaa-

mataray ra, a ga boro goyey kulu te yaamo. Aya boobo yaŋ ga wo-din cabe. Irkoy ne:

“He ! Araŋ kaŋ cimandi, araŋ ma si araŋ wane jinda sambu Irkoy Diya wane jinda boŋ, ya-din no, araŋ ma si araŋ sanney bangandi sanda mate kaŋ araŋ ga i bangandi araŋ nda care gamo ra se, zama se, wo-din ga araŋ goyey sara, araŋ si ba bay hala araŋ goyey sara” (Kuraana al hujarat)

Koyne Irkoy Taala kaŋ beeri, a na nga Diya koddor za i mana borey taka. Yoonay no, a wane darza se, i ma du ga bay borey kaŋ yaŋ cimandi nd’a, Irkoy Taala na adamayze beerandi nda a wane bortara, a na a no mo darza beeri, i ma du ga nga baaka beerandi se. Ya-din no, a laasaabu mo, sanda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jaŋ ga lalabu a ga yaŋ, wo-din ga cabe jaahilitaray.

Irkoy ne: **“Borey kaŋ yaŋ ga ngey jindey yeeti ganda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, borey din, ngey ga ti borey kaŋ Irkoy na i biney zarraba nda a hum-burkuma, a bare i se yaafayaŋ nda sufurey kaŋ ga beeri. Borey din kaŋ yaŋ ga ni ce fuyey banda, i baayaney kulu sinda lakkal”** (Kuraana al hujarat 3-4)

Sanno wo ra, iri ga hin ga barmay nda aya wo koyne: **“araŋ ma si jinde daŋ Diya wane ceeyaŋ, sanda ma te kaŋ araŋ ga care ce”** (Kuraana Annur 63)

Ibun Abaassa (kaŋ Irkoy Taala yadda a ga) ga ayo wo fasara nda nga ciyaŋo: i ga ci

“He Muhammadu, he Alkaasum baaba “Irkoy Taala na i ganji wo-din ciyaŋ nda Annabiyamma beerandi yaŋ se. A ne

“arañ ma ci he Irkoy Annabiyamma, he Irkoy Diya” (Ibun Kasir Taala, a mana nga wane Annabiyamma ce nda Muhammadu, kanj ga ti nga mayo wala nga ma daka, sanda mate kanj a na nga jaakafosiney Annabiyammey ce nda ngey maayey. A na a ce nda nga wane sifey ; a ne a se” he Irkoy Annabijammo, he Irkoy Diya” wo-din mo a wane beerandiyanj se . Wo-din se no Irkoy Taala danj cawyanj beeri Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) lalabu ra. Irkoy Taala humburandi borey kanj yanj ga jaahiley a wane Darza, a wane baafuna wo mo no ga cabe wahayo wo wane fasara. Irkoy ga ne: **“A ze nda ni wane aloomaro, hakiika borey din i go ngey wane suuyan ra, i go ga sikka”** (Kuraana Al Hujur 72)

I ma du Al-kuraana ra, zeeyanj kanj ga hima nda wo-ne, Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) wo-din ga cabe Irkoy Diya darza beero kanj Irkoy Taala na a no, wo-din ma ga se, Irkoy Talla ga salli a ga nda nga malaykey ; ya-din mo no, a yaamar cimandikey ma salli a ga, ya-din mo no, i ma hallasey boobandi a ga,i ma si forgay a wane fonguyan, i wane biney ra nda i deeney boñ.

Irkoy ga ne: **“Irkoy nda nga malaykey, i ga salli danj Annabiyamma boñ : he arañ kanj cimandi, wa salli a ga, arañ ma hallasey boobandi a ga”** (Kuraana Al ahzab 56)

A mana te mo Irkoy Taala beerandiyanj nda boryandi yanj Annabiyamma se, hari no kanj gonda hirri nda nooyanj beerey kanj yanj go ga care gana kala Alciyooma. Wo- din daliilo: **“hakiika, Irkoy ga haw ga ni no, kala ni ma yadda”** (Kuraana adduha 5)

Iri ga tonton wo-din kulu boŋ, hakiika. Irkoy Taala, a na Irkoy Diya(suuji nda hallasi ma bare a ga) bisandi diyey kulu boŋ nda Annabiyamma kulu boŋ, a na bakacarandi i boŋ nda darza beeri yaŋ, wo-din no sanda mate kaŋ a na cacarandi i gamo ra. Hari kaŋ ga wo-din cabe mo, Irkoy Taala ne: **“Diyey din, iri ga bakarandi i gamo ra, i ra mo gonda boro yaŋ kaŋ salaŋ nda Irkoy, a na afo yaŋ sambu a fo yaŋ boŋ”** (Kuraana al bakaratu 253)

Afo yaŋ i ra a wane maana, afo a ra kalima (afo yaŋ) laarabu ciine ra sanda (afollon) hari kaŋ i ga boona nda kalima din aya wo ra: iri Annabiyamma Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) Ibun Abaasa (kaŋ Irkoy yadda a ga) ne: boro fo yaŋ no goro Annabiyamma wane caley ra (suuji nda hallasi ma bare a ga) i go ga batu kala a fatta, kala a maaney, a ma i go ga salaŋ, kulu a ka ga i sanno hangan ga boori ; afo yaŋ i ra go ga ne: maamaaci hari, hakiika Irkoy suuban nga taka-harey ra cale, Ibarahiima a wane cala no. afo mo ne: maamaaci fo koyne “Irkoy salaŋ nda Muusa sanni ; afo mo ne koyne (Isa, Irkoy wane sanno no, a wane fundo no): Irkoy na Adam suuban, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fatta ga ka i do, a salam i ga a ne “hakiika, ay ma araŋ sanno, nda araŋ maamaaco. Ibarahiima, hakiika Irkoy Taala cale no, Muusa mo Irkoy Taala faakaarayko no, Isa mo, a wane fundo no, a wane sanno Adam a na suuban no, ya-din no mo ay wo, a wane baaka no kaŋ manti nda foomay ; ay no mo ga saabuyaŋ liiliwalo sambu alciyooma hane; Adam go a cire, boro kulu kaŋ ga maan’a, kaŋ manti nda foomay, ay ga ti boro jina kaŋ ga ceeci ga a konzo, ay ga ti boro jina kaŋ i ga no konzo yaŋ alciyooma hane kaŋ manti nda foomay; ay ga ti boro jina kaŋ

ga alzanna londo kar, kaŋ manti nda foomay, Irkoy Taala ma a feeri, ay ma furo ay nda ay jamaa, cimandikey wane alfu-kaarey kaŋ manti nda foomay; ay no mo bisa boro jiney nda borey korey Irkoy Taala do, kaŋ manti nda foomay” (ataramazi, almanakip, 1/3616; adarami)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne “Ay ga ti adamayze wane bonkoono suba alciyooma kaŋ manti nda foomay ; ay kambe ra no saabi wane liiliwalo bara, kaŋ manti nda foomay, Annabiyammey kulu no mo, zaaro din, za Adam nda borey kaŋ yaŋ ga him’a, kala day i go ay wane liiliwalo cire, ay ga ti boro jina kaŋ ga fatta laabo cire, kaŋ manti nda foomay». (Taramazi kuraana Tabsir 17/31-48)

Ciitey wo yaŋ kulu nda cacarandiyaŋ beerey Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sababo se, Irkoy Taala ŋwaaray cimandikey ga, i ma bu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, i ma manne a se, i ma baafunay alhaali fo ra, sanda day i go ga ngey goyey cabe Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga). Daliili beero, sanno din boŋ, Irkoy Taala na cimandikey yaamar i ma hallasey boobandi nga Diya ga. Ba i go ga jingar goray ra, Tahiya kulu ra, sanda day a go ga kay i jine, i go ga ne “hallasey ma bare ni ga, he Annabiyamma, nda a suujo no, a albarka no”. Ba kaŋ se no hala boro na salamyang te boro fo ga, a jingaro sara.

Al Iman Abu Hamid Al gazali: a ga ci, nga mo go ga feeri hikmo wo, a ne: amma Taya ra, hala ni goro, ni ma goro nda lababu ; ni ma salam nda hari kulu kaŋ bangay suujey ga, nda hanan yaŋ ga, nda hanney Irkoy Taala se. Ya-din no, bonkoonitaray, Irkoy Taala hinne ya Annabi nda a bortaray

beero, ni ma ni “sallama alayka, AyyuhAnnabiyu Raamatulahi Ubarakatuhu” ni ma cimandi kaŋ salam yaŋ to a ga, a ga a yeeti ni se nda hari kaŋ bisa ni wano” (Abu Hamid Algazali, Ih yaou Uluumu diini)

Aseeku Kaaliidu Al Bagadadi (Irkoy na a sanno hanan-andi) nga no filla, a wasiika taacantara, a wane tiraa kaŋ i hantum ga fun seeku Asahab Ibun Hajar Almaki Alabab wane feerijo ga “Tahaya” wane maana ra “Irkoy Diya se, (suuji nda hallasi ma bare a ga) iri go ga salaŋ jingar ra kala Irkoy Taala ma feeri a se a wane jingarkey ga tun nga wane al’umma ra, kala a ma te sanda day a go ga margu nd’ey, a ma seeda i se nda goy hanney. Ya-din no, a ma te i se fonguyan hari kaŋ ga Irkoy humburkuma daŋ i biney ra”. Sanney kulu kaŋ i ci, maana ga ti Muhammadu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), Irkoy Taala ga baar’a nda nga baggey kulu ga fooma nda alaaharaŋ. Nga ga ti kandeko, faabako kaŋ ga adamayzey faaba ndupnaa ra nda alaaharaŋ. Hakiika, nga no na iri baaba Adam faaba alwaato kaŋ i na moorandi Alzanna ; a na yaafa ceeci, nda Irkoy Diya wane sabbo, Irkoy na a yaafa. Ya-din no mo, za Irkoy na ndupnaa taka, a na a te sabiili kaŋ na adamayzey kulu kanda. Daliilo wo-din, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane sanno “Alwaato kaŋ Adam na taalo te, a ne ay ga ni ŋwaaray nda Muhammadu, ni ma ay yaafa nda taalo kaŋ ay te. Irkoy ne: “He Adam! Mate no ni te ga bay Muhammadu, ay mana a taka ? A ne, He Irkoy! Zama alwaato kaŋ ni na ay taka nda ni kambe suubananta, ni na ni fundo funsu ay ga, ay na ay boŋo sambu, ay di ni al-arso boŋ i hantum « La Ilaaha Illalaaha, Muhammadu ra suululaaha », ay bay kaŋ ni mana ma din deej i ni ma ga, kala ay bay kaŋ

ni ga hanse ga baar'a. Irkoy ne: "Ni ga cim he Adam, hakiika ay ga baar'a ga bisa taka-harey kulu, ni ma ay nwaaray nda a wane sabbo hakiika, ay ga yaafa ni se, da manti Muhammadu, doŋ ay mana ni taka" Ya-din no, Iri bonkoono, Annabi Adam, (suuji nda hallasi ma bare a ga) a na Irkoy Taala nwaaray nda Irkoy Diya, Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane Sabbo, Irkoy Taala mo na a yaafa. Diyaw suubananto wo, nga no za a go Annabi Ibarahiima (suuji nda hallasi ma bare a ga) bandaa ra, Irkoy Taala na danjo kanj ra i na tan, te yeeni nda hallasay a se. Daaminti darzanto wo, alwaato kanj a furo Annabi Isamayiila wane banda ra (suuji nda hallasi ma bare a ga) i zumandi feeji, sargay beena ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ma ga. Sanda mate kanj iri di Annabiyammey i du Irkoy Taala wane Batuyan, Irkoy Diya sabbu se. (Suuji nda hallasi ma bare a ga) ba Annabi Muusa, (Suuji nda hallasi ma bare a ga) a ba a ma bara Irkoy Diya Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a) wane jamaa ra, a ma du ga du albarka nda bakacare kanj Irkoy Taala soola Muhammadu wane jamaa se.

Katadata Ibum Numan kanj Irkoy yadda a ga no filla ga ne : hakiika bonkoono Muusa (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne : he ay Koyo, Ay di Walhey ra, jama suubanante kanj i ka taray boro se yaamar nda gomni, i ga meeri ganji, ni ma i te ay jamaa" Irkoy ne: "borey din, Ahamadu wane jamaa no" . A ne "He ay Koyo, ay du walhey ra, jama kokarante fo yan, kokarantey taka-harey ra, ngey ga ti boro jiney kanj yan ga furo alzannaa ra". A ne "Irkoy, ni ma i te ay jamaa se" Irkoy ne: "borey din Ahamadu wane jamaa no" ; a ne da a du walhey ra, jama kanj i ga i wane tirey sambu ngey boŋey ra, i ga caw ,

a te mo borey kaŋ yaŋ jin i se i ga i caw, amma nda gunayan, kala i ma i sambu, i si hari kulu dursu i ra, i si faham hari kulu se i ra, Irkoy na i no sambuyan boŋ ga kaŋ a mana no jamaa kulu se”. A ne “Irkoy Ni ma i te ay jama se”. Irkoy ne: “borey din Ahamadu wane jamaa no” Muusa ne” Irkoy ay du walhey ra, jama kaŋ yaŋ ga cimandi nda tira jina nda Tira kora ; i ga borey kaŋ yaŋ daray wangu, kala i ma wangu mo fo koyo kun se i ga ne” Al Awar” taarikomo, ni ma i te ay jamaa. Irkoy ne: “borey din Ahamadu wane jamaa no”. Muusa ne : ay du walhey ra jama yaŋ kaŋ i wane sangay kaŋ i te, i ga i ŋwa ngey boŋ se, i ga i no mo a wane sutura sarga boŋ. A te mo, borey kaŋ yaŋ jini i se hala i na sarga ga boŋ. A te mo, borey kaŋ yaŋ jini i se hala i na sarga te, i na ta bora ga, Irkoy ga samba danji kaŋ ga a ŋwa, hala i na a yeeti bora se, i ga a naŋ, muusu beeri yaŋ nda kooro yaŋ no ga a ŋwa, Irkoy na ngey sargayey ta ngey arzakakooney ga, ga koy ga a no ngey alfukaarey se; ga a ne Irkoy, ni ma i te ay jama. Irkoy ne: «borey din, Ahamaddu wane jamaa no» a ne “Irkoy, ay di walhey ra, jama yaŋ kaŋ hala i ra boro fo, a ba a ma gomni te, wo-din banda a mana du ga a te, i ga hantum a se gomno din ; i ga hantum a se sufuray way cine kala a ma to sufuray iyye ; a ne : « Irkoy ni ma i te ay jama » Irkoy ne : «borey din, Ahamadu wane jamaa no ».

Muusa ne “ay di walhey ra, jama yaŋ kaŋ i ga konzo, kaŋ i na i konza ta, ni ma i te ay jama:

Irkoy ne:” borey din Ahamadu wane jamaa no” katadata ne: “i deede iri se Annabi Muusa na walhey furu, a ne: Irkoy ni ma ay daŋ Ahamadu wane jamaa ra. Sanda Annabiyammey wane sifey kulu kaŋ gonda albarka, wo-din kulu manti kala Annabiyamma suubananta wane kaayaŋo se, kaŋ i na a

samba a ma te taka-harey kulu se suujiko, hari kaŋ i go ga batu ; a zumbu nduɗɗnaa kulu boŋ, waato kaŋ wayna fatta, attino hane, jirbi way cindi hinka ga tun hando kaŋ se i ga ne Rabi u Al Awal ga tun jiiri 57/Almasiifu wane kabuyaŋo ga. Zaamaano na batama du bakacaray beeri ga bisa nangu kulu. Da Annabiyamma wane bangayyan, Irkoy suujo na batamey kulu daabu : ya- din no gomni tonton nduɗɗnaa kulu ra, ya- din no susubay nda allula wane nuuna barmay, alhaaley kulu sintin ga dajje, sanney mo sintin ga te sanni baano yan, kaani sintin ga ba. Hari kulu mo du nga maana kaŋ si hima nda ijina, nda boori yan taji. Tuurey kulu no zinji kala i kaŋ ; ya-din no ganji beerey kulu kaŋ go ga kisira wane kwaarey ra, ya-din no mo saawa wane teeku izo koogu ; biney mo to nda albarka nda hanan yan; albarka mo na nduɗɗnaa kulu daabu. Doŋ, hala manti Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaŋ Irkoy Taala margu fundo ra bakacarey kulu, doŋ adamayzey go kubay ra nduɗɗnaa ra, kala alciyooma hano ; doŋ hina-buuney ga te kasiize, gaabikooney se. Ya- din no, doŋ meeri ga zaama gomni boŋ, doŋ nduɗɗna toonpante kulu ga ciiti nda haddu daaruyan.

Hakiika, doonuka, boryandika, ga ne:” he Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), doŋ hala ni mana ka nduɗɗnaa wo ra, doŋ tuuri boosey si feeri, ya- din no doŋ curayzey si he, ya-din no doŋ maayey ga goro Adam se, a si ibay Hari kulu no si cindi kaŋ gonda maana, doŋ nduɗɗnaa ga yooole bine-hasaraw nda taabi ra.”

Hakiika, iri bonkoono Jalalu Diini Arumi (kaŋ Irkoy na hananandi) a salaŋ ka ne :“a himanda iri ma maata, nda bakac- araw nda Irkoy Diya (suuji nda hallasima bare a ga) wane

kaayano, kaŋ na toorey ceeri, a na addilitaray tabbatandi laabo boŋ, a na toɔpa sambu borey biney ra. A ne: “he ! nin alsilaama, zaamaano wo doŋ hala manti iri bonkoono Ahamadu (suuji nda halasi ma bare a ga) kaŋ tangam nda nga kookari, nda nga hina, a ma du ga toorey ceeri, da sohōŋ ni wo, go sanda ni wane kaayey kaŋ na toorey gana ra”.

Hakiika, adamayze wo, amma no kaŋ bangay jahilitaray wane jama ra, kaŋ mooru nduɲɲa fahama, ya-din no mo zaa-maani tajo wane borey, i ma hin ga to a wano, amma, nda nga dabaro, zama se a ka nda maamaaci hari, wo-din se no boro kulu mo si hin ga to a ga kala alciyooma; maamaaco day ga ti Alkuraana beero. Alkuraana beero, a salam taarifey kaŋ yaŋ te ga bisa, ya-din no mo, a salaŋ hari boobo yaŋ, iri sohōŋ zaamaani bayray nda harey kaŋ yaŋ ga haw ga te, boro kulu no mana hin za jiiri 1400, a ma a taarandi. Alhaalo wo ra, hari kaŋ bangay bayray ra, hunkuna, a tilas jiiri kulu kala i ma hanse, i ga tonton a ga mo Annabijamma, alaatuumi, amma a mana du bayray boro kulu ga, amma nga wo kaŋ ga adamayze kulu faaba, a te i se mo bora kaŋ ga sanno toonandi ga fun Irkoy Taala ga, a te mo cawandiko beeri, cimi wane lokkolo ra. Annabi Muusa, iri wane bonkoono, hakiika a ka nda ciiti fo yaŋ. Annabi Dawda, a ka nda Irkoy Taala ŋwaaray yaŋ, nda Irkoy maanu yaŋ. Annabi Isa, iri bonkoono, i na a samba a ma du ga borey bayrandi da hanno nda Irkoy Taala humburukumay. Amma iri Annabijamma Muhammadu Suubananta (suuji nda hallasi ma bare a ga), alsilaamataray wane annabo, hakiika a ka nda harey din kulu kaŋ iri ci. Hakiika, a na borey bayrandi, nda ŋwaarey yaŋ ga koy Irkoy Taala ga, da bine kaŋ ga hanan, a na i bayrandi nda da hannay, a te mo jamaa

se himagasinay hanno, a na borey yaamar, i ma si anduɗɗa wane taalam harey gana, zama banante yaŋ no. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na Annabiɗammey kulu goyyey margu nga fundo, hala nda ngey kookarey. Ya-din no mo, a gonda asuli hanno nda lalabu, a gonda sifa timmantey kaŋ yaŋ ga boori.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goro jama ra kaŋ yaŋ sinda fahamay, jiiri waytaaci, a te mo boro kaŋ gonda sifa hanno yaŋ kaŋ a na i naŋ i gamo ra, kaŋ yaŋ i si i bay i wane jamaa ra. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana te, i ga a bay, sanda laabu fo wane bonkooni wala waa-zuko. A mana te mo, i ga a bay nda, soojetaray sankufa i ma ne nga wo laabukoy beeri no. Amma sikka mana bara, alwaato kaŋ a to jiiri waytaaci, a to canfey wane darza ga adamayze se. Za a mana to jiirey din, a mana te a ga hangan boro kulu sanni se, al’ummey taarifo nda sintiney Annabiɗammey, a ga salaŋ alciyooma zaaro boŋ nda alzanna nda nuuna boŋ. Amma, a nan te, a ga baafunay ga marga nda fundo, baafunay

beeri kaŋ gonda da hanno. Amma alwaato kaŋ a fun tondi guusu kaŋ se i ga ne “gaaru hera nda goy beero wo, harey din kulu no barmay. Alwaato kaŋ a sintin ga borey waazu, laarabey gungey borey, kulu no humburkumay nda maamaaci duw’ey nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sanni kaaney. Ya-din no i wane dooney nda yaasayey kulu sinda nafa koyne. I mana du mo dooniko kaŋ ga hin ga nda dooney deejji kaaba antufey ga, zamma Annabi sanney ga kaanu se. Ya-din no, doŋ naamey kaŋ yaŋ to jiiri zangey kaŋ yaŋ taarifo cire. Doonuka Imaraw Alkaysu kaŋ i ga bay gumo, alwaato kaŋ a wayma, a ma Alkuraana aya fo kaŋ ga ne:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ اقْلَعِي
وَعِغِضِ الْمَاءِ وَقْضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ
وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“He nin laabo, ni ma haro din sundu ; he beena, ni ma haro din gaayi, haro kulu kay, i na misa wo-ne ciito kay-yandi; ya-din no mo hiyo kay “juudi tondo” boŋ, hakiika i ci halaci ma bare toopante ga” (Kuraana Houd 11/44)

A ga dira a ga ci “boro kulu no si hin a ma ci hari fo nga wane beero doono naaguyano kaaba ga, a sinda hinfaani kulu, zama se nangu kulu si dooni se kaaba ga koyne sanku fa bora ma fooma nd’a ; a na a wane beero wane doono kaŋ go ga sarku kaaba ga zumandi: wo kaŋ te, a go dooney kulu kaŋ i sarku kaaba ga jine, wo-din banda, ba dooni iyya kaŋ i ga bay. (Ahamad Judat Bacha Kisas Anbia Tawarih Al hulafa stamabul 1976 juza 1 fit 83)

Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na adamayzey kulu bayrandi maana hakiikante kaŋ nga wo Irkoy Taala Kalifa no, laabo boŋ. A ye ga dan mo nduŋna baafuna kulu ra misey ciitey, i goro a ra, nda ceeyan fonda ra, nda jama wane sokonyan nda care diiyan laabey borey nda care game ra. Misey din ra, kaŋ jamaa din tun alborey din ra, i mana hin ga te sokanyan hakiikante kala day ceeciyen kulu boŋ kaŋ konda ngey aloomarey ra hari boobo, i wane jaraba yulwantey banda, adamayze nda hari fo yan boŋ. A go bortaray hakiikandiyan boŋ, alwaati kulu kaŋ bayray fahamay nda goy waaniyan

no. I na a goyandi, i na a jaraba alwaatey din, a ga hin ga to Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane, hakiika fo yaŋ ga. Iri Diyaw beero (suuji nda hallasi ma bare a ga) boro no kaŋ mana bay ga furo wangu kulu ra, kala day sorro follon, sanda gunako hinne kaŋ manti a ga takuba sambu no kamba ra, amma a te mo wangari beeri kaŋ si ye nda banda, wangu sandey ra, a ma du ga borey margu, a ma du ga waafakay daŋ i gamo ra. A wane suujo kaŋ ga yulwa no na adamayze kulu daabu. Iri Annabijnamma ga koy ga fu me kulu kar, a ma du ga Irkoy Taala addiina toonandi adamayzey se. Amma borey kaŋ yaŋ si faham, wanji kandeyaŋ, i na ngey fu meyey daabu za a mana furo a jine, i humburu a kaaro ma si i ga. I goro mo kubay ra hala abada kala i boro fo yaŋ, i bine sanday se, i mana a kubayni nda beeray, i na kubay nda tooŋe nda hatta yaŋ. Amma nga wo, haro si dooru a ga zama i si faham, i ga jaahilay, manti kaŋ se i na tooŋe se. A go ga ne borey din se: **“hakiika ay mana araŋ hā sufuray, ya-din no mo ay mana bara borey kaŋ i dake i boŋ”**. (Kuraana Sad, 38186)

Hakiika, Annabijnamma wo kaŋ boona Irkoy Taala yadda kaŋ manti hari se, ya-din mo no a zaama jiiri yagga gamo ra, a na laarabey gungo kulu feeri nda a wane soojeŋ gaabo.

Alwaati kulu, a wane soojeŋ ga saba nda borey wane soojeŋ farsim hinzanta, amma nga no ga zaama yaŋ beeri tabbatandi, a na alsilaamataray say laabu boobo ra nda a soojeŋ wane fahama kaŋ a ne i se zaamaano din ra kaŋ sinda sokonyaŋ nda gaabi kaŋ fun Irkoy do, kaŋ a na i gaabandi nda. A na zaama yaŋ boobo te kaŋ manti nda fundi boobo kaayaŋ. Alhaalo wo ra, a cabe nduŋna laabu beeri hinka alwaato din ra, ngey ga ti mo “Rom nda furusu” ; a na i cabe gaabi, a

hiney. Wo koyne, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hin, ba kaŋ se sanday boobo go no, a ma baramay yaŋ bambata te adamayzey wane taarifo ra, a hin ga toope boobo tuusu, a hin ga mudi boobo kaŋ i toope tuusu. A wane kambe albarankanta no, a ga alatuumeŋ booney mooru nda, a te mo, a wane annuura nda bakaraw nda a suujo, a na sanday ka borey biney ra. Hakiika, doonika Muhammadu Akif (Turiki Boro no) salaŋ Irkoy Diya boŋ (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda sifa hanno a ne: “Alwaato to, alatuumo wo beeri, a to jiiri waytaaci, hakiika cawey diŋ kaŋ gonda kuri, kaŋ dira iri boŋey boŋ hanan”. Boro diŋ day ga ti boro kaŋ Irkoy na a batu, a na adamayzetara burcinandi nda imaanitaray wane fusuyaŋ adamayzey biney ra, ya-diŋ no kaysarance nda koyasira (dumi gaabante yaŋ no) a na i zeeri wangu fo ra, a na i say-say, a na taabantey gaakasinaŋ nda borey kaŋ yaŋ sinda hina, kaŋ yaŋ mana goro nda ba borey diŋ allwaato ra. Hari kaŋ i bay i gora ra, day ga ti kayna nda dokkoray, a mana ka i lakaaley ra kaŋ toope ga haw ga daray zaari fo.

Ohō, a te mo a ga ciiti, ciiti bangante, wo kaŋ a kande, a te taka-harey se suuji, hakiika, a na ciiti wane fatey salle laabey kaŋ yaŋ ga ba adilitaray boŋ. Hari kulu kaŋ nduŋna ga may, kulu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane nooyaŋo no, jamaa kulu nda boro fo-fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se no i hima ga boŋ dum, adamayze kulu hima da a ma boŋ dum a se kaŋ se, Irkoy Taala na a batu. He Irkoy, ni ma iri daŋ borey kaŋ yaŋ ni na i samba a yaamayaŋo cire alciyooma zaaro. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fonda sanda day Annabijammey wane fonda no, kaŋ ga hima teeku kaŋ ga yulwa, amma Annabijammey

wane fondey ga hima nda isa yaŋ kaŋ ga daaru teeko din ra. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te boro kaŋ i ga sifa nda sifa hanney kulu - wo kaŋ i ga bay nda wo kaŋ i si bay, hari kaŋ ga maanu Diyey nda Annabiŋammey dimma ga saba nda 124000, mate kaŋ filla fo yaŋ ga a ci. I jin ga ka a se, ya-din no mo i na da hanney boobo te nda sifa kaŋ i ga ba. Iri ma tonton wo-din ga, hari kaŋ adamayzetaray te kala a wane alwaato ga tun laasaabey do haray nda baafuney do haray. A wane bortara ga hima” bortaray kaŋ ga hima i ma gana”. Wo kaŋ ga hin ga borey bukaatey feeri, nda bukaata taji yaŋ kaŋ ga hin ga ka, kala day alciyooma hane. Wo mo se no i na samba adamayzey kulu se” zaamaani wane Annabi kokoranta”. Wo-din se no, Irkoy Diya (suuji nda hallsi ma bare a ga) sifey nda a wane dahanney, i na i sifa sanni dogonante ra. A ne: “Hakiika, i mana ay samba kala ay ma da hanney tim-mandi” (al mu awata busunu al hulki, 8). Alwaati fo, i ga wo maana naŋ hari kaŋ i ga batu a banda, amma a naŋ adamayze kulu se tubu hari beeri kaŋ gonda bakaraw, nga ga ti a wane bortaray nda da hanna beerey.

Dondonyan hari/ himagasinay hanno kan i ga gana

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hakiika a te boro nda Diya follonka kan na a baafunay taarifo, kulu sambu kala a bangandi afo-fo. Hakiika a go ga Annabiɓammey wane goyo timmandiyan, i ma bare nda sifa hanno yan ga koy adamayze do haray, ga i fahamandi nda cimi nda gomme. Hakiika, i wane sifey nda i wane barmay yan kan iri hunkuna zaaro wo barmay, amma nda deedandi kan ga bangay. Amma iri Annabi kora, zaamaani wano (suuji nda, hallasi ma bare a ga), hakiika i sambu boɓ ga, a wane baafuna ra, hari kulu kan a te nda alhaali kan si koy nda a wane goyey nda a wane sanney kulu ga, za i kayney ga koy i beerey.

Hakiika mo, i ye ga sambu boɓ ga, a wane taarifo, a baafuna ra sanda beeray nda foomay walhã alhaali boɓ. Hari kan bisa wo, hakiika, a wane goyey nda a wane sanney, i fun Irkoy Taala do ga ka Irkoy Diya do (suuji nda hallasi ma bare a ga) kala a ma haw ga to boro kokoranta ga za alciyooma hano mana ka hala iri ga ba iri ma ma hin ga iri fundey moorandi ndunna wane fitiney kan yan ga kubay nda balaawey nda masi-ibey nda jirsi yan hari, labudda mo, iri ma goy nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane da beerey sanda wakkal yan, wadaata yan nda Irkoy Taala kodoro, suuru balaawu boɓ,

nda hin suuru yaŋ, nda wanganitaray, nda boŋ nooyan, nda bayray bay yaŋ, nda bine wasayan, boro ma goy boro fo yaŋ se, nda nooyan nda fundi yeeti ganda, nda tabbatayan. Hala boro kubay nda hari taji yaŋ ni baafuna ra, ni ma a kubay nda da hannay. Hala iri ga ba haro din ma te no-din, labudda, iri ma sifey din kulu gana, iri misey kulu ra, hakiika Irkoy Taala na kande yaŋ hari samba adamayze kulu se : nga ga ti iri bonkoono Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga), nga ga ti waazuko timmante : a wane baafunay hanananta kulu ra kaŋ i ga sifa nda da hannay. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baafuna ga ti fonda suubananta, boro tajey kaŋ yaŋ ga ka, i kulu kala alciyooma hane. Alkuraana salaŋ wo-din boŋ . A ne : « **hakiika, ni gonda sufuray kaŋ si dumbu ; ya-din no, ni go da hanno beeri boŋ** ». (Kuraana Al kalam 3-4).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara tabbatandi nda a wane kandeyan kaŋ gonda albarka, a kande sokonyan suubanante adamayze se nda bangayyan nda sifa hanno yaŋ , nda wo-din no adamayze hin ga to a wane fahama nda alhaali timmante. Annabi wane bortara, dondonyan hari no kaŋ timme, a to canfe ; hakiika nga bumbo te himagasinay kaŋ ga baafunay adamayze ga. Hakiika, Irkoy Taala na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara jilmandi adamayze kulu boŋ, a na a te dondon hari suubanante, sanda mate kaŋ Alkuraana na a ci nda. Irkoy Taala ne:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ
يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Hakiika, a te araŋ se dondonyan hari hanno, Irkoy Diya ga, kala day boro kan cimandi nda Irkoy nda zaari kora, a ma Irkoy fongu ce boobo” (kuraana al ahzat 21)

Filla kulu kan iri ga deede, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna ra, a ga cabe iri se kambu kulu ra sifa timmante hanney kan i ga cacar nd’a. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baafuna ra, i ga cabe iri se a wane sifey nda a wane dey, alhaali kulu ra wala alhaali fo-fo ra. A wane ma ga se, adamayze kulu ga hin ga du Annabiŋamma baafuna ra, nda a wane sunna kan ga naray sifa hanno yan kan ga timme , kan boro ga hin ga suuban ni ma du ga goy ni boŋ se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ti boro kan i ga dondon addiina ra, laabu mayray se. Nga ga ti mo himagasinay, borey kan yan ga furo Irkoy Taala wane baakasina ra, nga ga ti mo, himagasinay nda saabiyan nda fundi bayray janey alwaato kan a du Irkoy wane anneemey.

Nga ga ti mo himagasinay nda suuru, nda boŋ nooyan Irkoy alwaati sandey ra. Nga ga ti mo himagasinay nda nooyan, ya-din no mo a si bini ga koy arzakey ga. Nga ga ti mo himagasinay nda suuji nda yolkandiyan ga margu nda talkey nda baggey, naarukey nda bayray ceecikey. Nga ga ti himagasinay nda yaafayan, a ga toonantey mo yaafa. Doŋ hala ni te boro kan gonda arzaka beeri, ni ma laasaabu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane nooyano nda a wane fundi bayray janay, kan a na laarabey gungu kulu, nda gungu boro jiney kulu, a na i may, a na i candi ga koy a baagasinay ga. Hala ni te boro kan ga ti talkey din wane kurka, i ma sambu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane misaalo zama se a goro cafarey cire, i wane ciito cire, makka ra. Hala

ni te boro kaŋ beeri, kaŋ ga zaama, ni ma sambu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna ra, ni ma sambu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna ra, kaŋ goy nda wangaaritaray, nda boŋ nooyaŋ, a ma du ga galaba, a wane ibarey boŋ Badara nda Hunayna wangey ra. Iri ga do Irkoy ga, hala ni kubay nd'a Hunayna wangey ra. Iri ga do Irkoy ga, hala ni kubay nda zaamayaŋ jaŋay, ni ma fongu alwaato din kaŋ Annabi kaŋ wakkal Irkoy Taala ga, kaŋ windi a caley gamo ra, kaŋ yaŋ i wi wango ra. A go suurante, a go wangaari, ya-din no a caley ra, boro fo yaŋ bu, afo yaŋ maray Uhudu wango ra. Hala ni te cawandiko, ni ma laasaabu Annabi ga, kaŋ na Irkoy wane yaamarey cawandi, ya-din no a wane bine albarkey kaŋ gonda suuji kaŋ a say a caley ga jingara ra. Hala ni te lokkoliize, ni ma laasaabu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go goray ra nda lalabu, nda lakkal yeeti yaŋ malayka jibirila (suuji nda hallasi ma bare a ga) jine nda hari kaŋ a kande a se wahayo ra. Hala ni te waazuko, kaŋ ga boray yaamar, ga i fahamandi nda cimi, ni ma hangan a ma bori Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, ni ma ni hanga no, ni ma ni binayzo no a wane sanni kaana se. Nga wo, a ga lalabu say nda Fahamey ga margu nda nga sahabey a jingara ra. Hala ni te cimi faasako, ni ga toonandi a se, ni ga a di gumo, ni mana du faabaka kaŋ ga ni gaakasinay a boŋ, ni ma guna ga koy Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna kaŋ na cimo bangandi toonantey jine, a na i waazu, a na i ce ga ka kandeyaŋ Makka ra, nga mo, i na a ganji gaakasiney kulu.

Hala ni te boro kaŋ ga ba ni ma hin ni ibarey, ni ma du ga i bandey ceeci, ni ma du ga gande-gaabay tutay, ni ma du zaama i boŋ, hala ni nga ba ni ma taari ganandi, ni ma cimi

bangandi, ni ma daɗ Irkoy Diya (suuji nda gommni ma bare a ga) ni moyey jine, nga wo kaɗ te wangaari zaamante, zaaro kaɗ i na Makka feeri, ga marga nda wo-din, a te saabiko beeri, zamma se a furo laabu suubananta ra, a wane ywa boɗ nda fundi ye gandayaɗ beeri sanda day a ga ba ga sujudu. Hala ni te boro kaɗ gonda hari, ni ga ba ni ma ni goyey sokon a ra, ni ma sambu himagasinay Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), nga no daɗ goyo jine boro kaɗ yaɗ na goyo candi alhaali hanno boɗ, hari banda kaɗ a du Bani Anadiru Wahaybaru Wa Fadak wane laabo. Hala ni te ni hinne sanda yaw sinda faabako, ma laasaabu alaatuumo din ga , kaɗ bara nda annuura kaɗ te baakaasinay hari Abdulahi nda Amina se. Hala ni te saakaala, ni ma lakkal nda arwasu wane baafuna kaɗ ga hin ga te Diyaw, wo kaɗ ga te almaney kurka baaba kayno se Abu Talib Makka ra.

Hala ni te fatawciize, ni ma laasaabu bora din kaɗ fatta fatawaciizey banda, zama a te boro no kaɗ bis'ey darza amma a koy i banda Sam nda Yeeman. Hala ni te ciitiko, ni ma laasaabu nda adilitaray, nda boro hannataray Annabi se, alwaato kaɗ a furo Makka wane boro beerey boɗ, i ba i ma a yanje, ga care wi, a na tondibiyo daɗ nga nango ra, kaaba ra.

Wo-ne ga cabe a wane wangaaritara (suuji nda hallasi ma bare a ga). Alwaati fo, ni ma ni wane taarifo ga, ni ma laasaabo guna koyne ga koy Annabi ga kaɗ a goro jingara ra, Madina ra, a ga ciiti borey ra nda adilitaray, a ga talkey sasa-bandi, alfukaarey, boro kaɗ go sanday ra nda noorukooney. Hala ni te arhiiji, ni ma lakkal ga koy a wane kande yaɗ hanannante ga, albarkante nda a wane ma kaɗ te guusu nda a wane suujo, alwaato kaɗ a go arhiiji iri bonkoono kadiija se

nda iri bonkoono Aysa se (Irkoy ma yadda i ga, i boro hinka) ; hala ni te baaba, ni ma dondon a wane alhaaley zama se a te baaba Faadimata Azarawu se, (Irkoy yadda a ga) a te mo kaayi Hasan nda Usayni se (Irkoy yadda i ga, ngey boro hinka). Mate kulu kaŋ ni sifa bare nda, mate kaŋ ni haaley bare nda, ni ga du alwaati kulu, iri bonkoono Annabi (suuji nda hallasi ma bare a ga) sifa timmante nda kandeyanŋ hanno ni boŋ se. Nga mo ga ti boro kaŋ ga ni fahamandi, ma du ga hanse taali kulu kaŋ ni te, ni ma du ga ni goyey sokon kaŋ yaŋ siiri ga fun cimi ga. Ya-din no, ma ni misey kulu hanse Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sunna boŋ. A wane annuura tandaa cire nda a fahamandiyenŋ, ni ga haw ga mooru sandey kulu ni baafuna ra, ya-din no ni ga du bonkaanay timmante. Hakiika, a wane bino, te sanda fari kaŋ to nda arzaka, sanda alzanna wane kaley kaŋ tuurey boosey na i taalam nda boori yaŋ, nda haw kaano sanda miski. Mate kaŋ iri di Annabi baafuna (suuji nda hallasi ma bare a ga) nga ti baafunay timmante, jama kaŋ himagasinay nda a baafuna du darza. Silman, sanda boro kaŋ i ga ciiti a se, a wane baafuna ra, si hima nda boro kaŋ ga ciiti a se, ya-din din no ciitika si hima nd'a bora kaŋ se a ga ciiti. Sanda day alfukaaru wane alhaalo kaŋ na nga wane alwaato kulu te looma ceeciyenŋ ra, a ma du ga baafunay se, kaŋ a si ga ba duw'a, a si hin ga te mo himagasinay arzakakooni se, kaŋ han kulu go kaani ra. Annabi wane baafuna (suuji nda hallasi ma bare a ga) no ga cabe iri se himagasinay suubanan-tey, boro hinkaa kulu kaŋ sanni iri te, zama Irkoy Taala na Annabiŋamma sintin nda «alatuumi» kaŋ ga himagasinay nda gaabi jaŋay jama ra, a na a te mo a ga beeri nda daraja dumi-dumi a baafuna ra, kala a to canfe ga, sifa hanney nda

hanseyan bon, nga ga ti bonkoonitaray annibijnammey wane laabo se. A wane baafuna wane gagaarey koy nda jine gumo, ga tun a wane alhaali suubanante ra, a wane baafuna kulu ra. Wo ma ga se, a wane baafunay hari kulu kan boro te darza ga, baafuna ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wano no ga te himagasinay hari kan borey hima ga dondon i hina cine. Alhaalo ga mo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nga ga ti maamaaci hari beeri kan fun Irkoy Taala do, a na bakacare te nda adamayze, a ma te i se dondonyan hari hanno fondey kulu ra, ga koy za boro kayney ga koy boro beerey ga. A te mo, neesiji hari timmante cimandikey se, borey kan yan furo a wane bortara dondon yan ra nda gaabi. Borey kan yan go ga ci, ngey wo ga hin ga cabe fondo adamayze se, ngey mo ga te himagasinay adamayze cindey se, ngey ga ti laasaabukey, borey kan yan ga hari kulu bangandi nda ngey lakkaley fahama kan si i wasa, nda ngey tooyan gazanta, ngey mo kay alwaati kulu misa fo bon, kala day Annabijnamma nda Diyey, nda boro kan go fondo hanna bon, boro suubanantey ra zama Annabijnammey ga tuubi wahayo ga kan ga fun Irkoy Taala do, hakiika, i nan ka no, sanda day fahamandiko yan, Irkoy Taala kanda ga, kan ga cimandi i misey kulu ra. I kulu no ga margu ga toonandi Irkoy Taala ciitey mate kan a zumbu nda. Ngey mo ga ne alwaati kulu « ya-cine no Irkoy Taala yaamar ». Wo bon no laasaabu kay, zama se, i ga boonu ga te fahamandiko yan borey se cimi fondo ra, zama se i jan Irkoy taala wane gaakasina nda ngey wane lakkaley laasaabu gazantey kan go i wane fundey laasaabey ra, i ga ciiti no ciiti kan ga sabanda i diiyan , afo i ra ga ne waati kulu “ya-cine no ay di,

sanda ma te kaŋ ay di, “nda wo no i ga du, fo-caray i gamo ra, wo ga borey fahamandi, i ma hin ga ngey jama fahamandi.

* Aristo, nga mo na laasaabu ciiti yaŋ margu, nda a wane hawzuyaŋ, kala day nga wo, a jaŋ Irkoy Taala wahayo; wo-din se, a mana hin ga du ba boro folloŋ kaŋ ga cimandi nda a wane laasaabo. Boro kulu no mana du bonkaana nda a wane laasaabo, wo-din sabbu se, laasaabukey, i bine si hanan, i fundey mo si hanan se, i wane laasaabey nda i wane goyey, i mana hin ga nin ga timme, a si timme mo kala day nda wahayo. Hakiika, fondo follonka kaŋ ga hin ga adamayze ka masiibey ra, nda a wane siiriyano ra, wo kaŋ mana lalabu, a maanu Irkoy Taala wahayo ga, kaŋ ga ti kuraana beero. Alkuraana ga ti korfo gaabanta kaŋ Irkoy Taala na adamayze no ga margu nda Annabipamma kokoranta. Alhaalo ga mo, sifa boobo yaŋ ga go yandi kaŋ yaŋ go Alkuraana ra, kaŋ yaŋ na cimo bangandi, i go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane taarifo ra. Alhaalo din ra, adamayze wane goy boobey, a ga tilas i ga kala i ma i tabatandi, i ma du ga kay nda Alkuraana kaŋ ga beeri nda sunna kaŋ ga hanan. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) naŋ iri se hari hinka kaŋ yaŋ ga beeri, kaŋ yaŋ ga iri kanda ; ngey ga ti mo Alkuraana nda sunna, zama Alkuraana nda sunna, ngey ga ti safari hakiikante nduŋna nda alaahara bonkaanay. Ngey mo no koyne fonguyaŋ hari hakiikante” baafunay annura” ; kambu fo mo ga, iri bonkoono Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) hakiika, a na nga fonda te i ma baar’a a borey se, za i mana wahayo zumandi a ga. Hakiika, a na borey Tilasandi kala i daŋ a se ma yaŋ sanda cimi ciiko, amaanakoyo : i ga ne a se “nin ga ti amaanakoy, nin ga ti cimi ciiko”. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma

bare a ga) sintin ga a wane diyawtara toonandi alwaati kaŋ a tabbatandi kaŋ misa wo ga tilas nga ga. Hakiika, borey mo ga a da hanna bay, nda a wane sifey, nda a wane kayyaŋo cimi boŋ za a mana te Annabi, i baar'a wo-din se. I daŋ a se ma "alamiinu" amaanakoy, i yadda nda a wane sanney nda a wane ciitey kaŋ manti nda canda-canda alwaati kaŋ i na care kakaw tondi biyo dakeyaŋ boŋ, a wane nango ra, kaŋ i go ga kaaba wane carawey cina. A go hari kaŋ ga seeda a cimo boŋ, zama Herkel, Rom bonkooni beeri no, na Abu Sufuyaani hã, kaŋ nga wo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ibare no, alwaato din, a mana cimandi nd'a; a ne a se "hala araŋ te boro yaŋ kaŋ ga a tuumi nda taari, a mana ci araŋ se hari kaŋ a ci? "Abu Sufuyaani mana du hari kaŋ a ga ci kala day a ne : " hã'ã », a ye ga hã koyne, a ne a se "hala a ga zamba ? A ne a se «habada» iri wo, iri mana te iri ga a bay hari kaŋ a ga te, a ne «ay mana du ga ci sanniiize ba afo kaŋ manti sanniiizo din» Hakiika, Makka borey, i ga cimandi nda hari kulu kaŋ a ga ci zama se i si a bay nda hari kulu day amaana toonandiyaŋo. Han fo koyne, ABu Jahal ne «da nga caley Annabi se, ngey mo te a wane ibare cimi-cimi wane » A ne he Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) » wallaahi iri si ni taarandi, ya-din no, ni go iri do cimi harko, amma iri ga hari kaŋ ni kande taarandi» kala aya beero zumbu kaŋ ga ne : **«Hakiika, iri ga bay hari kaŋ i go ga ci, a go ga dooru ni ga, hakiika ngey wo, si ga ni taarandi, amma toopantey, i go ga Irkoy aye y tugu »** (Alkuraana Al Alnam 33)

A go misa tajey ra, kaŋ yaŋ kubay nda naray yaŋ, nda sababey kaŋ na borey daŋ ba musurikantey ra, i na ma daŋ a se «Muhammadu Al Amiinu» nda mate kaŋ a wane taarifo

tirey ga a deede nda : Yahuudey wane kuruko fo, Haybar wane wango ra, ka Annabi do, a salam a ga, a na a njwaarey nga ma furo alsilaamataray ra, nga ma furo alsilaamataray safo ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a yaamar a ma almaney yeeti koyey se, alwaato din banda a ma ye ga ka a do ga marga nd'ey wangu ra ; a bangay alsilaamey ra njwaari janay. Misa wo, himagasinay Annabijnammata wane maana ra a ga bangay dotiijotaray wane darza amaana toonandiyan se, ba alwaati sandey ra. Iri ga hin ga hinfaani nda hakiika wo, ga tun Annabi wane dey ra, nda sifa beeri ra, iri ga du a ra cawyan ga tun a wane beena ra koyyanjo kanj se i ga ne” Isra u wami araju” zama a to alhaali kanj a nooyandi, nda nga ciian bangante :” hala day a ci, Hakiika a cim » Hakiika, adilitaray bangay, nda suuji nda bakaraw, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna ra, kanj i si hin ga kabu, a ga hima silman beeri ndupna kulu ra kala alciyooma hano da mo ; aya wo-ne kanj ga guna na cimi annuura kanj ga to nangu kulu ga a si hin ga cimi taarandi ba boro fundo ra. Sanda mate kanj iri di, boro boobo ga tun bayraykooney kanj yan gonda lakkal, hallasay, i cimandi nd'a ngey fundey ra, nda a beera nda a bonkoonitara, nda a zaamayan se. Toomas Karlil ne :” Hakiika, a wane bangayyan manti kala annuura no kanj fatta kubay ra” ya-din no, London laabu wane bayray fuume beeri fo, salan Irkoy Diya (suuji da hallasi ma bare a ga) to a ga, Annabijnamma fo mana du a cine, ya-din no hanseko fo, wala andiinikoy fo, adamayze taarifi kuuko kulu ra ». Smit B « Hakiika Muhammadu, nga ga ti hanseko jina kanj manti nda hawa yan, kanj manti nda sarto, jama kulu waafakay no » Hakiika, Starlay Bol, daahirandi nda sanno din. A ne : «Hunkuna zaaro, bora

kaŋ hin ga tabbatandi zaamayaŋ ibare boŋ alwaato din ra, a ye ga tabbatandi zaamayaŋ beeri bakacaraw se. Zama se a na jamaa kulu naŋ, i na kuransacey yaafa, kaŋ manti a ma ta i ga hari fo. Ya-din no mo Makka borey kulu a na i yaafa zaaro din » Arser Jilma, hantumko beeri no, ne koyne : Hakiika iri seeda a wane darzaa boŋ Makka feerijo ga zama a mana te 6 Bohari, Bada Alwahayu, Asa llatu 1, Asadakatu 22 Musulmi jirad 73 hari kaŋ i te a se jahilitara ra, hari kaŋ bisa, a te mo a ga hin ga bana hari kaŋ i te a se meeri ga amma Mohammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) a na nga soojeŋ ganji i ma si kuri mun ; a cabe suuji nda saabi beeri yaŋ Irkoy Taala se,wo-din boŋ a na a kuku». Laasabuko fo kaŋ se i ga ne Lovit, nga hinne ga ti boro kaŋ daŋ ngeŋ laasaabu tirey ra, taawaaye yaŋ, laabo ce-dirawo cine ra, jiiri 1789, za i mana adamayzey wane himandey ciitey bangandi, alwaato kaŋ a go ga caw wane ciitey sokon, a di kaŋ alsitaamatara ciitey ga bisa ngeŋ annasaara ciitey. A kaati ga ne : Marje no na a te, he Muhammadu nda bayray nda darza nda lalabu ! Hakiika ni to canfe, adilitaray ga, zama boro kulu si hin ga to ni ga hunkuna, ya-din no boro kulu no si hin ga to ni ga hunkuna banda ». Wo ga ti bakacaraw hakiikante kaŋ ibarey ga a no, a ga tilas mo i ma a bay, i ma a cimandi. Borey kaŋ yaŋ si cimandi nda Annabi, i na bay abadaŋ nda nga bakacaraw nda nga wangaaritara nda nga Fahama. Zama Irkoy Diya (suuji da hallasi ma bare a ga) wane taarifo, a tu a wane misey kulu boŋ, a margu da hanney kulu boŋ ; hakiika a na annuura bangandi ceeciko fonda boŋ. Wo no mo tabbatandi a fahamandi adamayze kulu se laabo boŋ. A na a wane kandeyaŋ annuura no, kaŋ si daabu, a na a fondo hanna narandi boro kulu kaŋ ga ceeci a boŋ. A te mo fahamandi yaŋ kaŋ sinda

wadde adamayzey kulu se. Cawandiyaŋ wane margey, nda fahamandiyaŋ kaŋ Irkoy Diya (suuji da hallasi ma bare a ga) cacare nd'ey, a te sanda lokkol beeri kaŋ na jama-jama margu adamayzey ra, ya-din no jama-jama din a na i te a folloŋ ba kaŋ i sanney manti afo, i wane alaadey manti afo, i wane ga kuurey manti afo. A mana te kaŋ nango din ra boro fo yaŋ se no i na te, ba i na a te karga boro kulu se, boro kulu kaŋ gonda himma, adamyze se, zama adamayze teeyaŋ hinne se, a te a go a ra gaabikooni nda yalafakooney kaŋ yaŋ go nangu fo. Ma guna borey kaŋ yaŋ na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana, ni ga haw ga di boro yaŋ kaŋ go jama suubanantey ra, sanda 9 kamel Miiras, Tarjamatu Atajarid Asariha, Ankara 1972 Anajachi, Habasa wane bonkoono, nda Zilkiilater Hamir wane bonkoono, Wafayruz Adaylami, Wafarwata, Azim, Maan wa Ubayd Ubun Jafar, Omar wane bonkoono, Wamar Kabud Yeeman wane boro beerey no. Hala ni guna ga koy alwaati fo kala ni ma di borey din, Bilaali Yaser, Suhayba, Kabab, nda Ammar ga tun talkey ra, ba ni du i ra koggo yaŋ, nda wayborey kaŋ yaŋ kurgey bu, sanda Sumayatu, Lubaynatu, Zaniiratu, Nadiyatu nda Ummu Ubays. Ya-din no mo, i ga du Annabi caley ra, lakkalkooni yaŋ nda fahamaykoy, nda lakkal yuluwante ko yaŋ, ya-din no mo, i ga du koyne boro fo yaŋ kaŋ ga goyey hanse, i ga faham nda nduppa wane sirrey, i ga hin ga laabo candi nda fahamay nda dabari. Hakiika, a fatta Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) boro fo yaŋ, a wane ganakey ra, nda kwaarey wane ciitey nda i dabarey, kaŋ na hallasey danjeyaŋ nda care diiyaŋ jaakafosiney gamo ra. Adamayzey bay i wane biyey cire bonkaaney, i du mo adilitaray wane ciito.

DUMBARI HINKANTA

✿ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda suubanantey

✿ Deedandiyaj kan ga ku ga koy handariyey ga

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda suubanantey

Hala iri guna ga koy adamayzey Taarifo ga, iri si du boro kulu kaŋ i na a wane Taarifo caw, i na a bangandi nduɗɗa jare-jare kulu ra, i haggoy nd'a, i na lakkal te a se sanda mate kaŋ i te Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna cawo se nda bayray ceeciyaŋ nda boŋ ga sambuyaŋ. Hala iri ne iri ma fongu, a wane harey kaŋ i na cacar nd'a, iri ma i deede, kaŋ yaŋ na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara cina, kaŋ ga ti fondo hanna kaŋ i ga gana. Doŋ, ba iri na tirey kulu wallafa, iri si hin ga a wane sifey kulu deede. Hakiika Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara cina, kaŋ ga ti fondo hanna kaŋ i ga gana. Doŋ, ba iri na tirey kulu wallafa, iri si hin ga a wane sifey kulu deede. Hakiika, alsilaamataray wane asili beero, a te mo, a sambu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara, nda a dey sifey kulu ra, sanda mate kaŋ ni ga te, alwaato kaŋ ni go ga kookari ga hari fa ceeci! Harey wo sabbey se, hakiika i na bayrayey te fondo-fondo. Wo-din kulu manti kala kookari, i ma du ga du Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bayray dumi-dumey a baafuna ra nda a cawyaŋo kulu. Hakiika, ay goy, ay na kambe daŋ alsilaamataray wane tiraa wallafiyaŋ, a kulu kaŋ i wallafi za 1400 taarifey, nga ga ti tira banganta Alkuraana kaŋ ga beeri, nda adamayze wane bangandiyaŋ, nga ga ti iri

wane bonkoono Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). Manti hari kanj iri ga hin ga Faham a se nda iri lakkaley nda adamayzetara wane soola gazantey ra, amma taka-harey kulu wane bonkoono Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) kanj Irkoy Taala na a te maamaaci hari borey se, nga no du fahamay timmante. Hakiika, i hin ga to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane annuura ga, mate kanj a ga waajibi, zama iri fahamey nda kookarey kanj iri ga du adamayzey do, a ga cindi, a si wasa Irkoy Diya (suuji da hallasi ma bare a ga) wane fahama tooyan do. Iri mo go ne, iri ga kookari, iri ma no a bortara se maana nda iri wane fahama deedando. Iri ga no day silman kayna yan kanj ga hima nda teeku.

10. Haro din asilo, alsilaamataray bayray nga gati Al- kuraana nda sunna, nga no ga te tabsir wahayo wane fahamandiyar. Sunna ga ti Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda a goyo wala taarifo kanj a di, a mana ganji

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma booro, a takaro nda a wane dey.

Hakiika Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane goonayaŋo manti kala albarka no, i mana taka a cine, a wane suuda ga boori, a ga timme a taarifey nda a kandeyanŋey ga boori: iri si hin mo a baafuna nda a wane suuro kulu sanno te.

Wo-din ra, Imama Kurtubi ga ne: Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane booro dumo, a kulu mana bangay,

zama se hala a bangay mate kanj a hima nda, donj a wane caley si du ngey fundey ra gaabi kanj ga a guna. ²

Hakiika, a wane caley ra, i hin ka kookari nda ngey lad-abey sabbo se, i hin ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane booro guna kala i kungu, i jaw fun. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mo go i gama ra, a ga margu nd'ey waati kulu.

11 Kookari: nga ga ti ciitey kaayan ga ka misa fo yanj kanj waati fo yanj a si kuraana nda sunna kulu ra.

I ga di Annabi hala a ga fatta, a ga ka i do, Muhajirantey nda Ansarey, i go ga goro, Abubakar nda Umaru go no, boro kulu si hin ga bojo sambu ga a guna, kala day Abubakar nda Umaru, zama ngey wo, a ga i guna, i ga mumusu care se. (Al manakibu 16/3668).

Amar Ibun Al Asi (kanj Irkoy yadda a ga) nga no na Misira danj alsilaamataray ra ; a filla a wane aloomar kokora ga, a ne: “Boro kulu no mana te kanj ay ga ba ga bisa Irkoy Diya, (suuji nda hallasi ma bare a ga) wala a ga beeri ay moyo ga, ga tun a ga. Ay mana te mo, ay ga hin ay ma ay moyey toonandi nd'a, a beerandi yanj se. Hala i na ay ha ay ma a sifa, kulu ay si hin” (Musulmi Al Iman 192, Ahmed 4/199).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma te albarkante, danje yanj, nda lakkal-kanay no ga fatta a ra. Borey kulu kanj yanj ga a windi, mondumey mo ga boori, i ga hanan. Ba sahaaba kanj ga ti Abdulaahi Ibun Salam (Irkoy yadda a

---

2 Ali yardim, sama ilu rasuluna (SAW) Istanbul 1992.

ga) kaŋ te bayraykooni, yahuudey ra, za a mana furo alsilaa-mataray ra, alwaato kaŋ a di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma albarkanta, alwaato kaŋ a to Madiina naranta, hijira wane kwaara, a ne: “Hakiika monduma wo, manti taarikom monduma no”, (Tarmazi, Alkiyootatu, 42/2485; Ibum Majah Al atima, 1 Ahmed, 5 /451)

Irkoy Diya (Suuji nda hallasi ma bar a ga) wane booro, no a wane bakacara nda a annuuraa, a na a darzaa tonton ga te ibambata, zama a mana te a ga ba daliili kulu, wala maamaaci kulu, kaŋ ga cabe kaŋ nga wo Irkoy Diya no (suuji nda hallasi ma bare a ga). A monduma albarkanta ga barmay alwaati kaŋ a di hari kaŋ si kaanu a se, amma hala a di hari kaŋ ga kaanu a se, monduma si barmay. A margu ga-hamo ra, bakaraw, hawi kookari beeri: amma a wane bino ga to nda bakaraw nda suuji kaŋ boro si hin ga a deede. Annuura go a monduma ga alwaati kulu, ya-din no a sunnaa boori, a ga kaanu hanganyaŋ se, ya-din no a wane yoojeyaŋ, nda a monduma taŋyaŋ jama se, nda a deene hanna sanni, ga furo boro ga-ham ra. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana bay ga sanni yaamo salaŋ. Alwaati kulu, a ga salaŋ nda hikma, nda yaamaryaŋ. A mana bay ga te sanni kaŋ sinda nafa a wane kamusu kaŋ i ga bay ra, wala sanni kaŋ sinda maana. A te mo a ga salaŋ boro kulu se nda a sanno kaŋ a ga ma, a ga faham. A te boro no kaŋ Diya jirsiyaŋ boŋ, bora monduma ga barmay humburukumay se. Boro kaŋ na a te cale mo, bora ga margu nd’a, a ga baar’a nda nga fundo nda binayzo care banda. A te mo a ga borey kulu beerandi, boro kulu nda nga darzaa ; a te mo a ga nga wane boro maanantey beerandi ga bisa borey kaŋ si maana gumo. Ya-din no mo, a te mo a ga goy nda a caley, a ga boryandi i

se ; a te mo a ga goy nd'ey nda bakaraw nda adamayze cindey. A te mo, a ga nga wane goyteerey beerandi, a ga te i se bankaarey hari kaŋ ra a bankaaray, a ga i ŋwaayandi hari kaŋ a ŋwa. Ya-din no mo, a te boro kaŋ ga no, a ga gomni, a ga suuji, a ga bakar. A te mo kodorko, wangaari, alwaato kaŋ sanday go, hala misa ka nda wo-din. Ya-din mo no, a ga sandi iri se iri ma hin ga a wane nooyaŋey nda a wane boryandiyaŋey deede nda mate kaŋ a ga hagu nda. Hakiika a ga no, nooyaŋ kaŋ sanda day boro kaŋ si humburu alfukaarutaray. Hakiika iri bonkoono Jabir (kaŋ Irkoy yadda a ga) na misa din bangandi. A ne : “I mana Irkoy Diya hã hari abada, a ma ne hã'ã”. (Musulmi, Alfada il 56). Hakiika Irkoy Diya (suuji nda hallassi ma bare a ga) te boro kaŋ bara nda lalabu hanno nda da hanno ; a ga nga boro maanatey zuure, ce boobo a ga cabe i se mo bakaraw nda suuji, a ga goy nda borey goy hanno, a ga mooru da laaley alwaati kulu. A ga ne “Hari kulu no si no kaŋ ga tiŋ cimandiko wane neesijo ga alciyooma zaaro, ga tun da hanno ga, Irkoy mo ga konna da laalo” (Atarmaziyu, Albaruru 62 / 2002) Irkoy Diya te (suuji nda halassi ma bare a ga) cimi harko a wane alkawali nooyaŋ ra, nda a sanney ra. Ya-din no mo a bisa borey fahamay; ya-din no a wane goyey kulu haggi nda deede nda kuku yaŋ. A te mo alwaati kulu kaŋ a go bine-hasaraw ra, a go laasaabu ra. A te mo, a ga dangay gumo, amma hala a salaŋ a ga sanno toonandi ; a te mo a ga sanney maaney margu ga i te i kayna nafante, zama Irkoy Taala na a no sanno marguyaŋ hina. A te mo, i ga sanno kabu, a te mo a si sanni yaamo te, ikayna wala ibeeri. A te mo a ga baanu a wane alhaalo ra, ba kaŋ se boro beeri no, gaabikooni mo no. A te mo boro no kaŋ si futu kala day da i na Irkoy Taala wane Alhakku fo taamu, borey mo

mana nanj. Ya-din mo no, hala i na a alhakko taamu, a ga futu, a ga soobay ga futu kala day i ma alhakko yeeti nga nango ra. Alwaato kanj i na alhakko yeeti nga nango ra, a ga dejje, a ga farhã. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bar a ga) mana te a ga futu nga boŋ se, a mana te mo, a ga faasa nga boŋ se, misa kulu kanj no, a ga guna wala a wane bortara guna, a mana bay ga furo kakaw ra wala candi-candiyanj ga margu nda boro kulu. A mana furo windi kulu ra kala a ma fondo ceeci: alwaato mo kanj a ga furo, a wane fu suubananta ra, a ga nga wane alwaato kanj a ga te fuwo ra, fay kanandi hinza. I jina, Irkoy Taala ganayanj, ihinkanta a wane almayaalo se, ihinzanta nga boŋ se ; alwaato kanj a cacare nga boŋ se, a ga a fay nga boŋ se nda borey kulu se: ammey nda yawey. A te mo, boro kulu no si janj i ra a wane alhakku, a te mo a ga nga bine kwaarandi boro kulu se. A te mo a ga goro jingaray jare-jarey kulu ra, zama se a si ba i ma nangey no bakacaw. Ya-din no, a mana ba borey ma sambu nangu follonj jingara ra, kala day a ma si koy ga te fundi-bayray nda beerandiyanj. Alwaati kulu mo, hala a ga furo majiliisey ra, nangu kanj a du day no a ga goro, a ga ci boro kulu se a ma te mata kanj nga go ga te. Hala boro fo na a ɗwaaray hari fo, a si du lakkal-kanay kala day a ma te bora se, ikayna wala ibeeri, a gonda darza wala a sinda, hala day a mana hin bukaata din, a si bora nanj kambe koonu, ba kala a ma boro farahandi nda sanni hanno. Ya-din mo no, a ga margu nda borey i wane doorey ra, boro kulu a ga a follonj nangu kulu kanj i go, arzakakoono wala talka, bayraykooney wala jaahiley. Ya-din no, a wane majaliisey makarantey do, nangu no kanj ra i ga hari tabbatandi hari hanney ra, sanda: suuru, beeray, haawi, tuujeyanj, amaana nda bakaraw. A mana te mo a ga borey laali

ngey leebey waala ngey hattayaney se. Bal, alwaati kulu kan a di boro kan ga ba fongandiyan, a ga a fongondi, a ga a beerandi, ya-din no a ga a bayrandi nda imaanitaray nda alhaalii hanno kan manti taali wala dorandiyan. A mana te mo a ga sakkula nda borey leebey nda hattayan kan boro yan ga tugu. Wo-din se, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ganji nda gaabi boro kulu ma si fonda din gana. A mana te foomay hari taka-harey kulu se kala day a ma salaɗ hari kan ga kande sufuray boɗ. A te mo, a wane majaliisey ra, hari kulu si te i ra kala day baakasinay, goy nda care, yaamaryan gomni ga, kala day boro kulu no ga hangan a se nda cimi ya-din no mo, a bare nda lalabu nda dajjeyan ga margu nda corey kan yan margu nd'a. A te mo, i alhaaloo no. I te mo i go ga a ci : “sanda day a go iri boɗey boɗ curayze yan” (Abu Daud, A sunnatu 23/24 :4753.)

Hakiika Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ladabo, a si hima nda a wane caleɗ teerey sanda haawi a caleɗ boɗ, kala i go ga du sanday beeri kan i si hin ga to ga a hã, i ma du ga du fahamay wo-din ma ga se, i ga yala-yala boro fo, sanda saaji laarabey ra, ma du ga Annabi hã , ngey mo ma du nafa nda Annabi jaabo kan ga batama annuurandi. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te himagasinay hari baafunante kan si daray, hananyan se kan gonda baakasinay a baafuna kulu ra. A mana yadda nda hari kulu kan si bina ra. A wane dey nda a wane alaadey, sanda Alkuraana baafunante. A mana te mo a ga boro fo yaamar nda goy kan nga bumbo mana goy.

Irkoy Diya boŋ yeetiyay ganda (suuji nda hallasi ma bare a ga)

Ba kaŋ se Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) to bayray nda bonkoonitaray kaŋ ga yulwa ga alwaati kayna ra, bonkooni kulu no si hin ga to a wana dumo nduɗɗnaa wo ra ; a du borey biney kulu, a te i se cawandiko, biiriko, himagasinay suubanante boro kulu se. Hakiika, a mana bare ga guna nduɗɗna wane anneemey kaŋ i jindaw a cawey cire. A ga nga boŋ batu gumo, a goro sanda mate kaŋ a go za gayyan. A baafuna te, fu alfukarante ra kaŋ sinda sanday, a wane botogo fuwo, wala a subu fu ra. A te mo a ga kani dariji boŋ kaŋ talka ga kani: a ga daŋ bankaaray kaŋ cine talka ga daŋ. Alwaati fo yan ra, hala a mana du ɗwaari kaŋ ga ɗwa, a ga Irkoy saabu, a ga daŋ tondi gunda boŋ ga haw, haray se. Ba kaŋ se Irkoy Taala na a zun-uubey yaafa, wo kaŋ yan ajilmandi nda wo kaŋ yan kokoro, nga wo te boro kaŋ ga Irkoy Taala saabu, a ga wassal a ga. A te mo, a ga ciimo baafunandi kala cey ma fuusu. A te mo, a ga alfukaarey hasan nda hin dabu, a ga alatuumi gaakasinay, nda boro kaŋ sinda faakaarayko. Ba kaŋ se a wane bayra to canfe, alwaati kulu a go borey wane sakulley nda i wane misey taabi ra, taabantey nda alfukaarey. A ga nga wane fatey daaru i se, bakaraw nda suuji i boŋ. Hano kaŋ i na Makka feeri, borey di jama boobo ka Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bara ga) banda, humburukumey furo i wane biney ra, kala i hinjey ga jijiri kala i ra afo ka a do, a wane cey go ga jijiri: a ne “He Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), ni ma ay bayrandi nda alsilaamaray”. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a di ga bayrandi kayna-kayna nda alsilaamatara, a go ga a fongondi nda a baafuna alwaato kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hal-

lasi ma bare a ga) go Makka ra ga tun alwaati fo ra kanɗ bisa. A ne a se: “Dogonandi ni boɗ se, ay wo manti bonkooni no, amma ay wo manti kala wayborayze kanɗ ga ɗwa ham”(14).

Da sanniiɗe wo yaɗ, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) to canfe, sifa baafunante ra kanɗ boro kulu no si hin ga to ba i kayney ga. Zaaro din ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma a ga) bangandi Abubakar Asidik baaba se, a wane baaka no, a wane tondi guuso cora mo no, a na a no jawaabi kanɗ ga ba, zama se a furo jingara ra nda nga baaba, a ga a candi alwaato kanɗ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bara a ga) go ga ne a se: “Ifo se ni mana albeero nanɗ nga fuwo ra hala a ma te ay no ay no ka a do”(15).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bara a ga) ne kanɗ i ga bay alwaati kulu, nga wo gazante no. A ga ne nga fundo boɗ: **“Hakiika, ay wo adamayze no, aranɗ cine day no”** (kuraana kaf 110).

A te mo, a ga nga al’umma batu, a si furo darayyanɗ ra nga al’umma jine. Alwaati kulu a ga ba a ma ci nga sanno ra “Abudulah”. A ye ga borey lakkal candi ; a ne borey ma si a beerandi ga bisa hari kanɗ Kuraana na a ci nda. A ne « aranɗ ma si ay sifa ma te kanɗ annassarey na Mariyama izo sifa nda ; ay ne ay wo manti kala banɗa no, aranɗ ma ne Irkoy Banɗa no, a diya no» (Al haysami 9/21)

Irkoy Annabijamma te, a bare a se hawru tu beeri kanɗ alboro taaci no ga a sambu. Alwaato kanɗ aduha to, i jingar, i kande hawru tu beero din kanɗ ga to nda buuru, i margu a boɗ. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goro ga ce koli, kulu saaji laarabu fo ne: “ifo ga ti garayo wo! » Irkoy

Diya ne a se: Irkoy na ay te banja kanj ga saabu, a mana ay te hanga sando kanj ga gaabu” Irkoy Diya ne (suuji nda hallasi ma bare a ga): Aranj ma nja hawru tuwo kambey ga, aranj ma nan gamo, Irkoy ga albarka dan a ga” (Abu Daud Al atima 17/3773). Iri ga saabu wo-din ga, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a mana te mate kanj adamayze hanga sando kanj yan daray. Alwaati fo mo, a go ga bangandi misa fo ra, a ne:” aranj ma care maanandi, aranj ma care farhandi, aranj ma care di, a ne wallaahi a si furo alzanna ra ba boro follo aranj ra nda nga goyo “sahaaba fo yan maamaaci: (kanj Irkoy Taala yadda i ga) na a ha “ba nin Irkoy Diya ! » A tu i se nda ciyan. « Ba ay, kala day hala Irkoy na ay daabu nda nga yaafayan nda a suujo ». (Al buhari Al rakuk 18 Muslim, Almounafikin 71-72-bun majah, azuhad, 20, Adaruni rakok 24)

Alwaati fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga nga al’umma fongandi kanj boro kulu kanj na bankaray day nda foomay nda cabeyan, fundi bayray ma ga se, kala Irkoy Taala ma bora bankaaray nda garkasay suba alciyooma.

Wo ma ga se, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne: “Irkoy si guna ga koy suba alciyooma boro kanj na nga bankaaray dan ga kursu foomay se” (Albukarju, Alibas/ 115). A ye ga ne koyne “Boro kulu kanj na nga bankaara dan ndunja foomay se, kala Irkoy Taala ma a bankaarandi nda gargasay alciyooma hanne. Wo-din banda bankaara ma di nda danji” (Ibun Majah, Ali bas 24).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga fay arzaka kanj a du wangu ra a wane. A te mo baafunay kanj sinda fundi bayray nangu kulu haray.

Irkoy Diya Nooyan (suuji nda hallasi ma bare a ga)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te, a ga nga fundo sifa kan i na a yaamar nda nooyan, a te mo a ga ne: "Irkoy Taala no ga no, nga no ga may". Sufuyan Umay a izo ne nga ga seeda ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) Hunayna nda Tayfa, za nga mana furo alsilaamataray ra, a te mo alwaato din nga ga ti cafarey wane boro jina, wango banda, a te a ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), a go i gamo ra, a ga dira, arzakey kan i du gamo ra, a ga arzaka guna. Safuyan Umay a, a go ga hari furo arzakaa din ra kan ga kaanu a se, a gay a go ga a guna. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mo go ga a guna, a ne a se : «he Wahab baaba, hiiro kan ga jaala ga kaanu ni se no ? ». A ne a se:« ohõ» Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se : « a te ni wane hala nda hari kan go a ra».

Safuyan ne kan boro kulu no fundo mana du wo dumi kala day, annabo fundo hannanyan se, kulu a ne : ay seeda kan koy fo kulu si no kala Irkoy, ni mo Irkoy banja no, Irkoy Diya no ; a furo alsilaamataray.³ Alwaato kan a ye nga dumo ra, a ne : «he ay borey, aran ma furo alsilaamataray, wallaahi, Muhammadu, a ga no nooyan kan a si humburu talkataray» (Muslim Afada 55/58Ahamet)

Alwaati fo, boro fo i ra ka Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) do, a na a ha hari fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana du hari kan ga a no, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana te a se, a ne a ma garaw nga

---

3 Alwak Diiyu, Alma gaziyu, Bayrut, 19/89, J 2, 854/855.

ga.(17) Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga hima nga kaayo Annabi Ibarahima (suuji suuji nda hallasi ma bare a ga), a si nga yaw nanj a ma njwa nga hinne. A te mo a ga garaw bana buuko se. Ya-din no mo, a si buuka jingar kala i ma a garawo bana a se. Ya-din a bara a se sanni suubanante, a ga ne a ra: “Nooko ga maanu Irkoy, a ga maanu alzanna, a ga maanu borey, a ga mooru danji ; bakiilo ga mooru Irkoy, a ga mooru alzanna, a ga mooru borey, a ga maanu danji” Atarmaziyu, Al barru, 40/1961° A wane sanni fo ra koyne, a ga ne “sifa hinka si margu cimandiko ga, baakiilitaray nda da laalo” (Atarmaziyu, Albarru, 40/1962.)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane koyo humburukuma.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a (ga) te, a bisa borey Irkoy humburukumay. Hakiika a njwaara Irkoy Taala ga a ma a no a humburukumay. Wo-din ra a ga ne: “he nin ay koyo, ni ma ay fundo no Irkoy ni humburukuma, ni ma a hananandi, nin ga ti hananandiko suubananta, ni ga ti ay koyo, nin no ga ay may” (Musulim, Azikir 73).

A ga ne koyne:”ya nin ay Koyo, ay ga ni njwaaray ni kandeyan, ni humburukumay, ni baano, ni arzaka » Musulim Azikir 72. A wane humburukuma sababo se, a na nga baa-funna te sanda alfukaarey. Wo-din ra no Aysa (Irkoy yadda a ga) ne: “Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane almayaaaley mana bay ga kungu nda buuru kanj gonda foy jirbi hinza ga dake care ga kala a koy ga tu nga koyo se”. (Al Buhari, Al Iman 22, Musulim, Azuhudu, 02/22; Ibin Majah, Al Al ima 84). Irkoy

Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga nga al'umma te yaaru Irkoy Taala humburukuma boŋ. A ga ne:” Borey kaŋ yaŋ hagu nda ay, Irkoy humburukuma, ga humbura nangu kulu kaŋ i go, nda nangu kulu kaŋ i go” (Ahmed,7,235, Al haytami, 9/22). A ga ne koyne: “Ni ma humburu Irkoy nangu kulu kaŋ ni go, ni ma meeri ganandi nda sufuri, ga a tuusu, ni ma goro nda borey nda da hanno” (Atarmazi Al bar 55/ 1987); a ga ne koyne “Ay baakey day ga ti borey kaŋ gonda Irkoy humburkumay” (Abu Daud Al fitan/1/4242.)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bangandi fonda kaŋ ra boro ga du Irkoy Taala humbrukuma cimi wana. A ne ”Bagga kulu no si to hala a ma te Irkoy humburukumayko, kala day a mana naŋ hari kaŋ gonda taali, a ma du ga hallasi nda taali“(Atarmazi, Alciyooma, 19/2451, Ibum Majat Azuhud 24). Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a te mo boro no kaŋ si fay borey gama ra, a ga borey kulu guna nda sabayan, a ga ne. “Bakacaraw mana bara laarabu se nda boro kaŋ manti laarabu boŋ. Ya-din no boro kaŋ manti laarabu si bisa laarabu, ya-din no boro ciray si bisa boro bi, boro bi mo si bisa boro ciray kala day nda Irkoy humburukuma » (Ahmed 5/411). Irkoy Taala humburukumay gonda maana fo kaŋ iri Annabijamma Isa (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a ci : «hakiika alboro fo ka a do, a ne a se : he gomni cawandika, ni ma ay bayray nda hari kaŋ ni gonda a bayra kaŋ ay si bay, a ga ay nafa a si ni dorandi ». A ne « Ifo no ? » A ne « mate no baŋna ga du Irkoy humburukuma hakiika » ; a ne «da misa dogonante, ni ma ba Irkoy Taala nda cimi ni bina ra, ni ma goy a se nda ni taabo ni hina cine, ni ma bakar ni dumo se sanda mate kaŋ ni ga bakar ni fundo se ». A ne: ”he gomni cawandika, may ga

ti ay dumo ? ». A ne a se: “Adamayze kulu. Hari kaŋ ni si ba i ma ni no, ni ma si ba i ma a no boro fo se; hakiika ni Irkoy Taala humburukuma no”⁴

Umar Ibun Katab, han fo, a na Ubay Ubun Kab (kaŋ Irkoy Taala yadda i ga) ha. A ne “ifo ga ti Irkoy Taala humburukuma? “Ubay ne “He cimandikey Amiiro, hala ni mana gana fondo kaŋ gonda karji ?”. A ne “cimi”

A ne “Ifo no ni te ? »

A ne “ay na ay bankaarey cindi, ay kokari”

A ne wo-din day ga ti Irkoy humburukuma”⁵

Borey kaŋ yaŋ ga maanu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bina, ngey ga ti borey kaŋ yaŋ ga humburu Irkoy Taala.

Mu'az Ibum Jaba (Irkoy yadda a ga), alwaato kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a samba Yeemen laabo ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fatta ga a dum. A go ga Muaz wasi, Muaz go nga kaarim haro boŋ, nga mo go ce ga, a go ga dira a wane gaaro cire, a ne a se, alwaato kaŋ a ban, a ne “he Muaz, ay si bay hala iri ga ye ga di care jiiriro wo banda, hambara, ni ga ka ga bisa ay jingara wala ay saara ga”.

Muaz he, bino sara, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goro baaniyaŋo se wo-din banda, a ye ga bare ga guna

4 Ahmed Azuhud, Bidun, daaru, nasri, biduuni Tarihi, sad 59

5 Inzur: Ibun Kasir, Tabsir kuraana, Azim, Bayrut 1988. MIJ 1

Madiina hare. A ne “Boro kan yaƙ ga margu nda ni, ngey ga ti borey kan ga humburu Irkoy Taala nangu kulu kan i go wala nangu kan i go”⁶

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ndupɓa fantayan

Ndupɓa laabey nda al’ummey kulu no furo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mayra cire, ngey mo yadda. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na laarabey kulu may. A du ga hin mo ga hari kulu te kan a ga ba, kala day nga wo, a soobay ga nga baafunay dogonante te. A ga ne “hari kulu no ay si may ay fundo se ». A ne mo hari kulu go Irkoy Taala kodoro cire. Alwaato kan a ga bare kan arzaka yulwantey ka a do, a te mo, yo kurey kan ga ɗwaari jeeje, ga koy Madiina laabo ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ɗwaarey din fay a caley kan gonda i bukaata se.

Ya-din no sanda, a na ndupɓa ka nga bine, kan goro a baafuno ra, a ga ne : ”a si Kaanu ay se a ma bare a se Uhudu tondi cine ura, a ma ka ay do alhaali hinza boɗ, ay mo du a ra dinar fo, kala day a bana nda garaw fo, “(AlBuhari, Atamani, 2 Musulmi Azakat 31).

Zaarey mo te, i go ga bisa, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kwaara, danji mana di . A te mo ce boobo, a ga jirbi nda haray (Ahmed , 6/217 ; Ibun Sad 1/405) Anas Ibun Malik no filla, a ne : « ay furo Irkoy Diya boɗ (suuji nda hallasi ma

bare a ga) a go nga tangara darijo boŋ ga goro, ga hangasu, furu-kange boŋ. Kala Hunayna furo a boŋ, a go i ra Umar. (kaŋ Irkoy Yadda i ga) Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) Umar mana di kaŋ tangaraa na dolle ka carawey ga. Kala Umar di dolley go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) carawey ga. A he. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se: “ifo no go ga ni heɓnadi Umar? » A ne: “walaahi, kala day ay bay kaŋ ni beeri Irkoy do ga bisa Kisira nda Kaysara kaŋ ga foorey nda nduɓɓa. Amna, nin Irkoy Diya ni bara nda nangu beeri kaŋ ay ga di” Irkoy Diya ne: “ni si ba nduɓɓa ma bare i se, iri mo ma du alaahira ! « Umaru ne ohō walla ». A ne « hakiika, wo-din day no » 7 Irkoy Diya na nga boŋ himandi sanda nduɓɓa. A ne:” man ay, man nduɓɓa! Ay nduɓɓa ra, sanda kaaruko kaŋ du tuuri bi, a furo a cire, a tun ga dira ga a naŋ!⁸ Ya-cine no a wane baafuna go nda. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga humburu nga fundo se, haɗaɗa boobo suuba alciyooma nduɓɓa anneemey boŋ, a ga ɗwaaray, da “he nin ay koyo, ni ma ay baafuna te miskiini, ni ma ay wi miskiini, ni ma ay tunandi miskiiney jama ra suba alciyooma” (Atarmazi, Azuhud, 37/2352. Ibun Majah, Azuhud 37)

Ba kaŋ se Annabiɓammey kulu, i goy nda hallasey,kaŋ fun Irkoy do, kaŋ i ga furo alzanna ra, amma day i bay kaŋ i ga i hã sanda borey kulu: hala iri na Irkoy sanno toonandi mate kaŋ a waajibi nda, ya-din no nda anneemey kaŋ a na iri annee- mandi nda sanda saabi wo-din boŋ. Irkoy Taala ne: “**hakiika,**

7 Ahmed, 3 139, Atabarani, Al jaami, Alkabari bayrut dar ihiyau at uras arabi 10, 162

8 Ataramazi, Azuhud, 44,/23/77; Ibun Majah; Azuhud 3 Ahamed1, 301.

iri ga hã borey kaŋ yaŋ i samba i se, ba borey kaŋ yaŋ i samba” (Alkuraana Aaraf 6)

Hakiika Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ndupɗa fantayan sanda Irkoy humburukumay nda boriyandiyan, sanniize yaŋ no, kaŋ yaŋ ga hima care, i gaba maanu care. Hinfano kaŋ i ga margu, nga ga ti Irkoy wane baafuna sanda fundi gaa kasina, sanda gaayiyaŋ, nda a wane harey. Da wo-din no i ga fundi hanno soola nd’a. Adamayze ma to ga koy “bine dajjeyan nda fundi hananyan”. Wo sanni no boro fo yaŋ do “bine hanna” kaŋ a ga Irkoy ganayan ceeci; wo mo no ayaa bangandi: **“boro kulu no si hallasi kala day boro kaŋ ka Irkoy taala do nda bine hanno”** (Kuraana Asuarat 89)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bakarawo.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare) te boro no kaŋ bine ga bakar kaŋ ga maate. Han fo a di alboro fo kaŋ tufa. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma ciray. A kay nga nango ra, a mana gooti. Kulu Hunayna zuru ga tufa din daabu nda laabu, wo-din banda a na nga fonda gana. Irkoy Taala (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga borey yaamar nda sifa hanno, nda baanuyaŋ, a mana a wane bankaara ma tooru, wala kaŋ yaŋ si boori. A mana te mo a ga ba, a wane kaabe hanno ma koogu, wala a ma ziibi, kaŋ si hagu nda gunayan.

Han fo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go jingara, alboro fo furo, a boŋ hamno nda a kaaba hamno sinda

saajaw, a na kambe daŋ ga ci a se a ma fatta ga koy ga nga kaabe hamno nda nga boŋ hamno hanse.

Albora te ma te kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma a ga) ci a se. A ye ga ka jingara ra kaŋ a ban, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se: « hala yalla, wo mana bisa, boro fo araŋ ra ma ka nda hamni kaŋ si boori, sanda saytaanu »⁹

Alwaati fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) di alboro fo kaŋ boŋ hamno say-say. A ne: “hala yalla, a mana du hari kaŋ a ga nga boŋ hamno hanse nda” ; a di alboro fo koyne kaŋ a wane bankaara ga ziibi, a ne a se: “hala, yalla boro wo mana du hari kaŋ ga nga bankaarey numa no” (Abu Daud) Ali Basa 14/4062; anasa I ? Aziina, 60) Alwaati fo koyne, alboro fo kaŋ go bankaaray yaamo ra furo a boŋ. A ne a se:” ni gonda arzaka” albora ne a se. «ohô » a ne a se : «arzaka fo ? » Albora ne a se Irkoy na ay no yo yaŋ, nda alman kayney, nda bari yaŋ, nda baŋna yaŋ. Irkoy Diya (suuji nda halasi ma bare a ga) ne : «hala Irkoy na ni no arzaka, a hima i ma di arzaka alaamey ni ga, zama Irkoy Taala annneema no kaŋ a na ni no nda nga bakacara» (Abu Daud 14/4063 ; anasa I aziina, 54) Ahmed 4/147).

A go misa fo ra kaŋ te, Irkoy Diya ne :” Irkoy ga ba a ma di nga anneema nga baŋna ga (Atarmzzi Al Ada 54/ 2819 , Ahmed 11,311). Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara te taka-harey kulu bonkoono, Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) nga ga ti bakaraw da hanno, baanuyaŋ wane zanko. Ba kaŋ se boro yaŋ wane alhaaley ga sandi, ammma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane sanney nda a

wane da hanney furo i biney ra. A go i ra afo, kaɗ furo a boɗ, a salaɗ a se hari kaɗ bisa sorro folloɗ :” he Muhammadu, he Muhammadu“ Amma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) tu a se nda baanuyaɗ, nda bakaraw a ne a se:” ifo bukaata no ni se ?“(24)

Alwaati fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda nga baanuyaɗ nda da hannay beero, nda wo-din sabiilo, a ga goy ngey wayborey se, a ga i beerandi (Albay haki, Suab,6/ 518 7/436) ba a wane zankatara ra, a mana bay ga furo kakaw guuso ra nda boro fo. Amma a te boro no kaɗ gonda bakaraw nda da beeri, hakiika ; Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) beeri windi suubanante ra kaɗ ganda da beeri.

Amma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaɗ ga ti iri wane bonkoono, Alhaasan (Irkoy ma yadda a ga) ne a bare nda alhaali hanno ; wo-din se no i ga iri no silmaɗ kayna a boɗ “Idi Hasan, Ali izo (kaɗ Irkoy yadda i ga, i boro hinka) a go ga windi kaaba boɗ, kala a to Annabi Ibarahima nango do, a te rakka hinka, a ye ga nga monduma daɗ nango ra a go ga he a ga ne “ni baɗɗa no go ni fu mayo ga, goyteero no ni fu mayo ga, ay ga ni ha, ay go ni fu mayo do”, (23) Al-Mowata, achirr 7; albay haki, suab iman baryrut 1990.

A ga wo-din ci sorro boobo, a dira ga koy kala a kabay miskiini fo yaɗ do. I gonda buuru koogo kaɗ i go ga ɗwa ; a salam i ga i ne a se a ma ka ga ɗwa. A goro ga marga nd’a, a ne “doɗ hala manti sargay no, doɗ ay ga ɗwa ga marga nda araɗ “wo-din banda a ne “wa tun iri ma koy ay kwaara“ i tun ga a gana kala i to a kwaara, a na i ɗwaayandi, a na i bankaara, a yaamar mo i ma i no nooru “(25) wo ga ti bakaraw, nda gaaka-

sinay, wo ga ti himagasinay beero kanj to nda bakaraw nda suuji taka-harey kulu se, alwaato kanj a ga goy nda adamayze kulu, himagasinay fo koyne ; iri bonkoono Alaasan, kanj ga bangandi iri se a wane alhaalo, zaari fo no te, Alaasan (Irkoy Taala yadda a ga) a ka ga bisa Madiina wane windey caraway ga kulu a di alboro bi fo kanj go ga njwaari fo njwa, a go mo ga hansi fo njwaayandi kala a di nga nda hanso go ga njwa care banda. Haro din na Alaasan di maamaaci ; a fongu Irkoy wane ma beero ga kanj ga ti “Arrahamaani”. ”suujo wo ra “kanj go bajna wo kambey cire kanj go ga hanso wo njwaayandi . A ne a se ”Ifo no nan kanj ni nda hanso go ga njwa care banda, ni mana a ganji hari kulu? ” ; a ne” ay mo hinka no haawu a wane mo hinka gunayan” kulu ay ne a se “he arwaso may ga ti nin? ”a ne” ay ga ti Abaana Ibun Usman izo no ”. A ne a se “windo binde?” A ne a se “Abaana Ibun Usman wano no “. Wo-din do Alaasan (Irkoy yadda a ga) ba a ma margu nda bajna din kanj nga wo bajna no gunayan ga, amma nga wo Irkoy baako no, kanj ga maanu cimi:

A ne a se “ay ze nda Irkoy, ay si ni nan kala ay ma ye ni do” ; kala a ka, a na bajna din day, a na windo day, a ye ga ka arwaso do, a ne a se: “he arwaso, ay na ni day“ ; kala arwaso tun ga kay, a ne a se “ay ma, ay ta, Irkoy nda nga Diya se, nda nin kanj ga ti ay koyo”. Waato kanj Hasan (kanj Irkoy yadda a ga) ma sannizey wo, a tonton a se maamaaci hari nga wane mate yan hari ga. A tabatandi kanj bajna wo ga cim. A wane bino hananyan se, nda a wane nankaniya an se, Alaasan ne a se: “Ay na windo day, Irkoy monduma hinne se. Ay na ni burcinandi, ay na ni no mo windo”. A ne se: “he ay mayjida, ni ye ga windo no, boro kanj ni na ay no a se”. (Ibun Manzur,

Mukatasar Tarik da Mask7/25). Irkoy Diya ladabo nda a Haawi bayyano (suuji nda Hallasi ma bare a ga).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana te a ga salan nda sawta beeri. A te mo, a ga borey kubay nda mumusuyan nda baanuyan. Alwaati kulu mo hala a ma sanni tino kan a si ma a kaani, a si ci hari kulu borey jine zama a wane monduma, a si hima nda hari kan go fundo ra nda hari kan a ga maate. Wo-din ma ga se, borey kan ga maana i ga jooti, i ga salan nda lakkal. Da a wane hawo sabbay se, a si haaru nda sawti kan ga beeri, a si hahara, amma a ga mumusu, sahaabey ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sifa nda haawi bay yan sanda wandiyo kayna kan si alboro bay. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na haawi sifa: a ne “hawi go imaanitaray ra” (Albuhari Ali man 16) “haawi nda cimandiyar, hari yan no kan ga margu, hala day i na afo sambu, afo mo ga dira”. (Albuhari Aldab Almufarad, 1343)”. Dogonay, hari kulu kan ra a furo, kala day a ma boryandi. Hari kulu kan ra i na a ka, kala a ma a meerandi” (Musumil Al bar 78, Abu Daud Jihad 1). Haawi hakiikante, nga ga ti “boro ma fongu buuyan, nga ga ti hari kan ga ndunna baakasina ka boro bine ra. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te, a ga nga caley yaamar nda cimi, haawi Irkoy Taala ga. Zaari fo, Irkoy Diya ne nga caley se (suuji nda hallasi ma bare a ga) ”aran ma haawu Irkoy Taala ga nda cimi haawi». Sahaabey ne iri wo iri ga haawu Irkoy saabi. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne “manti wo-din” amma haawi Irkoy Taala ga, ga ti cimi haawi : ni ma ni bon batu nda hari kan go a ra, ni ma ni gunda batu nda hari kan go a ra, ni ma fongu buuyan nda jarabey ga.

Boro kaŋ ba alaahara, a ma nduɗɗa taalamey naŋ, boro kaŋ na wo-din te, bora haawu Irkoy Taala ga nda cimi haawi ».
(A tarmazi, Alciyooma 24/2458.)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana te a ga guna ga koy boro kulu ga nda sanday, a ga i guna nda bakaraw, a gunayaŋo baayaŋo kulu ganda no a ga guna, a gunayaŋo baayaŋ, laasaabu no. A wana haawo sabbo se, nda a bortara kaŋ beeri, a mana te a ga boro kulu leebandi bora gora ra, wala nda a si no. Aysa (kaŋ Irkoy yadda a ga) filla : « Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te hala i kande a se alboro fo sanni, a si hari kulu ci » « ifo se filaana ga ne ? » Amma a ga ne « ifo se boro fo yaŋ ga ne kaza nda kaza » (Abu Daud Adab 5 /4588.)

Hala Irkoy Diya ba (suuji nda hallasi ma bare a ga), a ma ngey cale fooyaŋ fongandi nda ngey taaley kaŋ yaŋ i te, a ga i fongandi kaŋ taalo din mana hagu nd'ey. A te a ga ne i se : « Ifo se ay ga di araŋ ga te ya nda ya ? » ¹⁰

Alwaato kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te, a go nangu beeri ra, a go ga boro fo yaamar borey ra, a te a go ga lakkal a ma si a bino sara, zama se a go himagasinay hanno borey se. Ya-din no, iri mayjida Jalaludin (cimi baako) bora kaŋ na nga boŋ sifa nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane sifey, nga no salaŋ nda cimi wane harey kaŋ yaŋ ga maamaacandi. A ne “ay lakkal ga ay bino he: ifo ga ti imaanitaray? Ay bino siiri ga koy ay lakkal wane hangu do.” A ne a se: “cimandiyaŋ manti kala lalabu wane sanni beeri no”.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wanganaritara, iri si hin ga deendandi kan wangaari no go no kan ga hima Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) zama se a mana bay ga humburu wala a ma jijiri a baafuna ra. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te kan alwaati kulu, a ga tabat, a ga suuru ga misey nda alhaali kulu kubay. Hari kulu mana hina, alwaati kulu ra, sanda humburukumay wala jijiriyan. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga bisa nga wane ibarey gama ra kan sinda humburukumay, ibarey kan yan go ga ceeci i ma a wi, alwaati kulu mo a ga caw aya hinka wo:« hakiika, iri dan i wane jindey ga guuru korfo yan : « hakiika, iri dan i wane jindey ga guuru korfo yan, a ga i bonney ga kala a ga i daabu. Iri dan i gamo ra daabuyan hari i jine nda i banda, iri na i danandi, i si di hari kulu » (kuraana ya sin 819).

Ali (Irkoy yadda a ga), a na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sifa, a ne «hakiika ni di iri Badaru zaari hane, iri mo go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jare ga, nga mo ga maanu ibarey ga bisa iri. A te no boro kan ga sandandi hano din”. (Ahmed, 186).

Alwaati fo mo, Albarra (Irkoy yadda a ga) a na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wangaaritaray sifa, a ga ne: “iri te mo wallaahi, hala day misa sandi, iri mondumey cirey, iri ga maana. Iri ra, wangaaro day ga ti bora kan ga kay a jare ga (Musulim Aljihad79).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a ga wangu boro jiney alwaati kulu, a ma du ga Irkoy sanno sambu beene. Hunen wana wangu kan na alsilaamey zinji sintina ra, hari kulu mana Irkoy diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) zinji, a

na nga wane wangaaritara cabe nda a gaabo. A na nga bonj dan boro jine , a go i ibarey jine, a wane wangaaritara na a caley no gaabi: wangu bananta ga, alsilaamey zaama nda Irkoy bakacara nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane gaakasina. (Musulim Aljihad 76/81).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne “ay ga ze nda boro kanj Muhammadu fundo go a kamba ra, ay ga ba ay ma wangu Irkoy se, i ma ay wi, wo-din banda ay ma wangu i ma ay wi,”(Musulim Aljihad 103).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane yaafayan

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te alboro kanj ga dogon. Iri na Aysa ga ne Irkoy ma yadda a ga: “Boro kulu da si boori ga to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) boro kulu mana a ce a wane caley, wala a wane fu borey ra kala day a ma ne a se. “Labayka” nda nga wane da beeri hanney sabbay se. Ayey wo zumbu a ma du ga misa daahirandi, Irkoy Taala ne **“hakiika, ni gonda da hanno beeri”** (kuraana Al kalam4).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana te, a ga dukuri ka nga bonj se abadan alwaati kulu ra, a te boro no kanj ga yaafa alwaati kulu. Alwaati fo, Aysa go ga filla iri se a wane misa boobo yanj kanj yanj ga cabe a wane yaafayan, nda a wane bakaraw kanj go a wane da suubanantey ra. A ga ne: Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana bay ga hari kulu kar nda nga kamba, ba a wayboro no wala a gozeyey kala day hala a

go ga tangam Irkoy Taala fonda ra. I mana bay ga ta a ga mo hari fo, a ma ceeci ga a ta, kala day da i na haddu daaru Irkoy ciito se. Alwaato din kay a ga haya ceeci, a ga dukuri ka Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga) a ga ne: “ay mana bay ga ma haw kaano kan ga to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane haw, ba Ambar wala miski no. Ay mana bay ga tuku hari kan ga baanu ga to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gaham baanuyan kan bisa ba haabu baanuyan” (Musulim Alhaj, 127)

Gabit ne, i ne nga se ”he Amza baaba, sanda day ni go ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) guna, sanda day ni go ga ma a wane sawto” a ne; “ohō,wallahi ay ga ba ay ma kubay alciyooma hane, ay ma ne a se” he Irkoy Diya ay wo ni goyze no”. A ne a goy Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) jiiri way Madiina ra, ay go zanka, manti alboro kulu no ga ba a ma te nda ay cortaray ; a ne, “a mana ne ay se jiiri waya ra ba “Un” ; ya-din no a mana ne ay se ifo se ni te ya wala ifo se ni te wo-ne (Ahmed 3,222. Albuhari; Asau, Almanakib,23; Muslim, Alfaday82).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na sahaaba fo sifa nda sanniiye yan. A ne: “hakiika, sifa hinka go ni ga kan Irkoy ga baar’ey, bisandiyar lakkal-kanay goyo ra.” (Musiliim AL IMAN 25:26.)

Abu Hurayra, (Irkoy yanda a ga) filla kan saaji laarabu fo harmun jingara ra ; borey tun ga ne i ga a kar. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne i se “wa a nan, wa sambu hari ga dooru harmuno boŋ, wala taasa beeri fo hari ga dooru

a boŋ. Hakiika, i mana araŋ samba kala araŋ ma dogonandi, araŋ ma si sandandi “(Albuħari, Aladab 480, Al du 61)

Wo-din banda, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) albora din du jingaray wane darza nda a lalabu. Anas (kaŋ Irkoy yanda a ga) ga ne Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bisandiyar boŋ: “han fo te kaŋ ay go ga dira nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), a wane alkuba fo go a ga, saaji laarabu fo na a gar, a na alkuba di ga candi nda gaabi, kala i di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jasa ga dolo yaŋ kaŋ candiyano te a se. A ye ga ne a se “he Muhammadu, ni ma ne i ma ay no Irkoy wane arzaka kaŋ go ni se” Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bare ga guna, wo-din banda a haaru, a ne i ma a no” (Albuħari Ali bas 81, Alhums 91, Alhums 91, Aladab 86, Muslim, Al zakab, 281).

Hari kaŋ naŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na nga diyawtara tabbatandi, kala day nda nga da hanno nda nga suujo wane albarka se. Irkoy Taala ne wo ra” doŋ hala manti Irkoy wane suujo kaŋ na ni baanu i se, doŋ hala ni sandandi, bine warago, doŋ ikulu no ga kar ga say” (kuraano Ala imarana 159).

Cimo ra, jahilitara borey, alwaato din, i ga manne sanda ji nda a wane da hanna. I du ga hallasi ngey jahilitara nda i wane da meera ra, kala i te sanda day daariji kaŋ go adamayze wane annura jare ga, kaŋ ga bangay. Zama Irkoy Diya mana te boro kaŋ ga ba adamayze mursa, ba a ga ceeci adamayzey se kandayar. A mana a te mo sanda guruzugay i se amma a te i se sanda suuji.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bakara nda a suujo

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a wane hadiisi suubanante ra: “suujiko yaɗ. Suujika ga i suuji, suuji borey kaɗ yaɗ go laabo boɗ, borey kaɗ yaɗ go beena ra ma araɗ suuji » Atarmazi ; Abarru 16/1924.

Alwaato kaɗ a ma cocciya wane heɓno, a humburu ɗaɗo se a ma si koy ga sakulla, a dogonandi nga jingaro ra, a na dunguriyandi, hala ɗaɗo ma du ga a guna. A te mo a ga hanna cino ra ga nafiila, moyey ga mundi dooru, a go ga ɗwaaray nga Al’umma se. Ya-din mo no a ga sakulla nda nga alwaato a ma du ga borey faaba ga fun nuuna ga ; wo-din no ga cabe Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane suujo nda a bakaraw. Zama se i na a samba, a ma te suuji taka-harey kulu se, a ma te mo baako fundi kulu se. Han fo, borey ɗwaaray Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), a ma ɗwaaray cafarey boɗ. A ne «hakiika, i mana ay samba ay ma borey laali, amma i na ay samba suujiko».

Musulin Al bar, 87 Altarmazi Adawat 118

Alwaato kaɗ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaɗ Taifa ma du ga i daɗ alsilaamataray, cafarey nda musur-kancey kaɗ yaɗ ga toorey gana tun ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ba bare a ga) jindaw nda tondiize yaɗ. Malaykaa kaɗ ga kula na tondey, nga nda Malayka Jibirila ka Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)” haɗ hala ni ga ba iri ma borey din hallaci, hala ni ga ba iri ga tondi hinkaa daabu i boɗ?” Irkoy Diya ne (suuji nda hallasi ma bare a ga): “ay ga ba Irkoy ga, a ma ka

i bandey ga, borey kaŋ yaŋ ga Irkoy gana, kaŋ i si a margu nda hari kulu. “(Albuhari Bad Alhalak, 7 Musulim, Aljihad 111).

Misa wo ra, Tayfa borey na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) cabe dorandi dumi kulu. I na a gaaray laabo ra, I na goy nda sanday hijira wane jiiri yagganta ra, i te hasaraw boobo alsilaamey se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne i ra: “Irkoy ma kanda sakifan, a ma kand’ey.” A ye ga ŋwaaray i se kala Taifa borey ka Madiina ra, i furo alsilaamataray ra. (Ibun Hasim, 4/134 Atarmazi, Almanakib, 73/3942).

Aba Asid ka Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) do ga fun Barem nda nga baŋna yaŋ. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) guna ga koy wayboro fo i ra kaŋ go ga he. A ne a se: “ifo ga ti ni misa” ; wayboro ne a se: a na ay izo neera no »Annabi ne Aba Asid se: ”ni na a izo neera ?”

A ne : “ohō”

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se: May yaŋ se ?”

A ne : “Bani Abas yaŋ ra”.

Annabi ne a se : « kaaru ni bumbo ga koy kand’a » 11

IRKOY DIYA (suuji da hallasi ma bare a ga) suuji na nduŋnaa kulu margu. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne :«Araŋ si cimandi kala day araŋ ma ba care, araŋ si ba ay ma araŋ cabe hari kaŋ araŋ ga ba care a boŋ » i ne : « ohō Irkoy Diya » A ne ; «araŋ ma salamyay say araŋ gamo ra; araŋ ma du ga ba care, ay ga ze nda bora kaŋ ay fundo go kamba

ra, arañ si furo alzanna kala day arañ ma care suuji » i ne «he Irkoy Diya, iri kulu, iri ga suuji » A ne Hakiika, manti da arañ boro follon wane suuji, amma suujo kan ga te borey kulu se “Alhakim, 4185/7310”.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane yaafayan.

Irkoy Taala ga ba bora kan ga yaafa. Hala a wane bagga tuubi, a maata ginsi yan, a binayzo ra nda a wane taaley kan a te bon, Irkoy mo na alkawal sambu kan a ga a wane tuubo ta. Zama se Irkoy Taala wo, koy no kan ga yaafa, a ga zunubey tuusu. Wo-din se no, a ga ba nga banney kan yan ga yaafa. Sarto kan i ga tuubi a ga, ginsiyan, Irkoy Taala yaamarey ganayan nda boro ma mooru Irkoy haramay. Himagasinay suubanante yaafayan wo no, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a yaafa Hindu se kan furo alsilaamatara ra, zaaro kan i na Makka feeri banda, kan a te a na baabo kayne wi, a na ganda feeri ga haama ka ga nwa Uhudu wongora. Ya-din no mo Habbar Ibun AlAswad, a te alsilaamey wane ibare bambata, nga no a ywa kan bon Zaynab Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) i go hijira Makka ga koy Madiina, kala Zaynab (Irkoy yadda a ga) fun ga kan ywa bon. A te mo a gonda gunde, nda kala a te gunda-hasaraw. A wane maray yano din no te saabiili kan na a wi, wo-din banda, Habbar na taali boobo kan yan si kabu te. Makka wane feerijo banda, a zuru, i mana du ga a di. Han fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go ga goro, ga margu nda Hunayna Madina ra, Habbar ka, a kay , a ne.” Assalaamu Alayka yaraasuululahi, ay

ga seeda kaŋ koy fo kulu si no kala Irkoy, ni mo hakiika Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) no, alwaato din, ay zuru ni se, ay ba ay ma boro fo yaŋ gana, wo-din banda ay koy ga fongu ni bakara, ni yaafayaŋ , nda ni beerandiyaŋ boro kaŋ na taali te jahilitaray boŋ, he, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) iri te boro yaŋ kaŋ ga sirku nda Irkoy, Irkoy Taala na iri kanda nda nin, a na iri faaba, hala nda nin, ga fun halaci ra. Ni ma ay yaafa nda ay jahilitara, nda hari kaŋ ni ma ay boŋ, hakiika ay ga daahirandi kaŋ ay na taali te, ay na ay zunuubey bay” Irkoy Diya ne (suuji nda hallasi ma bare a ga) : « hakiika, ay na ni yaafa, Irkoy mo boryaŋdi ni se, zama se a na ni kanda alsilaamataray ga. Alsilaamataray mo, a tuusu hari kulu kaŋ jin. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ganji a wawyaŋ nda boro kulu ma si taali te a se. (Alwakidi, 2, 857, 258).

Hakaramata, Ibun Abijahat, te boro kaŋ i ga bay nda alsilaamataray se ibare, hano kaŋ i na Makka feeri, a zuru; a te mo a wando Ummu Hakim Bintu Al Haris Ibun Hasim wayboro no kaŋ gonda lakka, a furu alsilaamataray, wo-din banda, a na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ŋwaaray hallasay nga kurpo se. A na yaamar a ma koy ga a yeeti. A fatta, a go ga a ceeci, a ne a se : ”ay ka ni do ga fun boro kaŋ ga maanu borey, boro kaŋ ga borey beerandi, nda boro kaŋ bisa borey, ay ye ga ceeci a ga a ma ni hallasi, a na hallasi tabbatandi ni se” i ye ga ka care banda”. Alwaato kaŋ i maanu Makka, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne nga caley se: “Hakaramata, Abu Jahal izo cimandi, a go hijirantey ra, araŋ ma si baabo wow, zama buuko wowi ga baafuna dorandi, a si to mo buuko ga”. Alwaato kaŋ a to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) windo me, a farhã ; Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare

a ga) mo tun ga kay a se, a ga farhã nda a kaayanjo. (Alhakim, Amustadarak, 3,269).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se: “kubayni nda karimikoy, Muha jirante” ¹². Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) yaafa a se, a mana a fongandi nda a meeri zeeney. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a wane njwaaray boobo ra, a ga ne, « Irkoy ni ma yaafa ay borey se zama i si bay no” (Albuhari, AlAmbiya, 52; Ibun Majah, Almanasik, 56 Ahmed 1, 441).

Alwaato kan Sumamata Ibun Asal, i wane bonkoono furo alsilaamataray ra, a ne: “ay ga seeda kan koy fo kulu si no kala Irkoy, Muhammadu Irkoy Diya no (suuji nda hallasi ma bare a ga), he Muhammadu, wallaahi, monduma kulu no mana to ni monduma kan ay ga konna laabo bon, amma sohon ni mon-duma, ay baar’a ga bisa mondumey kulu. Wallaahi, addiina kulu no mana te kan ay ga konna sanda ni addiina, ya-din no mo sohon ay ba ni addiina ga bisa addiina kulu. A ne wallaahi mo, laabu si no kan ay ga konna ga to ni laabo, amma sohon ay ba ni laabo ga bisa laabey kulu, a ne a si ni bariyey kaanu ay se, ay na i di , ay mo ay ga ba ay ma koy Umra. Ifo no ni di?

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a farhandi, a na yaamar, a ma koy Umra. Alwaato kan a to Makka, a ma boro fo go ga ci a se “ni du, ni du”. A ne: « Ha’a, amma ay cimandi ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) amma aran ma bay kan wallaahi, ba jeeniize folloŋ si ye ga ka aran do kala day da Drkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) yadda”

---

12 Atarmazi, Al Iste izam, 34/2735)

(albhari alma gazi, 70) Sumamata na nga fatawci bortarayay dumbu nda cafaray. Wo kanj yanj kuransancey doona, ngey bukaatey yemama no i ga fun. Makka borey di haray nda taabi, kala i ye ga zuru ga koy Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bara a ga) do, a ma i faaba nda misa wo. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hantum Sumamata se, a ma si nga fatawco dumbu nda kuransancey.¹³ Musurikancey dirgan kanj i na alsilaamey ganji njwaari nda hanjyanj Abu Talib wane batamey ra jiiri hinza, amma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na i yaafa.

Jiiri iyyanta, hijira wane feeriyanj bande, Irkoy Diya (suuji nda haalasi ma bare a ga) ma kanj Makka borey go taabi nda sanday ra, a samba i se njwaari boobo, Amar Ibun Umayya Adamari banda. Abu Sufiyan na ta a ga , ga fay kuraysancey talkey kulu se. A ne a wane saabiyanj ra, teerey wo kulu se: « Irkoy Taala ni ma ay beero izo bana nda gomni, zama hakiika a ga hasan nda hini dabu.» (Al yakuubi Atarik,2,56)

Ya-cine no, kanj Makka borey furu alsilaamataray, alwaa-to kanj biney baanu goy hanney jine.

Hudaybiyatu ra, musirikantey jama fo ka ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wangu ; i ba ngey ma a wi, sahaabey na i kulu di, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na i yaafa. (Musilim, Aljihad 132, 133)

Haybar feeriyanj banda, wayboro fo na naaji danj Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) njwaaro ra. Alwaato kanj Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na ham basiize fo

¹³ Ibun Abdul Bar Al isti Ab, Alkahira,2,214,215, ibun Alasir asa Algaaba kayr 1970,1,295.

ka ga koy nga meyo do, a na hamiizo nan, a kan. Wayboro yahudanca daahirandi kan nga no na naajo dan nwaaro ra. Zama se a daahirandi, misa din, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a yaafa ba kan se Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bay wahayo fonda bon kan Lubayd munaafico yahudanca no na a kotte, kala Irkoy Diya te baani janay. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana a di nda meero din, a mana a fongondi nda, a mana a wi a sabbo se, a mana boro kulu mo wi baanizukay ra, Lubaydu gayzey.¹⁴

Wo-din ra, aya suubananta ga ne: **“ni ma yaafa di, ni ma yaamar nda gomni, ni ma bare ga fun Jaahiley ga”** (kuraana Al Araf 199).

Irkoy ganakey kan ga bay, ihinka to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga, nda baakasinay. Ya-din no mo, i gonda a yaafa ga jare, i te mo alwaati kulu, i go yaafa yan fonda bon i ma du ga du Irkoy Taala yaafa. Sanda Mansur Alhalaj. Alwaato kan i go ga a jindaw nda tondi yan, a te a a maanu Irkoy Taala ga nda ciyan: “Ya Rab, ni ma yaafa boro kan go ga ay jindaw, za ni mana ay yaafa.”

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mate kan a ga gorgasinay nda talkey.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga gorgasinay nda Talkey nda a alaatumey nda wayborey kan kurney bu, nda borey kan yan go sanday ra, a ga kula nd'ey, a

14 Ibun saad 2/197 ; Albuhi A tib 47/49 ; Muslim, Aslam, 43 Ana-saai Ataharim, 20 ; Ahmed, 4/367.

ga himma daŋ i se 33, ya—din no mo a ga gorgasinay nd'ey nda bakaraw nda baanuyaŋ beeri kala i si bay mate nda hari kaŋ ra i go. Abu Sayiid Alhudari no filla, a ne a goro ga margu nda jama kayna fo Muhajirantey ra afo yaŋ i ra ga care daabu nda care bankaaray janey se - iri cawko ga caw iri boŋ, “hala Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ka ga kay iri boŋ, alwaato kaŋ a ka ga kay iri boŋ, cawka dangay, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) salam, a ne: “ifo no araŋ go ga te?” Iri ne a se: “he Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), iri cawko fo se no iri go ga hangan kaŋ go ga caw Irkoy Taala Kuraana. Irkoy Diya ne” Saabi bare Irkoy se kaŋ daŋ ay al'umma ra boro kaŋ a yaamar a fundo ma suuru ga margu nd'ey. (34)

A ne Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goro iri gamo ra, a ma du ga adiley nda nga fundo iri gamo ra. Wo-din banda, a na nga kamba daŋ ga cabe kaŋ ngey ma te kunda-kunda, i mondumey bangay a se: A ne “ay ma di kaŋ Irkoy Diya na boro kulu bay kala ay. » Irkoy Diya ne (suuji nda hallasi ma bare a ga) ;» araŋ ma farhã, he Muhajirantey jama, araŋ ma farhã nda annuura timante suba alciyooma ; araŋ ga furo alzanna, zaari fo jare arzakakooney jine zaaro mo jara ga sabanda jiiri zangu gu» (Abu DAUD ? Al ilm, 13/3666.)

Zaari fo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go ga goro Madiina ra, kala jama fo yaŋ ka a do, kaŋ yaŋ go ce koonu, bankaaray si, i wane biriyey bangay, haray se nda dungay. Irkoy diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma barmay haro kaŋ a di se. Irkoy Diya furo, a ye ga fatta, a na Bilaali yaamar a ma ca. A na i jingarandi, a na i kutuba, a na i biniyandi arzaka nooyaŋ boŋ, nda talkey gaakasinay boŋ. Soha din sahaabey, waasi ga ngey gaakasinay no alfukaarey din se ; alwaati kaŋ

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) di wo-din, a mon-duma farhā, a ma kaani. (Musulim A za kat, 69-70 ; Ahmed, 4-358-361). Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga Aysa wasi (kañ Irkoy yadda a ga) a ne a se: “he Aysa, ni ma si miskiini yeeti, ba ni mana a no ba dabiinayze patarmi! He Aysa, ni ma ba miski-iney, ni ma i maanandi, hakiika Irkoy wo ga ni maanandi a ga alciyooma hane. “(Atarmazi, Azuhud 37/2526) Ubad Ibun Surahabil no filla ga ne: “jiiri laalo no du ay (jiiri kañ haray te) kala ay furo Madiina wane windi fo ra, ay du gwaariize fo kañ ay gwa, ay ye ga sambu ay zaara ra kala windikoyo ka, a na ay kar, a na ay zaara ta ; ay ka Irkoy Diya do (suuji nda hallasi ma bare a ga) ; ay ne a se: “Ay mana a beerandi kañ a te jaahili, a mana ay gwaayandi alwaato kañ ay go haray ra”. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) yaamar a ma zaara yeeti ay se, a ye a ga ay no gwaari saaku fo nda jare “(Abu Daud, Azuhud 93/2623 Annasa I alhudat 21) Hadiiso mo ga cabe kañ alsilaamataray ga ceeci nangu kañ taalo fun, a ma kookari ga a hanse, i ma du ga zunubukoyey zunubey deedandi: wo ma ga se, alsilaamataray na sifa wo himagasimandi nda mate kañ ja nda baaba ga ngey izey sokon, ga i ladabandi ; wo-din se no alsilaamataray ciitey go borey boñ, a ga i ladabandi nda borey taaley, manti a ma du ga i moorandi borey ; ba taali koy, a ma mooru nga taalo ga du ga taji ga furo jama ra.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goyzey nda kasiizey haggoyyaŋo.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bakaraw nda a suujo na borey kulu margu, ba kasiizey kañ a du wangu ra,

a na i cabe boro hannotaray. A bu Aziz, Mus Ab Ibun Omayri Kayna ne nga wo di misa din, zama nga go Badar wango kasiizey ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne: “araŋ ma kula nda kasiizey nda kulayaŋ hanno” Ay mo ay te ay go ansarancey wane jama fo ra, hala i na ngey ŋwaarey soola, i ga ŋwa dabiina, i ma no iri mo se ŋwaari suubanantey, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wasiya din se. A ne hari kulu kaŋ furo i kambey ra, sanda buuru patarmi, kala day i ma a no i se, kala haawi ma ay di, ay ma cindo yeeti i se. Ay ga humburu ay ma a yeeti, i ma yeeti ay cale fo yaŋ se” (Haysemi, VII, 86, Ibun Hisham, II, 288).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) naŋ ba a ma baŋpataray wo tuusu, wo kaŋ go na za doŋ-doŋ, a na fondo beeri yaŋ sambu wo-din ma ga. A naŋ te mo waati kulu, a ga borey biniyandi, i ma baŋney burcinandi. A te mo a ga ne misa wo manti kala Irkoy Taala ganayaŋ beeri no. A te mo, baŋpa burcinandiyaŋ go darza jina ra kaffara tuusuyaŋ ra zun-uubu se. Irkoy Diya mo te a ga wasiya alwaati kulu misa wo boŋ, kala bora kaŋ ga ba Irkoy Diya gumo, a boro maananta kaŋ ga ti Abubakar Sidik na nga arzakaa baayaŋo kulu daŋ baŋney burcin yaŋ se, Irkoy hinne se. Al Maruri Ibun Suyedi (Irkoy yadda a ga) ne: a kubay nda Abazar (Irkoy Yadda a ga) a gonda kwaayi beeri ga margu nda zanka fo kaŋ gonda a kwaayo dumi. Ay na a hã ifo ga ti wo? A ne” Hakiika, ay na alboro fo waw no, a na zalayya nda nga ga; Irkoy annabo ne: “HE Abazar, ifo se ni na zalayya nda nga ga? Zama se ni gonda bortaray wane jaahilitaray. A raŋ naakafosinay, i na araŋ no hini i boŋ, Irkoy na i daŋ araŋ cire, boro kulu kaŋ, a wane naakafosina go a cire, a ma a ŋwaayandi, a ma a bankaaray

nda hari kaŋ a ga ŋwa, nda hari kaŋ a go ga bankaaray ; araŋ ma si dake i boŋ hari kaŋ i si hin. Hala day araŋ dake i boŋ mo, araŋ ma di i se” (Albuhari, Al Iman, 22; Muslim, Al Iman 38).

Alboro fo, a na nga wane baŋŋa fo nda a wane koŋŋo fo hiiŋandi care se. Wo-din banda, a ba a ma i fay. Baŋŋa koy ga laabaaro deede Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne: “He borey, ifo se araŋ ra boro fo ga nga wane baŋŋa nda a koŋŋa hiiŋandi care se, a ma ye ga ba a ma i fay koyne. A ne fayyaŋ wo a go boro kaŋ na cawo di se” (Ibun Majah Atalak, 31, Atabarani Alkabir 11, 300).

Misa wo, nda wo kaŋ ga hima nda, boro ma tangam nd’ey, zama misey himagasiney, sahaabey naŋ te mo i ba ga bisa i ma ngey wane baŋŋey burcinandi alwatey kulu ra. Kayna-kayna, i go ga baŋŋataray naŋ kala a ka ga to hunkuna. Hakiika, alsilaamataray na baŋŋataray tafaro ka adamayzey jindey boŋ, baŋŋatara din no te, hari follonka adamayzey wane taarifo ra kaŋ i na sambu nda gaabi wangu wane ciitey ra. Amma, alsilaamataray, a ga yaamar, alwaati kulu, baŋŋa koyo ma a ŋwaayandi hari kaŋ a ga ŋwa, a ma a bankaara nda hari kaŋ a ga bankaaray, a ma si dake a boŋ hari kaŋ a si hin. Wo-din no ni ma bukaatey feeri. Alsilaamataray bangandi, i ma baŋŋataray alhakey batu, kala a ma te boro kaŋ sinda baŋŋa ma bisa boro kaŋ gonda baŋŋa. Wo-din se baŋŋakoy, a ga tilas a ga, a ma alhakey din batu kala a ma hima baŋŋa. Kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ba ga bu, a ga ne: “wa hag goy nda baŋŋey kaŋ go araŋ cire “(Abu Daud, Aladab 123/124/5256; Ibun Majah Alwasaya 1).

Wo-din ga cabe Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wasiya beero a wane al'umma se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na fondey kulu kanj ga konda boro bapɲataray ga daabu, a na bapɲey burcinitara fondey feeri, kala ndupɲa tunuyaɲ. A ye ga borey zuga bapɲey burcinandi yaɲ boɲ. Hala yalla, himagasinay go no kanj ga boori ga to wo ? Misa hakiikanta wo, ga wasa, a ga bangandi alsilaamataray darza kanj a no bapɲey se: sanda mate kanj iri ga bay iri bonkoono Bilali (Alhabasi Irkoy yedda a ga) go bapɲa za a mana furo alsilaamataray ra, amma alwaato kanj a furo alsilaamataray, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a te laadaney wane bonkoono. Himagasinay beero wo boɲ, iri ga di windey ga naɲ koy laadaney ga goro i hantum “ya Bilaali Alhabasi” han fo te mo, Zayd Ibun Harita, a te bapɲa, Kadiija (kanj Irkoy yadda a ga) na a no Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga). Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mo na a burcinandi, a gonda sifa hanno yaɲ nda bakacaraw beeri, a te mo Irkoy Diya coro, kanj ga baar'a gumo. A wane Izo Usama Ibun Zayd, Irkoy Diya na a te soojeɲ kulu bonkoono, alsilaameɲ se, nga mo go arwasu. Tarik Ibun Ziyad, nga mo te bapɲa kanj na Andulus feeri ; alwaato din, nga wo i ga hin ga a day, amma bapɲa din, alsilaamataray wane biyo cire, a wane darza koy beene, nda a wane bortara, a te mo alsilaamataray soojeɲ kulu bonkoono. Da wo-din se, alsilaamataray na bapɲay no bonkoonitaray nango. Wo-din sabbo se, musirikanceɲ na alsilaa mataray jance. Kala iri hunkuna zaaro, a mana te meeri; ya-din no mo alsilaamataray mana a yaamar!

Borey kanj yaɲ go ndupɲaa ra, hunkuna zaaro, i mana adamayze boobo te bapɲa yaɲ! Hala yalla, i ga burcinitaray,

alhakkey ma ga i ga borey kaɗ sinda gaabi, wala borey kaɗ mana taali te kom? I ma i nangey ta, nda i wane arzakey? Hala yalla, baɗɗataray wane sokonyan tajo a ga fay nda ijina kaɗ sinda bakaraw adamayze baafuna se hunkuna?

Nda maayey nda sanniizey kaɗ yan ga to hangey ga, nda toopeyan kaɗ taarifo ga i bay? Wo ma ga se, alsilaamataray na baɗɗataray wane hari zeeney furu kaɗ ga ti da laaley. Ya-din taji. Hala adamayze mana te ya-din, i ga kubay nda hallaci nda darayyan, fahamay wane nafayan gamo ra. Sanda, annasaarey wane borey mayra kaɗ hala sohɔn a go ga talkey wane kurey sunsum, ga i bare i ma te baɗɗe yan, ga i ka alsilaamataray wane tika suubanantey kaɗ yan ga duumi kaɗ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) salan nda nga deena i boɗ. A ga ne kasiizey nda goyzey boɗ: “boro kulu kaɗ a wane ɗaakafosina go a mayray cire, a ma a ɗwaayandi hari kaɗ a ga ɗwa, a ma a bankaaray hari kaɗ a go ga bankaaray” (Albukari Iman 22, Muslim Iman 36-38). Sanniizey kaɗ alsilaamataray na adamayzey beer-andi nda nangu kulu kaɗ a go, zaamaani kulu kaɗ ra a go. Hari folloɗ kaɗ ga hin ga admayze gaakasinay, nga ga ti hari kaɗ na a faaba za gayyan; nga ga ti Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane kandayan fonda ganayan, boro ma deejj nda ; Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bangandi iri se, mate kaɗ iri ga baafunay nda borey ; a na adamayze no nga darza, a mana te a ga borey fayanka: Alfukaaru no wala arzakakooni, bonkooni no wala talkey no, jine-fune no wala goyteeri no. Alwaati fo kaɗ sahaaba fo ka a do ga a hã; “Sorromarje no boro ga yaafa ni goyiizo se ? Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se “ni ma a yaafa, zaari kulu sorro wayye”. (Abu Daud Aladab 123-124/5164 ; Altarmazi Albar 31/1949)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te sanda teeku wane mayo, a te mo boro no kaŋ ga kula nda borey wane biney kaŋ sinda himagasinay. Wo kaŋ ga wo-din cabe, a ne “Hala day boro fo araŋ ra, a ka nga goyiizo do nda ŋwaari, hala day ni mana goro ga margu nd’a ni ma a no a ma te kambe danɗaŋ fo wala ihinka, wala looma fo wala ihinka, wo-din ga te a se daama, a ga bina yeenandi,” (Albuhari, Alatima 55, Altarmazi ; Altima 44).

Doŋ hala Irkoy taala ba, doŋ goyteero ga te bonkoono, bonkoono ma te goyteero. Wo-din se no a ga waajibi iri ga, iri ma Irkoy Taala saabu sanda mate kaŋ a ga waajibi iri boŋ, borey kaŋ go iri mayra ra iri ma boryandi i se.

Irkoy Diya wane baafuna nda wayborey (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Wayborey te kaŋ i ga i kambe kuna futa, i si i beerandi zama se wayboro yaŋ no se. Goyze yaŋ no fuwey ra. I te mo kaŋ i ga i fiji nda ngey fundey jahilitara waate, kaŋ manti nda bakaraw, i ma si du ga i haawandi se. I te mo, i biney sanda day tondi yaŋ, hari kaŋ go i biney ra ga ti da laalo yaŋ, i ma du ga ngey wane fundey batu, nda masiibey kaŋ yaŋ i ga di i laasaabey ra. Irkoy Taala ga i sifa Alkuraana ra, a ga ne: «hala i na i ra farahandi nda ize-way a ga nga monduma bare ga te i bi, a ga futu» (Alkuraana Anahal 58)

Borey jahilitara ra, i ga wayborey nda zanka wandiyey kambe kuna futa ; i te mo, i ga i sambu nda alhaali kaŋ ga i darza zeeri: kala Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)

ka, a na wayborey alhakkey kayandi. Wayboro te darza, a te bakaraw jama ra. A te mo koyne, kan nga ga ti bortaray wane asulu beerey ga. Wayboro, da wo no a ga du, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bakaraw, kan ka hadiisa ra, a ga ne: “Alzanna go aranj ganey wane cawey cire” 35 wayboro to canfe darza ra kan a ga hagu nda. Wo ga ti sifa hanna kan ga ti Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bakara nda a bino baanuyan, kan a ga bangandi wayborey se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a go naarumay ra ga margu nda zanka fo kan se i ga ne Anjasa Yahadu, a te mo ywey din bon. A ne banpa din se : he Anjasa, lakkal nda wayborey kan go ywey bon se” (Albuhari Aladab, 95 Ahmed, 3,117).

Hadiisa fo ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne “He ay koyo, ay ga humburu yalafante hinka alhakkey; alaatummi nda wayboro” (Ibun Majah, AlAdab 6). A ga ne koyne hadiisa fo ra: “cimandi ma si zaari sambu nga wande ga, hala a di hari kan si kaanu a se a ga, a ga di hari kan ga kaanu a se a ga” (Musulim, rada 18).

Zama wayboro hakiika, manti laabu no kan gonda karji sanku a ma hagu nda ibaritaray nda konnamay; ba wayboro wo manti kala hari kan ga hima nda kali kan ga haggi nda baakasinay. A wane baakasina asilo ra, nooyan no kan fun Irkoy Taala do, wo-din ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne hadiisa suubananta hanno, i dan ay se mo, mo danje yan jingara ra. (Annasa I, Usaratu Nisa, 10 Ahmed, 3, 128, 1999). A mana hima nda, i ma baakasinay kayandi nda zamba, zama wayboro wo manti kala nangu kan i ga amaana tugu, kan ga fatta a ra ga te adamayze, Irkoy Taala kaliifa laabo bon. (37).

34 - Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga cabe Irkoy Taala sanno do : « ni ma ni fundo suuru ga margu nda borey kanj yan ga Irkoy ce zaari nda ciini, i ga ba Irkoy yadda, ni ma si ni monduma bare i se, zama se ni ga ba ndujna baa-funa, ni ma si gana borey kanj iri na i biney daabu, iri fonguyan bon, a ye ga nga funday baayi gana, a wane misa mo te hari kanj i ga yababe “(Alkuraana Alkaf 28)”

35 - Anasa I, Aljihad, 62 Ahmed, 3, 429, Asuyyuti 1, 125.

36 - Ywey te hala i ma sawta kaana kulu i ga zuru kaani maayan se. Boro fo no te kanj go nga yo bon, a ga nga dooni kaano te ywey ma du ga zuru.

37 - Iri si hin ga di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bareyan wala a kanjan laami fo ra, zama se, a mana hiiji a wane arwasutara ra wandiyo. A wane wande sintina kanj a hiiji, saatare no kanj gonda jiiri waytaci, i ga ne a se Kadijatu (kanj Irkoy yadda a ga); a mana hiiji a bon a baafuna ra. A baafunay ga marga nda baafunay kaano. A buuyan banda no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) to sakaala jiiri. Alwaato din no, a na nga wandey kulu hiiji, jiiri waygu cindi taaci banda, hujevey din mo manti a wane baakasina ra no, ba Irkoy wane yaamar no kanj gonda sabiili, Irkoy wane hikma se – a ma du ga nga wandey fahamandi addiina.

A ga waajibi boro ma bay kanj baakasina wo kanj Irkoy na a dan za azal boro ga, a na takaro din no nangu beeri boro ga-hamo ra. Nga ga ti baakasina beeri: wo ma ga se, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wayborey wane baakasina, manti kala siriyan no kanj ga ye ganda. Ba manti

wo-din, hakiika a na wayborey no darza beeri kaɗ yaɗ ga hagu nda wayboro, za adamayze wane taarifo ra, a du darza beeri Irkoy do, alsilaamataray kayanta biyo cire. Hari kaɗ go ga te hunkuna sokonyaɗo ra, kaɗ i go ga ne, i na wayboro no darza – Hari kaɗ manti alsilaamataray – Hakiika, i no wayboro se nga darza hinne sanda day taalam jinay, amma hari kaɗ manti wo-din, cimi misa ra, i goro ga wayboro taabandi, ga a halaci, i ga goyandi sanda day jine kaɗ i ga laami; wo ma ga se, a ga waajibi alwaato wo ra, i ma no wayboro se nga wane alhako mate kaɗ a ga hagu nda, wo-din a hima a ma timme nda alsilaamataray fahamay beero kaɗ gonda albarka.

Wayboro nda alboro, za alwaati jina kaɗ Irkoy na i taka, ngey wo dumi hinka no kaɗ ga yulwa, afo no ga afo kubandi. Kubando wo ra, Irkoy Taala no wayboro se goy bambanta. Zama, wayboro no ga jama sara, a ga jama margu. Da darza wo, a ga te himagasinay beeri, alsilaamataray wane fahama ra, wo-din se, wayboro biiriyay hanna no ga jama hanse. Wo-din ra, Irkoy Diya ga ne: “Boro kulu kaɗ gonda ize way hinza, wala wayma hinza, wala ize way hinka, wala wayma hinka, a boryandi i se goray ra, a humburu Irkoy i ga, alzanna go bora se” (A tarmazi, Babusila, 13/2040. Abu Daud, AIA dab, 131/5147, Ahmed, 3, 97). Alwaati fo mo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne, boro kulu kaɗ na koɗɗayze hinka gaayi kala i to baaliji, a , ay nd’a no ga ka alciyooma hanno”

A na nga kambayze margu. (Muslim, albar 149; Atarmazi Albar, 13/2038).

Wo-din banda, Irkoy Diya daahirandi wayboro hanno darza.

A ne “nduŋŋa manti kala jinay no, a wane jinay suu bananta wayboro hanno” (Muslim, Arida 64, Annasa, Anniga, 115, Ibun Majah annika 5.)

Boro beeri kulu kaŋ te, hakiika, a go a bande, wayboro suubante hanno fo. Iri ma sambu himagasinay, Irkoy Diya Wando (suuji nda hallasi ma bare a ga) Kadiija (Irkoy yadda a ga) ga ti boro jina kaŋ na a gaakasinay. Irkoy Diya mana dirgan a ga, a wane baafuna kulu ra. Ya-din no, Faatimatu Zaara (kaŋ Irkoy yadda a ga) nga mo, a bora a se goy bangante a wane kurpo zaama yaŋ ra, kaŋ ga ti Ali (kaŋ Irkoy yedda a ga). Iri ga sambu beeri anduŋŋa ra. Da wo no Irkoy Diya beeri no nda anneema beeri anduŋŋa ra. Da wo no Irkoy Diya bangandi a wane hadiisa ra sarto kaŋ i ga baŋŋa hanno bay. Nga ga ti wayboro gorgasinay hanna. A ne: “cimandiko kaŋ wane imaano to, boro kaŋ bora nda da hanna, araŋ boro suubanante, ga ti boro kaŋ ga nga da boryandi wandey wala a wane wayborey se. “ (Atarmazi, A re dah, 11/1162,1195). Alhaalo wo boŋ, boro ga bare nda kayna yaŋ nda garkasay yaŋ beeri. Wayboro ma te sanda laami hari hinne, wala i ma a guna ga koy a ga, sanda jinay kaŋ i ga ma kaani nda, alwaato kaŋ i te a bukaata, wala boro ma deejji a ga, ga-hamo do hare hinne. Wayboro wane beerandi yaŋ jana a danawtaray wane sifa ra, ga tun harey kaŋ yaŋ Irkoy cacar ra, kaŋ Irkoy na i no wayboro se. Zama wayboro wo, iri hunkuna baafuna wo ra, i na a te sanda habiize hari kaŋ i ga talla nd’a; a go koonu wo-din ra, Alhaalo kaŋ ra a go, kayna wo, nda a darza funuyaŋ kala ganda. A ne a ga waajibi i ma wayboro biiri, kala a ma guni, a ma te asuli hakiikante al’umma se, a ma te mo yaariko kaŋ ga jama biiri, zama i mana taka a hari fo kaŋ ga sabba nd’a. A

ga hagu beerandiyan̄ nda baakasinay cimi wane, kañ ga beeri nda i ma te nga hinne, ga hakiikante kañ na iri yaari a gonda ra alwaati kuuku ra, a ye ga iri sambu nga kambey ra, nda a bino ra kala buuyan̄, a na nga fundo kayandi ;

A na nga baafuna kulu no a almayaalo se, wo-din se no a ga hagu nda baakasinay kañ ga hay, nda beerandiyan̄ kañ ga guusu, nda saabiyan̄ alwaati kulu. Hala iri ga ti hikma kañ na baakasina dañ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, nda guusuyan̄ nda binabaanay kañ furo a wane fundo ra. Haw kaana din, a te haw kañ ga kaanu, kala malaykey ga baar’a. Wo-din mo ga cabe kañ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga hanan, zama se boro kulu kañ haw kaano ga fatta a ga, a ga te hananko, Irkoy Diya ga-hamo te alwaati kulu haw no ga fatta ga-hamo ga, sanda tuuri boosi wane hawo. A te mo, alwaati kulu, hala a sungay, sunga din ga te boosi alhaali kañ haw ga kaanu. Ya-din no hala Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na zanka boñ mooru, kocciya boñjo din miski haw no ga fatta a ga alwaati kuuku ra. Wo-din ra, Alamas, a ga filla Ibrahima ga, a ne, “Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), ga a bay ciino ra nda haw kaano” (Adarimi- Al mukadima 10)

Hala iri gua ga koy jingaro wane darza, iri di kañ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mo dajjeyan̄ jingaro ra. Zama se jingar kubaygasinay no da Irkoy Taala, wo-din ma ga se a ga waajibi boro ma a te Irkoy ganayan̄ no, kañ bañna ga timmandi nda Irkoy Taala, sanda day jingarko go ga di Irkoy, hala a si ga diy’a, Irkoy wo go ga diy’a. Wo-din ma ga se, i na jingar dañ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se mo dejjeyan̄ hari.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gora nda alaatuumeɓe.

Irkoy Taala na nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda a baaka samba anduɓɓa se, a go alaatuumi, alaatuumeɓe ma du ga du darza se. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te boro no kaŋ ga bakar alaatuumeɓe se, a ga kula nd'ey, a ga doganandi i se, dogonay beeri : Kuraana ra mo, i ga du aya boobo kaŋ yaŋ ga salaŋ alaatuumeɓe alhakeɓe boŋ. Irkoy Taala ga boreɓ ce nga Kuraana ra nda hari kaŋ a ga waajibi i ma a te alaatuumeɓe se. A ga ne: «araŋ ma si kaati alaatumɓe ga » (kuraana Aduha, 9)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne a haɗiiso fo ra, « fu suubanante alsilaameɓe fuweɓ ra, ga ti fu kaŋ i ga boryandi alaatuumi se, fu meero alsilaameɓe fuweɓ ra ga ti fu kaŋ ra i ga alaatuumi dorandi (Ibun Majah Al A dab).

A go haɗiiso fo ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne “Boro kulu kaŋ na alaatumɓe fo di alsilaameɓe gamo ra, ga konda ga ŋwaandi, ga hannandi, kala Irkoy ma a ɗaŋ alɓanna kaŋ ra a si fatta, kala day hala bora na zunuubi te kaŋ Irkoy si a yaafa. » (Atarmazi, Albarr 14/1917).

Hadiiso fo ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne «Boro kulu kaŋ na alaatuumi wane boŋ mooru, a mana mooru kala day Irkoy se, a bara a se nda hamni sufuray, hamniize fo kulu kaŋ a mooru, boro kulu kaŋ boryandi alaatumɓe way wala alboro se kala day ay nda ma te kambayze hinka alɓanna ra. A ye ga fay kambayze hinka gamo ra, kaseeta nda kambe bindo gamo ra. (Ahmed, 5/250) Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga wasi nga caleɓ kaŋ yaŋ gonda

bine kan ga bakar, kan yan go jama ra, i ma kookari ga ngey goyey bay alaatumey se. A ga ne”ay nda boro kan haggoy nda alaatuumi, iri nda go sanda kambayze hinka alzanna ra.” A ye ga cabe nga kambayze hinkaa, kambe kaseeta nda kambe bindo (Albuhari Al/ADAB, 24). Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wasi nga coro fo, kan go ga he nda bine-sanday a ne a se : «Hala ni ga ba ni bino ma baanu, ni ma miskiini nwaayan, ni ma alaatuumi boŋ mooru, » (Ahmed, 2, 263,387). Alwaati fo koyne, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) to canfe, nda bakaraw nda baanuyan zama a ga ne « Ay no ga hagu nda cimandiko kulu ga bisa nga fundo, boro kan na arzaka nan nga almayaalo se, nda boro kan na garaw nan, wala hari fo daray a se, ay do no a ga ye, a go ay boŋ. » (Musilim, Aljumaa, 43; Ibun Majah Al Mukadima 7).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane almaney bakaraw.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goyo kulu nan te bakaraw nda baakasinay. A na taka-harey kulu maanandi nga ga nda bakaraw, a na bora kulu bukaata feeri. Ya-din no almaney mo du ngey alhakey ga tun baakasinay teeko ga kan ga yulwa. Sanda kan borey go jahilitaray wane alwaato ra, i ga i goyyan ti kan manti nda bakaraw, kan manti nda adilitaray; i te mo, i ga dumbu almaney ga, i go baafunante kan manti nda bakaraw, i ga nwa. I te mo koyne, i ga almaney dan i ma care kar, i ma te yoonay. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na misey din kulu gaayi, zama i si hagu nda taka-hari timmantey. Abu Wahid Alaysi ga filla, Irkoy Diya (suuji nda

hallasi ma bare a ga) ka Madiina, ngey mo go ga ngey wane ywey zunkey ka, nda ngey wane feejeey foorey. Irkoy Diya na misa din ganji, a ne : “Hari kulu kanj i dumbu alman ga, a go baafunante, manti kala jifa no” (Altarmazi, Asayd, 12/1480? Ahmed,5,218) Jabir filla kanj Annabi (suuji nda hallasi ma bare a ga) di farkay kanj i jeeri monduma, ga a ne «hala, yala, a mana aran ganji wo-ne ? Irkoy laali boro kanj na wo te” . A ye ga ganji monduma kar yanj. (Abu ya a, Almusnad, 4,76)

Abdurahaman Ibun Abdulay, nga baaba ga ne: “iri nda Irkoy Diya yanj margu naarumey fu ra. Iri di a fatta bukaata fo se, iri di ciray yanj fo (curayze fo kanj go ga deesi) a ga margu nda gunguriize yanj. Iri na gunguriize ta a ga kulu curayzo din ka, a zumbu ga nga fatey daaru. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ka. A ne «may ga curayzo bino sara ? Da a wane izey ? Wa izey yeeti a se » ; a di kwaara fo kanj i na antandey kulu tonj. A ne “may ga i ton? “i ne a se iri no ». A ne: “A MANA HIMA A MA GURUZUGAY NDA DANJI? KALA DAY DANJIKOYO;3 (Abu Daud Aljihad, 112/2675 ? Aldab, 163-164/5268) Han fo, Irkoy Diya fanta Madiina ra, a gonda nga ihirama, a go ga koy Makka; kanj a to nangu fo, i ga ne a se “Al usaayatu”, a di alman fo, a salle ga jirbi tuuri fo bi cire. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) taka-harey kulu bonkoono, yaamar nga caley ra afo, a ma kay almano din do, kala borey kulu ma bisa, i ma si du ga a dorandi. (Al Muata, Alhaji, 79; Anasa i AlHaji, 78) Alwaati fo mo te kanj Irkoy Diya go ga koy Makka feerijo do, nda sooje boobo kanj ga saba nda boro zambar way, kala a di tuuri hinka game ra, hansi way fo kanj go ga gum nga izey bonj, a go ga i naanandi ; a na nga cale fo yaamar nga cale ra kanj se i ga ju. Ay lu Ibun Suraakata a ma

kay a jare ga, boro kulu soojeɗ ra ma si maana, a ma si maanu a izeɗ (alwaakidi 2,804).

“Hala yala ni ga ba ni ma a wi wiiyaɗ hinka ? Doɗ ni ma ni zaama kaanandi za ni mana a kanandi ” (alhakim, 4, 257,260).

Ibun Masaud filla Annabi ga, a ne : ‘Araɗ si ba ay ma araɗ cabe wala ay ma araɗ laabaaranadi nda boro kaɗ nuune ga haram a ga ?’ I ne a se : « ohô Irkoy Diya » A ne : ‘‘Boro kulu kaɗ ga dogonandi, a ga banandi, a ga maanu, a ga faala’’ taka-hareɗ kulu se (Ibun hiban sahiha, 2,216 / 470 ; Ahmed.1, 415).

Irkoy Diya ga bangandi, boreɗ darza bakarow do haray nda bakaraw jana hare. A ga ne “han fo, alboro fo go ga dira, kaɗ jawo sandi a ga, a zumbo day fo do, a haɗ a ga, wo-din banda, a fatta, kala a di hansi fo kaɗ go ga me hay, a go ga laabu taya loogu, jaw se. A ne : “hakiika hari kaɗ do ay no to a ga”. A na nga loga toonandi ga a dooru hanzo se, kala a na hanzo haɗabgandi; a na Irkoy saabu a se, Irkoy yaafa a se’

I ne, Yarasuulullahi, ba almaney ra iri gonda sufuray?

A ne ; “tasa tayo kulu ra no sufuray bara” (Albahari , Al Musakkatu,10)

Hadiisa fo ra; “i na wayboro fo guruzugandi maaje fo kaɗ a daɗ kasu kala a bu ma ga se, i na a daɗ nuuna ra, zama a mana a ɗwaayandi, a mana naɗ a ma ɗwa laabo wane almani-ize kayney kaɗ a ga ɗwa. (Albuhari, Alambiya 54, Musim, Asalam 151, 145, Albin, 133, Annasa I, Alkusuf 14).

Deedandiyaɗ hareɗ wo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bare laarabey bortara wano, Muhammadu Ibun

Abdulaahi (suuji nda hallasi ma bare a ga) na jahilitaray jama daŋ gomni ra ga margu ga koy gomni suubanta alwaato ra. Kala borey kaŋ yaŋ na ngey ize wayey fiji baafunante yaŋ, kala i te suuji nda bakaraw wane bonkooney, ba almaney.

Zama Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ti himagasinay suubanantey kaŋ i ga gana, i se; a te no a ga hari kulu kuru, ba curayze kayney. A na sahaabey margu ga daŋ care ra, ga te a follon kaŋ iri si hin ga wo-din sifa. Ba alwaato kaŋ a na i yaamar i ma gondi nda daŋ wi nda karyan follon, i ma si du ga i gurzugay. Wo-din ra, a ga ne “boro kulu kaŋ na cita karyan jina ra, a bare a se “ya” nda “ya” sufuray ra, boro kulu kaŋ na a wi karyan hinka ra, a bare a se “ya” nda “ya” sufuray ra kaŋ si to ijina, boro kaŋ na a wi karyan hinza ra a bare a se “ya” nda “ya” sufuray ra kaŋ si to ihinkanta”. (Musulim Aslam 147. Abu Daud Al Adab, 162 – 163/5263).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te no a ga wasi nda bakaraw, nda baanuyan, ba alman laaley ra kaŋ yaŋ ga hagu nda wiiyaŋ, sanda gondi nda daŋ. Hala yala wo kulu manti kala himagasinay bakaraw wane timanta kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga a sambu nga ganda ra kaŋ ga sandi adamayze dogonante ma to a ga. Irkoy Diya mana te boro kaŋ ga ba sifa yaŋ, alwaati kulu ra, zama Irkoy ganayan, a ga ba da suubanante yaŋ a se. Irkoy Diya te mo, a ga Irkoy anneemey kabu, a ga ne kaŋ manti nda fundi beeray: “kaŋ manti nda foomay” (Atarmazi Almana Kib, 1; Ibun Majah, Azuhud, 237; Ahmed, 1, 5, 281)

Zama, fundi beeray wane asulo, a go sifa yaŋ ra. A go harey kaŋ yaŋ ga te sababu, bora ma te haddu daarukoy. Irkoy

Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga margu nda boro kaɗ te a bisa taka-harey kulu, zama Irkoy na a sifa kala day nga wo a ga ne nga boɗ”. A ne araɗ ma si ay sifa sanda mate kaɗ anna-saarey na Mariyama izo sifa, araɗ ma bay kaɗ ay wo baɗna no, Irkoy wano: “Irkoy baɗna no, Irkoy Diya no”. (AlBuhara Al Ambiya 48; Ahmed, 1, 23).

Hakiika, baɗnataray wane sifa go adamayze kulu ra; a ne aw bora ma te baɗna no, a wane bortara se, a ma du nga nafayaɗ hari wala ceeciyaɗ hari, aw bora ma te baɗna Irkoy se. Boro kaɗ te baɗna Irkoy se, i ga batu a ma si te baɗna nga ceeci hari se wala nga nafayaɗ hari se, nga boɗ wane wala adamayzetaray waney, a ma hallasi wo-din kulu ga.

Iri bonkoono Annabi (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana bangay nda zabuyaɗ wala gazandiyaɗ, deedandiyaɗ ra kaɗ yaɗ a na i sokon baafunay wane jare ra.

A si hari kaɗ ga hine ga te ra, iri ma du taarifo ra, himagasinay nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara ; iri mo, a ga hin ga te iri ma du jama ra, wangari yaɗ fanni boobo ra, baafunay wano ra. Amma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nga hinne ga bara nda fanni boobo nga wane bortara ra. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara, darzante beeri no, kaɗ adamayzey na a bay za gayaɗ kala iri hunkuna zaaro fanney kulu ra.

Hakiika Irkoy na Annabi no adamayze kulu se ga tun bakacaraw haney kaɗ boro kulu no si hin ga du a cine, da hanney nda gorgasinay hanney. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kande barmay yaɗ boobo adamayzey se kaɗ sinda wadde, a sinda himagasinay. Wo-din se no Irkoy

Diya te waazukey wane bonkoono, nda nga fahama nda a laasaabey kala a te boro beeri andunpaa kulu jine. Iri ga ba iri ma ci kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma gare a ga) na jingar no himma beeri kaŋ go hari kulu boŋ. A se no, a ga jirbi kayna ciino ra, a te mo ga-ham suubananta, a si du daariji alwaati boobo ra. Amma, borey ma te, i ma jirbi kaani ciino ra, a te mo moyey ga dooru nda mundi sujudu ra. Ya-din no mo, i ne za a mana bu, alwaato kaŋ dooro to a se canfe, a ga fatta nga fuwo ra ga koy jingaray, a ma du ga jingar ga margu nda jama. Nga no mo, Abdulahi Ibun Asakir, a ga filla Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) humburkuma jingaro ra. A ga ne “ay ka Annabi do, a go ga jingar, ay go ga ma ga-hamo ra heŋeni, sanda a go ga he no” (Abu Daud Asalat/156,157/904; Annasa I, Asahu, 180).

Hala manti me-haw handu ra, handu kulu no si bisa, wala satti kulu no si bisa kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) si me haw, naafila wane. Wo-din se iri ja Aysa (Irkoy yadda a ga) ga ne: « Irkoy Diya ga me haw kala iri ma ne : a si me feeri, a ga me feeri kala iri ma ne : a si me haw ». (Al Buhari, Asaumu 52)

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga me haw alwaati kulu, zaari way cindi hinza, cindi taaci, cindi gu hando kulu ra, jirbi iddu me feeri hando ra, nda zaari yagga nda zaari waya aw zaari waya nda zaari way cindi fa, Muharam hando ra. A te a wane alaada ra, a ga me haw, atinno nda alkamiisa saati kulu ra, ga margu nda aya kaŋ zumbu zakka boŋ, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) yaamar cimandiksey i ma kande zakka i ma sarga gomni boobo se. Amma nga ga ti boro jina kaŋ na sintin, a ye ga himagasinay hanno cabe nooyan do

haray. A baafunay sifa hanney boŋ sanda mate kaŋ Irkoy Taala na sifa nda: “Da hari kaŋ iri na i arzakandi, i ga sarga a ga” (Kuraana Bakara 3). Ya-din no mo, a te a ga sifa borey kaŋ yaŋ ga ngey arzka daŋ gomni fondo ra, a ga habiizey kaŋ yaŋ ga humburu Irkoy Taala, i ga ngey arzakey no Irkoy hinne se.

Neesiji beero kaŋ ga to handariyey ga

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mana hari kulu tugu ndupɗa jiney ra. Hari kulu kaŋ i kande a se, a ga a no Irkoy hinne se, amma miso wo, Irkoy Diya hinne no cacar nda. Sahaaba suubananta Abu Zar Algafari filla ga ne “ay nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go ga dira Madiina kuray fo ra, kala iri kubay nda Udu Tondo ; a ne ay se, “he Abuzar” ay ne “labayka yarasuulullahi” ; a ne “hari kulu no si kaanu a se sanda ay ma bara nda Udu Tondo cine ura, alwaato ma koy ay boŋ, kala ay ma du ihinzanta, ay ma cindi a ra ay se dinar follonɗa kala day a ma ye ga a daŋ Irkoy adiina, kala ay ma ne Irkoy tamey se ya-cine nda ya-cine nda ya-cine”. A guna nga kambe ɗɗaari, nda kambe wo nda a banda. Wo-din banda a dira ga ne “i boro baayaɗey kulu, nga ga ti boro kayney alciyooma hane, kala day boro kaŋ ne ya-cine wala ya-cine”. A guna nga kambe ɗɗaari, nda nga kambe wo nda nga banda, “borey din dumi i kaynayaŋ no ...” (Albuhari, Arakak, 14, Aistikrad, 3; Muslim, Alzakat)

Alwaati fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te a ga me-hawo dabu jirbi hinka aw jirbi hinza kaŋ manti a ma ɗɗa wala a ma haŋ.

Alwaato kaŋ a caley na a hã, i ma mehaw a wana cine. A ga ne i se: “araŋ ma si dabu” i ne a se: “ni ya, ni go ga i dabu” a ne: “ay nda araŋ manti afo, i ga ay nwaayandi, i ga ay haŋandi” a ni i ganji wo-din se, i bakaraw se, a ma si du mo ga tillas i ga. (Albuhari, Asaum 48).

Hari kaŋ ga hagu iri ma misey kulu bangandi ga ti hari kaŋ ga waajibi iri boŋ, iri ma bay iri bonkoono Annabi kaŋ na iri fahamandi fahamay suubanante. A te iri se mo dondon hari kaŋ cine si no. Wo-din se a ga waajibi iri boŋ iri ma a bay, iri ma neesijo dondon, iri ma du ga a gana se. Zama a wane sifey do goyey, i ga fay,ya-cine boŋ.

1. A goyey nda a wane alhaaley, i na cacar nd’a no nga hine.

2. A wane goyey nda a wane alhaaley, alsilaamey kulu no ga ga-margu.

Wo boŋ, a si iri hina ra, iri ga himagasinay nda a wane da beero kaŋ a cacar nda nga hinne. Zama a wane sifey nda a wane goy beerey, i asulo manti kala noonay no kaŋ ga tun a wane deedandiyaŋ nda neesijey kaŋ yaŋ ga to handariyey ga, alhaaley wo ra, i si hin ga harey laasaabu wala i ma to a me. Amma sanniiize nda alhaaley, nda a wane jootiyaŋ kaŋ yaŋ ga margu nda dumbari hinkanta, a ga hin ga te iri ma a dondon wala iri ma a gana, iri ma dira a wane annura kulu boŋ sanda iri hina deedandi cine. Ba kaŋ se, boro kulu adamayze ra si hin ga to Irkoy Diya darza cine, kala day a ma hin ga te “Muhammadu” (suuji nda hallasi ma bare a ga). Hari kayna a wane jama ra kala day a ma dira, a wane kandeyaŋ fonda boŋ.

Himagasinay fo kaŋ te sanda Usmanancey soojeɣ, wan-gaarey, kaŋ yaŋ na ngey laabey batu nda “Muhammadu” maayo, i ga ne i se “Muhammadu soojeɣ”.

A mana hima iri ma dirgan kaŋ iri ga hin ga bay, arzaka kaŋ iri ga hin ga ka ga sarga, iri ma du ga iri waajibo ka Irkoy wane ganayaŋ ra, sanda zakka, amma, iri si hin ga bay goy kaŋ ga waajibi iri boŋ, iri ma a te, iri ma du ga iri waajibo toonandi iri hina cine, sanda mate kaŋ Irkoy na iri no nd’a.

Wo-din se no, a ga tilas iri ga, iri ma Irkoy gana, iri hina cine kala iri funsuyaŋ kokoranta.

Misa wo ra, hari kaŋ bisa neesiji ga nda deendaniyaŋ hari iri se, iri ma du ga iri alhaaley neesi, nga ga ti: Ansaarancey nda Muhajirancey, borey din kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na i biiri, a na i dondonandi. Ngey wo i ma du ga Irkoy saabu nda a wane anneemey kaŋ yaŋ i du, i naaru kala Sin, nda Samarganda. Hari kulu mana bangay kaŋ ga cabe i farga, nda i taabo, alwaati kulu kaŋ i go ga addiina toonandi nduppa ra. Wo ga ti imaanitaray.

DUMBARI HINZANTA

- ✿ Bine hanseyan Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane fonda ganayan bon.
- ✿ Borey kan na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana baakasinay nda deejayan kan i te se.
- ✿ Bonkaanay alwaato: Irkoy Diya da hanna nda baakasina wo diji no.
- ✿ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina tabbati borey biney ra.
- ✿ Salliyar nda hallasiyar Annabi ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), nda hallasi ma bare a ga.

Bine hanseyan Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane fonda ganayan boŋ

Hakiika, Irkoy ma yadda sahaaba suubanantey ga, i du hinfaani nda alhaali tabbatante Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fonda ganayan boŋ. Hala iri ga ba iri ma to sahaaba suubanantey beerey ga, a ga waajibi iri boŋ, sintina day iri ma iri biney hanse, iri ma du ga du misa wo tabbatandiyar; hakiika aya suubananto wo ga salar Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) dondonyan hanna boŋ. A ga ne “hakiika, a bara arar se Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga dondonyan hanno, boro kan ga Irkoy ziki nda zaari kora, a ga fongu Irkoy ga sorro boobo”. (Alkuraana, Ahzab 21).

Sanda mate kan ayaa na haro bangandi, boro ga ziki ni ma kubay nda Irkoy Taala zaari kora, ni ma fongu Irkoy ga sorro boobo ; a ga te fondo yar no kan yar gonda himma. A ga waajibi iri ma fonda din gana, iri ma du himagasinay Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara suubananta. Irkoy ganayan hari, i gonda alwaato kan i ga i bay nda ; wo-din se, a ga waajibi iri boŋ, iri ma iri imaano batu alhaaley kulu ra. Alwaatey kulu, i himanda, i ma Irkoy alhaako too-nandi nda cimandiyar nda Irkoy yadda ceeciyan ; wo-din se no i na sarto dar misa wo ra, kala day boro ma te cimandiko alhaali kulu ra. Boro bina ma si koy yalaafa se a ma du ga

saytaanu tangamyayŋ nda fundo tangamyayŋ, boro ma si dirgan Irkoy ga ba mo kamiyaŋ. Wo-din se, Irkoy Taala ga ne nga tira suubananta ra: “he araŋ kaŋ yaŋ cimandi, araŋ ma fongu Irkoy ga, fonguyaŋ boobo”¹⁵, zama ayaa wo, a mana kayandi nda alhaali bangante fonguyaŋ deeda, ga ma misa, zikiro wona sinda deedandiyaŋ, misa tonŋante kulu si timme kala day da timmandiyaŋ.¹⁶

Alhaalo wo ra, boro kaŋ ga ba a ma te baŋŋa timmante, kala day a ma fongu Irkoy ga ce boobo, waati kulu kaŋ a du daama. Aya fo ra, Irkoy ga ne: «borey kaŋ yaŋ cimandi, biney dajje da Irkoy fonguyaŋ, hakiika da Irkoy fonguyaŋ no, biney ga deije». (Kuraana Ara Ad, 28)

Manti Irkoy Taala fonguyaŋ, hari kaŋ i ga boona hinne ga ti sannii zo fillayaŋ, kaŋ manti nda guusandiyaŋ, amma wo kaŋ ga waajibi Irkoy fongu nda bine folloŋ, zama bine day ga ti maateyaŋ nda cimandiyaŋ adamayze se Irkoy Taala fonguyaŋ do.

Hakiika fayda (nafa) tabbatante, Irkoy Taala fonguyaŋ nga no ga cimandiko wane bine hananandi ga fun ziibey nda doorey ga ; a ga daŋ mo a ga annuura nda bakaraw a ga te mo bine kaŋ ga ba Irkoy Taala fonguyaŋ. Alwaati kulu kaŋ bine nootiyaŋ ga te boro se Irkoy fonguyaŋ, alwaato din, baŋŋa ga du bayray nda darza. Wo-din se Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ne: “Irkoy baakasina alaama ga ti Irkoy zikiro baakasina”. (Albayaŋ, SUAB, 1, 367; Asiyooti, D, 52).

¹⁵ Alhazab 41. Aljuma A, 10.

¹⁶ Misa kulu kaŋ i si a hando da a deedando, a tooyando ga te himma gumo da darza beeri.

Baakasinaykey si dirgan i baaka nda mo kamiyaŋ, ya-din no mo i si lati nda Irkoy fonguyaŋ i biney nda i deeney boŋ. Boro kaŋ ga ba a ma du cimandiyaŋ wane kaano, laabudda, boro ma dumi nda Irkoy fonguyaŋ nga wane binayzo ra, alwaati kulu, a ma bare Irkoy fonguyaŋ boŋ, alwaati kulu ra. Ya-din no mo koyne a ga waajibi iri ma furo laasaabu guu-sante ra kaŋ ga iri fahamandi Irkoy wone tugu-harey kaŋ i ma ga se no Irkoy na beeney nda laabey taka. Irkoy Diya ne: «he iri koyo, lalle ni mana harey taka yaamo, ni hanan, ni ma iri wa danjo wane gurzuga». (Kuraana, Ala Imrana, 191.)

Amma bine kaŋ sinda bakaraw, ga ti borey kaŋ si ba Irkoy Taala, wo-din se Irkoy Tabaraka wataala ga ne: «hakiika, gurgugay tabbati borey kaŋ yaŋ gonda bine-sanday Irkoy fonguyaŋ se. Hakiika, borey din go darayyaŋ bangante». (Kuraana, Azumur, 22).

Boro kulu kaŋ ga mooru Irkoy fonguyaŋ, sanda mante kaŋ ayaa na a ci, bora ga jaŋ a wane bortara; nda a wane cacar yaŋ hari.

Hari kaŋ iri du, hala day iri ga ba, iri ma te Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ganako yaŋ, iri ma du hinfaani nd'a, mate kaŋ i ga ba, i ga zici, laabudda, iri bine ma to nda Irkoy baakasina; ya-din no, iri fundey ma mooru nduŋŋa fundi baayi ; ya-din no iri fundey ma kay Irkoy ziciyaŋ ga.

A ma taalam nda Irkoy fonguyaŋ boobo.

Borey kaŋ na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana nda baakasinay nda deejiaŋ a se

Baakasinay wane dumariizey kaŋ zay Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, ngey no te harey kulu jine, i ma du ga a gana se nda bine kaŋ ga cim. Zama Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bortara, bortaray no kaŋ gonda bakaraw adamayzey se jare-jare kulu ra. Ayaa wo ga cabe iri se mate kaŋ Irkoy Diya bina to nda bakaraw nda suuji kala a to canfe ga cimandikey se. A ga ne: «hakiika a ka araŋ se Diyaw araŋ fundey ra, a ga beeri a se hari kaŋ to araŋ, a ga ba araŋ batuyaŋ, cimandikey se suujiko no, yaafako no». (Kuraana Alawuba, 128).

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga bangandi, koyne a wane suujo nda a bakarawo a wane al-umma se. Abdulay Ibun Masawudu ga filla ga ne: Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bangay iri se, za a cindi a se handu fo a ma bu, alwaato kaŋ a di fayano maanu, a na iri margu Aysa (iri nano kaŋ Irkoy yadda a ga) fuwo, a na iri guna, mundey go ga dooru, a se, a ne: “marhaba nda araŋ, Irkoy ma araŋ baafunandi, Irkoy ma araŋ suuji, Irkoy ma araŋ gorandi nangu hanno ra. Irkoy ma araŋ faaba, Irkoy ma araŋ beerandi, Irkoy ma araŋ nafa. Irkoy ma araŋ kanda, Irkoy ma araŋ arzakandi,

Irkoy ma arañ waafakandi, Irkoy ma arañ hallasi, Irkoy ma ta arañ se.

Ay ga arañ wasi nda Irkoy humburukuma, ay ga Irkoy wasi nda arañ, ay ga Irkoy nañ arañ se...”¹⁷ Hakiika, Irkoy Diya te fahamandiko, kandeko ; a wane suujo na adamayzey kulu kubay, nda goyo, sanno nda da hanno a baafuna ra. A wane ceeyañ fonda ra, a hin ga sambu a wane jasey boñ sandey nda taabey kulu kañ a di. Hakiika, a wane suuru to canfe, nda a wane wangaaritara, kañ nañ a na nga fundo dañ halaci ra alwaati fo yañ ra, a wane al-umma ma du ga du kandeyañ nda suuji. Kala Irkoy Taala bumbo, a kaseeta a ga, a ma si nga fundo halaci Irkoy ceeyañ ra. Irkoy ne nga Kuraana ra: «ma si ni fundo halaci i wane lawaley ra, hala i mana cimandi nda sanno wo, ni mo ni bina go ga sara». (Kuraana Alkah 6)

Irkoy Taala ne aya fo ra: «hakiika, ni go ga ni fundo halaci, i ma du ga te cimandiko yañ». (Kuraana, Asuara 3)

Aya suubanantey wo ra, huja no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina, adamayze kulu ma du ga cimandi nda Irkoy nduɲnaa wo ra, a ma du ga i wa jahan-nama wane gurzuga, a wane bakaraw nda a suujo, a al’umma se. Bakaarawo jine nda baakasina kañ ga yulwa, kañ Irkoy Diya cabe, a wane al-umma se. Wo-din se, a ga waajibi iri boñ, sanda al-umma, iri ma laasaabu ga di hari kañ iri ga hin ga te baakasina wo se. Hakiika, Irkoy Diya baakasina deedandiyañ, Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) a ga cabe kañ iri go ga Kuraana nda Sunna gana, ya-din no iri alhaaley ma

---

17 Atabarani, AlAwsat 4, 208 ; Abu Na Im Hulwatu Al Awliya Berut 1967, 4 168.

barmay ga hima nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wana. Mate no sahaabey ga wo-din bay i ga a maate, ngey no na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bay, i baar'a. I na ngey fundey daŋ hari kulu ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ma ga se? A ne mate no i te, i wane alhaaley barmay ga hima nda a wane alhaalo? Mate no a wane dey bare i baafuna ra? Man iri nda i wane alhaaley din?

Wo-din se a ga waajibi iri boŋ, iri ma a baakasina neesi nda neesiji da hanney waney, wo-din no iri ma iri biney neesi nda a wane da hanney.

A waajibi iri ma fundey hananandi zunuubey ga nda hattayaney ; wo-din se no a ga iri ma baafunay nda da hanno suubanantey, sanda mate kaŋ iri ga iri ga-hamey hananandi nda zam-zam hari, a ga waajibi iri boŋ iri ma baafunay, baafunay kaŋ gonda maana, iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna dondon. Tugante hari kaŋ ga hin ga iri toonandi Irkoy Taala maanuyan ga nda bine hananante ga ti Irkoy Taala tiraa, a wane Diya sunnaa. Nga ga ti Irkoy Diya da ganayan nda a kandeyan beeri, sanda mate kaŋ tuguyan haro, a ga hin koyne baakasinay ra kaŋ iri ga hin ga a cabe, boro kulu kaŋ ga ba Irkoy Taala nda nga wane Diya, ya-din boro ma konna boro kulu kaŋ si baar'ey. Zama Irkoy baafuna ga bine baafunandi a ga candi i se baani, a ga daŋ mo, i ma gomni fay. Baakasinay nda konnamay, hari hinka no kaŋ si margu binayze follon ra, alwaati follonka mo ra. Binayze kulu kaŋ hallasi to nda afa, ga afa si du nangu. Wo-din himagasina, sanda jando kaŋ go beene nda laabo game ra.

Dursa haney wo kaɗ doonika na iri fongandi nd'ey kaɗ ga ti Kamal Adib Korkojo Ogole: “cimandikey kaɗ yaɗ si faham, kaɗ yaɗ mooru Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sunnaa, i mooru a wane baakasina, a ga ne: “bine-hasaraw, boro kaɗ mooru Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bakaraw, hakiika, bora mursu nda nga fahama jaɗa (nduɗɗa, alaahara) fu hinka ra!!

Ohõ, bine-hasaraw, boro kaɗ jaɗ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bakara, bora te borey kaɗ si faham, a mursu nduɗɗa nda alaahara. Fa-yarabbi, ni ma iri daɗ al'umma kaɗ ga hagu nda Irkoy Diya baakasina, zama a te suuji nda bakaraw wane canfe kaɗ boro kulu si hin ga sabband'a. Maamaaci hari, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane goyey kaɗ a te borey se, kaɗ a na nga kokoro kulu daɗ, a na i ce, a na i yaamar kandeyan fonda boɗ, amma wo-din kulu, afo yaɗ i ra, i dond'a, i na a jindaw nda tondi yaɗ, a ɗwaaray i se gomni, a mana zaari ɗwaaray i se. Zayd Ibun Harifa, Irkoy Taala yadda a ga, kala day a ne a se: “he Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), manti i na ni tooɗe, tooɗe sando, ni si zaari ɗwaaray i se sohõn da ? Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a te a wane alaada ra, a ga ɗwaaray nda kandeyan nda hanseyan, zama wo-din ma ga se no i na a samba taka-harey kulu se, i mana a samba a ma halaci ɗwaaray boro se. Hala, yalla, boro fo seeda misa beerey yo yaɗ ga, sanda alkawaley toonandi yaɗ nda bine-hannay nda suuji nda bakaraw kaɗ yaɗ go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane sifey ra.

Hakiika, adamayze to, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) Annabiɗammata ra ga koy timandiyar nda

fahamandiyan ga. I te mo, i go ga batu a ma i kanda ga koy baafunay beero do. Wo-din se no boro kulu kanj na nga wane funday baayi gana, banda kanj a di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bortara suubananta, lalle nga wo jaase boro kanj baafunay jahilitaray ra, za i mana Irkoy Diya samba.

Wo-din se no, kambu wo-ne ra, adamayze, iri zaaro wo ra, i ga baafunay nda funday baayi, bonkoonitaray, kanj ga cabe gaabi. Wo-din se no, a ga hima nda a ma Irkoy Diya wane bortara te dondon hari. Hari kanj iri go ga di ga beeri, i wane alwaati beerey kanj iri taarifo na i baafunandi, a nanj te cimandikey go noyanj goy hanno no, borey kanj yanj na Diya tubu kanj yanj gonda darza nda nangu. Ngey ga ti boro kanj na bortaray te himagasinay jama se. Alhaalo ne ya, hakiika sanday kanj yanj ga bine-hasaraw danj alwaato kanj iri ga guna ga koy mursantey kanj yanj ga baafunay al-umma ra, sanda, maateyanj hari fanni, wangaarey kanj yanj i ga salanj i bonj.

Alwaati fo koyne, a ga waajibi, iri ma bare nda himagasinay adamayze bonj, iri ma du ga to cimandikey wangaarey darza cine kanj yanj na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana. I biney to mo nda maateyanj, nda humburkumay jana,; wo-din se no himagasinay wo yanj te bakacaraw nda hari kanj taarifo ga bay wo ma ga se, a ga waajibi iri bonj iri ma hangan i se, iri ma maate i se, iri ma faham i se, iri ma du ga du ba iri wane bine ra bayray tugante. A ga waajibi iri ma bay mate no iri ga baafunay nda nduppa bananta wo, a hima nda mo iri ma bay mate kanj i na ngey lakkaley goyandi, i na i salle, kala i to baafuna nda arzaka ga, kanj Irkoy Taala na i anneemandi nd'a, i ma du ga bonkaanay fondo te ngey fundey se nda adamayzey se.

Bonkaanay alwaato ¹⁸

Irkoy Diya wane da baakasina Dijo (suuji nda hallasi ma bare a ga)

Hakiika, a nan te no Irkoy Diya wane tarbiya banganta nda tuganta sanda ceeriyar hari kan na jahiltara wane borey barmay, kan i te boro yar kan ga laala i si hari kulu bay adamayze ga, kala a to nd'ey alwaati kayna ra, jama suubante kan yar gonda darza kan i si hin ga moor'ey; hala sohön mo adamayze wane taarifo kulu, nga ga ti sahaabey wane jama. Hakiika wo-din na i dan, a na i te i ga salar adiini follon cire, nda liiliwal follon nda naami follon nda ciiti follon nda hini follon.

Hakiika, tarbiya wo na jahiltara wane borey barmay ga koy naami follon ga ; a ga boro wiyey barmay ga i te boro suubanante yar. Wo-din na borey kan ga furkutaray te barmay ga te boro yar kan ga humburu Irkoy, a na i te alboro suubanante yar kan go ga baafunay Irkoy baakasina bo. Ya-din no mo, jahiltaray jama ga wo-din seeda. Boro kan mana hini ga ba alboro follon biri, ma bara nda darza a wane taarifo ra.

---

¹⁸ Hari kan i ga boona, da bonkaanay wane alwaato kan Irkoy Diya baafunay nda nga sahaabey suubantey.

Jama boobo no bangay adamayze ra kaŋ yaŋ han sifa suubanante ra.

Ya-din no mo, i ŋwaaray Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane albarka nda a cawandiyano ra hakiika, borey din, i ma imaano di, nda harey kaŋ i faham ndupna wane ganji taaca ; i ye ga bare ga koy bayray wane annuura nda a fahama. Alhaalo ga, annuuraa kaŋ zumbu sahara ga, hakiika a furo bi cire kaŋ ga duumi, a na cimo nda adiltara, nda nara yaŋ, a na a say adamayzey kulu boŋ, a te mo, gundu hari kaŋ bangay “doŋ hala manti nin, doŋ hala manti ni,”¹⁹ da haro wo no Irkoy taka-harey tabbati.

Hakiika, borey wo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na i biiri, biirimay kaŋ gonda fahamay, alwaato mo kaŋ te, alwaati no kaŋ laasaabu guusante wane no, Irkoy Diya wane alwaato (suuji nda hallasi ma bare a ga) fahamandiyay alwaati no, nda Irkoy Taala bayyan maanuyan boŋ. Hakiika, a na sahaabey te, kaŋ Irkoy yadda i ga, i ga kaŋ Irkoy ya a folloŋ no, i na wo-din te laasaabu hari ngey wane miiley kulu ra, kala i zaama, nda i wane ndupna bine ziiibey, i taba imaanitaray kaaniyo.

Arzaka nda fundey te sabiili yaŋ, amma, i si bukaatey timmandi. I na suujo yulwandi, a te mo hari suubanante sintina, kaŋ ga beeri i baafuna se ; nga ga ti ni ma goy boro fo yaŋ se. Wo ma ga se, i na ngey boŋ yaŋ boobo te sanda mate kaŋ i no iri se himagasinay yaŋ alsilaama wane bortara, kala i deede kaŋ taalibi fo kaŋ go ga hadiisa bayra ceeci, naaru handu fo

¹⁹ Guna ga koy hadiiso kaŋ ga salaŋ hakiika wo boŋ doŋ hala manti nin, i mana iri taka. (Alaflak : Al Hakim, 2, 672/4228.)

hadiisa follonj ceeco se, a ye ga ye. A mana hadiiso din ta fil-laka ga zama se boro zamba nda a toonja se bari se.

Ifo no nan sahaabey ta Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga nga wane misa suubanantey, ngey wane misey bon?

Ihinkanta, i ma du ga maanu Irkoy Taala ga.

Misa hinka go biyo cire, sahaabey suubanantey hanan ga fun taari nda meeri ga. I na ngey baafuna kulu te gomni nda cimi fondo hanney kulu bon. A bangay i do, fahamay taji Irkoy Taala se, taka-harey se nda fundi se. Hari kan ga ti i boona, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane alhaalo sanda wayna nda diji kayna. Alsilaamataray wana kwaara kayna haddey kan yan sinji Madiina kan sabanda windi zangu taaci, kala a ye ga tonton jiiri way ra, kala a to Irak nda Palastin.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) buuyaŋo, alwaato, a sabanda borey go wangu alhaali ra, ga margu nda Rom nda Persi (Perse). Amma sahabey mana hari kulu barmay i baafuna ra. Ya-din no baafunay goray, i windey ra harey kulu go ngey alhaaley bon, za jiiri way deedandi. I wane baafuna, nda Irkoy ganayaŋo go nga bon ga. I si sahaabey jama bay nda baafunay hasarante nda haddu daaruyan nda bon cabeyan. I te alwaati kulu, i ga bay “fundi wane suba fuwo day ga ti saaray” ; wo ma ga se, i ga mooru alwaati kulu ndunna wane anneemey maayan, nda a wiayan ga bisa nga hirro, i te mo i ga anneemey din dan imaanataray gaabandiyan se nda kaani hari, a ma te hari kan ga adamayze kanda ga koy bonkaanay ga.

A go sababey ra afo, kaŋ na alsilaamataray say laabey ra nda waasi, nda annuura sayyaŋ, sanda susubay te yaŋ adamayzey wane jama ra kaŋ i tooŋe, i na i may; nga ga ti alsilaamataray gaabi, sahaabey wane bortara ra, nangu kulu kaŋ i to. Zama sahaaba suubananteŋ (Irkoy yadda i ga) i te mo kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) boro cacarante yaŋ no, i te no i cimandi nda, i biney to nda Irkoy wane baakasina, i ga cimandi, i ga adilay, i gonda bine wasayaŋ, nda toonandiyaŋ wane annuura. Wo-din se no i guna nda cimi gunayaŋ ga koy taka-harey ga, nda suuji, nda bakaraw nga tamey ga laabo boŋ.

Hakiika, i na haya din tabatandi Irkoy Taala se nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se ngey binayzey ra. Da ya-cine no i te darza beeri, zama i man te i se waani hantum, i si waani cawyaŋ kala i to canfe ga. I bine te i ga sinka nda ceeyaŋ beero “ifo no Irkoy Taala ga ba nda iri? Mate no Irkoy ga yadda iri ga? Mate no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ba a ma di iri?”.

Hakiika borey din, i na hari fo yaŋ te alwaatey nda zaamaaney din, i na adamayzey beerandi nda bonkaanay wane alwaato.

Cimandikey din du ga hallasi nda ngey fundey kaŋ ga i yaamar nda meeri, i na ngey fundey te alwaati kulu, i ga ciiti, i ga deeni ngey fundey ga. Borey din mo, i te saaji borey kaŋ yaŋ ga laala, i hima nda malaykey. Al Imaamu Al Karafi alsilaamataray bayraykooni fo no kaŋ bu jiiri zangu iddu nda wahaku cindi taaci (684): “doŋ hala, a mana bara Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) kala day maamaaci haro

wo, nga ga ti a na sahaaba suubantey biiri, don wo wasa, a ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) diyawtara tabbatandi”.

A man te mo afo kulu sahaabey din ra, himagasinay baafunante Kuraana suubananta maamaaci hari kala i to canfe wangaaritaray nda sanni waaniyan kan go adamayze darzaa tabbatandi. I baafunay alwaato din ra, da i lakkaley nda i binayzey fahamay bon care bande nda alhaali kan ga saba, kala i ma cimankey toonandi darza timmanta ga, cimandikey, i guusandi laasaabey ga kan margu da maata yan da kokari ga da i ngey fundey. I te mo i go baafunay hakiikante kan ga duumi ra. Ndupnaa wo ga hima nda yoonay hari. I bine te i gonda fahamay nda Irkoy wane bayra nda a wane darza. Wo se no i naaru ga koy Sin nda Samaragad nda Andalus, i ma du ga yaamar nda gomni, i ma meeri mo ganji. Jahilitaray jama din te jama kan to cimo ga, i na a bay, bayyan hakiikante. I wane ciney bare ga te zaari yan, i wane jaw alwaati bare ga te dungay alwaato. I wane laasaabo a sintin ga koy jine kala a to laasaabu guusantey misey kulu ra, sanda: adamayze takayan za mani ra, nda curayze takayan za gunguriizo ra, nda tuuri beeriyan za dumiizo ga, sanda misey wo cine.

I na ngey baafuna soola, i na a sokon, Irkoy Taala yadda a bon. Bakaraw nda suuji nda hiniyan tooyan bon cimi ga, nda a tabbatiyan i baafuna ra. Hari kan ga sahaabey jama guna, nga ga ti i wane baafuney alwaatey, i ma i te farha ra, i ma du ga Irkoy sanno toonandi jama kulu se sahaaba wo kan na maamaaci hari te, no a cindi a aloomaro ra minti hinza, a go ga Irkoy saabu nda minti hinza wo kan ga du ga ne “ay du minti Hinza », a toonandi a ga Irkoy Taala sanno” ; a ne wo “farha

go ga a bina toonandi ba kanj se a go alhaalo wo ra. Hakiika, sahaabey suubanantey baafunay nda alkuurana ; i margu nda alkuurana, i na ngey baafuna mo no alkuurana se, i na ngey kookaro bangandi kanj taarifo mana bay ga di a cine, i di gurzugay, toopne nda sandey amma wo-din kulu mana i ka i cimando boŋ. I na ngey arzakey, i jinayey, nda i kwaarey, i hijira ga fun i ga, i ma du ga baafunay nda Irkoy Taala sanney nda a yaamarey. I ma du ga misa din tabbatandi se no i na hari kulu daŋ wo-din ma ga. I bare nda boonay yaŋ nda kookari, i ma du ga alkuuranaa dondon i baafuna ra, i ma du ga aya fo kulu bay. I mana hari kulu mo naŋ, ba alwaati sandey ra. Wo no Ubad Ibun Basir (Irkoy yadda a ga) wangu fo ra ga marga nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) : Annabi zumbu naŋ zumbay fo ra a ne: “may no ga iri ŋwaayandi hunkuna cino?” Alboro fo tun nda lalabu Muhajirantey ra (i ga ne a se Amar Ibun Yasir) alboro fo koyne mo tun annsarancey ra, (i ga ne a se U Bad Ibun Basir), i ne: “iri, yarasuullulahi” a ne: “araŋ ma maanu mayey kanj ra ŋwaaro go”. A ne: “i zumbu ga koy mayey kanj yaŋ go go ro do, i fatta ga koy mayey do, annsaranca ne Muhajaranta se: alwaati fo no ni ga ba ay ma sintin, cini jina wala i kokoranta? A ne a se: “ai jina”. Muhajiranta kani ga jirbi: annsaranca kay, a go ga jingar. Alboro fo ka ; alwaato kanj a di albora din, a bay kanj Rabi Ata Al Kawmi no albora, a na hay nda nda hangawo, hangawo furo a ga. Annsaranca na a candi ga ka, a na a furu, a kay ga boori, albora ye ga a hay ce hinkanta koyne, a ye ga a candi ga ka ga furu, a kay ga boori. A ye ga daŋ a se ce hinzanta, a furo a ra, a na candi ga ka. Wo-din banda, annsaranca na kangey di, a koy ga sujudu.

A hangasino garbasa ga tunu. A ne: “goro, hari fo du nin”. Alwaato kaŋ a diy’ey, a bay kaŋ i bay a ga, a zuru. Alwaato kaŋ Muhajiranca di hari kaŋ du annsaranca, kuri go Ga-hamo kulu, a ne: “suba hanalla, ifo se ni mana ay tunandi!”. A ne: “ay go ga suura fo caw (suuratul Al Kafi) ay mana ba a ma cawo dumbu kala ay ma a banandi. Alwaato kaŋ ay di a soobay ga ay hay, kulu ay na ay kangay di, kulu ay di Irkoy beera, ay mana ba, a ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane yaamaro sara; ay mo ba ay ma a batu ba ay fundo ga funu no, za a mana suura din dumbu ²⁰; hakiika, sahaabey suubanantey (Irkoy yadda i ga), i baafunay alkuurana wane baafuna, i te no mo i du addiina wana kaaniyo. Hari kaŋ kuraana ga hima i se, sanda aya fo kulu kaŋ ga zumbu sanda day teebur kaŋ gonda ŋwaari kaŋ zumbu ga fun beena ra. Hakiika, i na ngey kookaro kulu daŋ, i ma du ga faham alkuurana se, i ma du ga baafunay nd’a. Ifo no beeri nda walhã wo kaŋ ga bangandi i wane Kuraana baakasina nda ngey kookaro Kuraana se. Alwaato kaŋ sahaabance wayboro fo (kaŋ Irkoy Taala yadda a ga) ka a ma hiiji se, kulu a ne i ma dondonandi hari kaŋ a ga waani kuraana ra, a ma te a sadaako hiija se. (44)

Sahaaba wayborey (Irkoy yadda i ga) i ga hanna ga nafiila cino ra, i ga ngey Irkoy fonguyan boobandi cini kora ra, i ga alkuurana caw, i ga ngey nankaniyey naŋ. Kala day hala boro fo bisa ngey wane windey jare ga, bora ga ma alkuraana cawyan nda Irkoy zikiro sanda yu hegni. Irkoy Diya te a ga i beerandi (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda alkuraana alwaati

20 Abu Daud, Ataharatu 78/198; Ahlet; 3, 344; Albayhaki Dala ilu Annabuwati 3, 459; Ibun Hisiam; 3, 219; Alwakidi 397.

sando ra, sanda mate kaŋ Anas (Irkoy yadda a ga) go ga filla: Abu Talhā han fo a ka ga sabbanda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go ga sahaabey cawandi tondi patarmi fo boŋ ka a ga doona, a ga nga banda kayandi nda, haray ma ga se. I goyo ga ti, i ma faham Irkoy tiraa se nda a dondonyan, i wane hina me, i ma waani sanno, i ma du ga a filla (Abu Na-Im, Al Huliyaṭu, 1, 342) Hakiika, sahaabey no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te dondonyan hari; wo-din se no Madiina naranta, to nda bayraykooney nda Kuraana dursukey. Ya-cine no bonkaaney alwaato si hima nda alwaati fo.

Hala yalla laasaabukey wane sataa fundi bayraykooney sata nda naamu bayraykooney wane sataa, nda biirimay wane bayraykooney sataa, nda adamayze wane bayraykooney wane sataa, i kulu wo yaŋ mana hin ga jama kayna soola kaŋ ga hima nda sifa beerey kaŋ go bonkaanay wane alwaato ra?

Jawaabo day ga ti a si i hina ra, i ma to ba kayna jama suubananta din ra. Iri ga no silman kayna, sanda tiraa kaŋ laasaabuka (Alfarabi) kaŋ i ga ne tira se “Al Madiinatu Al Fadiilatū” wo kaŋ te sanda soolayan hari jama kaŋ i ga hima-gasinay nda Alfarabi wane laasaabo ra sanda day ŋwaari kaŋ boro ga ba, a ga mo noonizay kaŋ go laabo ra mayey ra.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina maateyaŋo, kaŋ go bine ra.

Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te baakasinay wane asilo nda suuji kaŋ sinda wadde. Asilo din kaŋ a sambu adamayzey se ga koy Irkoy Taala wane baakasinay wane teeko do, zama Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) manti kala Irkoy baakasina no, boŋ dum yaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se manti kala Irkoy Taala se boŋ dum yaŋ, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kutayaŋ manti kala Irkoy Taala kutayaŋ ; Irkoy Taala ga ne Kuraana ra wo-din boŋ: «hala day araŋ te kaŋ araŋ ga ba Irkoy, araŋ ma ay gana Irkoy Taala ma ba araŋ, a ma araŋ zunubey yaafa araŋ se; Irkoy wo yaafako no, suujiko no». (Kuraana, Ala Imarana, 31)

Tawhiido sanno ra, i ga ci, “Muhammadu rasuulullahi” wo-din banda sanno wo ra “laahilaahi Illallaahu”, sanniiwo wo, nga ga ti tawhiido wano. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) salliyaŋ kulu manti kala baakasinay wane boŋo no, kaŋ ga boro maanandi Irkoy Taala ga.

Ndujŋa nda alaahara bonkaanay kulu si tabbati kala day nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina. Ndujŋa ra, nga ga ti Irkoy Taala baakasinay beero nda annuura almuhamandi kaŋ ga cabe hari narante kaŋ ga

bangay ; nga ga ti fondo follonka kaŋ ga boro toonandi Irkoy Taala do. A ga gana ga bisa Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina boŋ. Alhaalo ga, taalam hari kulu yaŋ ga, sanda: harey kaŋ yaŋ go gunduyaŋ Irkoy ganayaŋo ra, nda mate kaŋ boro ga boryandi goyey ra, nda da hanno beerey, nda bine kaŋ gonda bakaraw, nda annuura hanno kaŋ go beeney ra, nda deeney kaŋ yaŋ ga waani sanni hanno, nda baanuyaŋ jootiyaŋ ra, nda guusandiyaŋ laasaabu ra. Nga ga ti baakasinaŋ hakiikanta Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaŋ ga ti go no yaŋ wane annuura no.

Ifo no ga boori ga bisa Jalaalu Diina Arrumi sanno ra kaŋ a ga ne: “he bine izo ka, jingar hakiikante ga ti boro ma to Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga) Mahamadu (suuji nda hallasi ma bare a ga), zama nduŋŋa wane annuura, a go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go no yaŋo albarkante wana annuura ra”.

Wo ra, iri ga du fondo follonka kaŋ ga hin ga iri toonandi kaŋ mo iri si hin ga bisa a ga, ga du Irkoy yadda kala a baakasina ga ti iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wone fondhey nda a himagasinay hare gana. Wo-din maana day, cimandiko kulu no sin ga te “boro timmante” sanda boro kaŋ gonda bortaray, nga ga ti wo kaŋ alsilaamataray ga boona – hala day manti bora dira ga gana Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane sunna, nda a kandeyaŋ hari Irkoy Talla ganayaŋ ra. Boro kulu no si to danjeyaŋ ga nda bonkaanay hakiikante addiina ra kala a ma bare wo kaŋ iri ci boŋ.

Zama Irkoy Taala, hakiika, a cabe iri se himagasinay hanno “boro timmante” kaŋ alsilaamataray ga boona Irkoy

Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bortara ga. A na a te mo suuji hari, taka-harey kulu se, himagasinay no cimandikey kulu se.

Alhaalo wo ra, hakiika ganayaŋo wo gonda himma beeri, zama Irkoy Taala, na sartu daŋ nga baŋna baakasina se. Mate no ganayaŋo din go da?

Sikka mana bara, alhaali beero wo ga sintin nda Irkoy Diya wana baakasina nda bine hakiikante, boro ma du ga du ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina, zama Irkoy Taala ga ne nga Kuraana ra, boro yaŋ ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana, nga ga ti boro kaŋ go “fondo hanna boŋ”: «hari kulu kaŋ Diya na araŋ no, araŋ ma a ta, hari kaŋ a na araŋ ganji mo, araŋ ma moor’a. Wa humburu Irkoy, hakiika a wane kaybana ga sandi». (Kuraana Alhasar 7).

Irkoy Taala ga ne koyne «he araŋ kaŋ cimandi, araŋ ma boŋ dum Irkoy se, araŋ ma boŋ dum nga Diya se, araŋ ma si araŋ goyey sara». (Kuraana Mohamed, 33).

Irkoy Taala ga ne koyne: «boro kaŋ na boŋ dum Irkoy nda nga Diya se, borey din ga margu nda borey kaŋ Irkoy na i annemandi ga tun Annabipammey ra, nda cimi harkey, nda seedakey, nda boro suubanantey, bora din margu nda boro hanney». (Kuraana Al Nisa, 69.)

Hakiika Kuraana beero, nga ga ti kandeyaŋ wane tiksa, tira no mo kaŋ ga borey dondonandi Irkoy Taala wane ganayaŋo. Irkoy no na a zumandi, a ma du ga bangandi hari kaŋ ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane al-

umma hanse. Alkuraana wane gunduyan hari, i ga bangay alwaato kaŋ binayzo baranda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina. Hala iri guna sahaabey suubanan-tey wane misey, nda mate kaŋ i furo jama ra, doŋ iri ga hin ga to bonkaanay ga kaŋ iri ga di a go ga bangay nda taalam yaŋ suubanante Irkoy Taala wane. Nda mate kaŋ yaamar nda gomni bangay, nda meeri ganjiyaŋ, nda beeray, nda hikmayaan kaŋ yaŋ go gundu harey din se.

Doŋ hala iri ga hin, iri ma caw, wala iri ma dondon Irkoy Taala sanno, nda a fahamandiyaŋ, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jamaa ra, doŋ iri binay ga hin ga te sanda day alfa caw-caw ga deesi ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) windi, sanda Annabi wane baakey kaŋ yaŋ go bonkaanay wane alwaato ra. Da iri faham sanniiize kulu nda misa kulu, ba Irkoy Diya wane (suuji nda hallasi ma bare a ga) jootiyaŋ, doŋ iri to a wane baakasina hakiika kaŋ go iri biney ra, kaŋ go sanno wo ra, kaŋ i ga filla. “Yaarasuullulahi, ay ga ni fansa nda ay ja, ay baaba, ay arzaka nda ay fundo”.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane go no yaŋ, ga ti annuura wane asilo, baakasinay kayyaŋ do adamayze kulu se, borey kaŋ ga bay, i ga bay kaŋ taka-harey kulu go no yaŋ, a sababo ga ti Irkoy baakasina Mahamadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) annuura se wo sababo se, taka-harey kulu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se no i na i no. Taka-harey kulu, i na i taka Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) annuura Al-Mohammadi se, sanda foolo no a se kaŋ ga a batu. Sanda day hiiri kaŋ ga jaala, kaŋ ga jalaw, jama ka ga duw’a.

Wo-din se no, a hagu nda Irkoy Subahanahu Wataala a ma ne a se “Habibi”.²¹

Wo ga ti bonkaanay cimandikey se kaɗ na ngey biney no Irkoy Taala se nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, i na baakasina daahirandi; wo ga ti baakasinay kaɗ ga hin ga te i beeri baakasinay kulu boɗ. Hala boro ga ba ni ma maanu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina, a ga hin ga tabbati nda baakasinay boobo nda boonuyan kaɗ bisa lakkal.

Beeney wane booro feeri kaɗ zumbo nda jama wo se a te cimandikey se suuji hari nda yaafa hari.

Da mate kaɗ tirey go ga a deede nda, Suwayba (Irkoy yadda a ga) a naɗ te no a go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane naɗey ra kaɗ na a naanandi ; wo se a naɗ te no koɗɗo Abiila Habi se Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baaba kayne, a ibare mo no, alwaato kaɗ Suwayba, a na Abalattab laabaarandi nda nga kayne izo hayyaɗo, kulu a na burcinandi ; wo-din ma ga se, zama a farahã se, i dumo se (Altaalbi, 1, 138).

Ba kaɗ se farhã wo te, a wone dumitara sabbay se, kala a na a wasa, i na gurzugay dogonandi Abalattab se habu kulu atinno.

Al Abass, a ga filla, sanni fo ra: “ay na alwaato te Abalahab buuyaɗo banda, ay si ga diy’a jiirbi ra, wo-din banda ay diy’a a go alhaali meero ra. A ne: “ay mana du araɗ banda

---

21 Atarnazi AlmanakiB, 1, (3616 ; Adarami, Al Mukadima, 8 ; Ahmed, 6/241 ; Al Haysami, 9/29.

fulanzamay kala day i na gurzuga dogonandi ay se atinno” kaŋ se mo i na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hay Atinno. Ya-din no Suwayba, a na farhandi nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hayyaŋo. A ne a se “ay ma kaŋ Amina, a na ize hay ni kayno Abdulayi se”. A ne a se “koy, ni wo te burcini”.

Wo-din no te a se nafa danjo ra, ya-din no mo a te nafa AbaTalib se. Nga no ga ti bora kaŋ du dogonay danjo wane gurzuga. (Asuhayli, Arrod Al anf, 1, 273).

Filla fo ra Abu Lahab ne: “gomni kulu no ay mana du araŋ banda kala day ay na Suwayba burcinandi”. A cabe nga kambayze hinka gamo, nda wo kaŋ ga gana kambayze ga.²²

Obun Jazari ga ne koyne: “hala a te Annabi wane ibare Abulahab, i ga dogonandi a se jahannama wane gurzuga zama se a farhã nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane hayyaŋo, ifo no cimandiko ga du bayrandiyan nda bakaraw Irkoy wano hala a mana bangandi nga farhã ciino kaŋ Irkoy Diya hay?, a na nga bino feeri, a na nga ŋwaaro gisi zama se a ga fooma nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina! A ne a ga waajibi borey kaŋ yaŋ ga baar’a, hando kaŋ ra i na a hay, i ma Irkoy fonguyan boobandi, nda a sifayan hanney, sanda mate kaŋ a ga hima mo, i ma “waliima” boobo te jama se, i ma du ga du nafa handu albarkanta din ra, i ma du ga farhã tajandi a wane baakey fundey ra, sanda mate kaŋ a ga waajibi bine kaŋ yaŋ go hasaraw ra, i ma i farhandi nda

22 Ibin Kasir, AlBidayatu, AlKahira, 1993, 2, 277, AlbayHaki Asunal Alkubara, 7, 162 ; Ibin Sad, 181, 125.

Kuraana cawyaŋ, nda boryandi yaŋ kulu dumi, nda alfukaarey nda alaatuumeŋ se sargay, nda naarukey nda borey kaŋ yaŋ go bukaata ra.

Sahaabey baakasina Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga)

Hakiika, sahaabey ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), baakasinay kaŋ i si hin ga a deede; baakasinay wo dumi, hin ga tabbati nda Irkoy Taala baakasina, a si hin ga te a ma tabbati kala nda ya-din.

Sahaaba fo kulu i ra, gonda baakasinay wane hawari Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga), sanda day i go a se hari-zuru fondo baakasinay wane. I te mo sanda handa-riyayze kaŋ yaŋ go beena ga ; ya-din no ngey mo go ga deejji Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga. Ya-din no mo, a go sahaaba kulu ga ceeyaŋ tabbatante, nga ga ti: “ya-cin no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goro ga te”. Wo-din ma ga se, i du saaye beeri a wane ganayaŋ ra, i te mo i ga dira, fonda kaŋ boŋ a dira; i ga hami mo tuuri boosey kaŋ a goro ga hami. Ya-din no mo i ga turaare daŋ kaŋ a goro ga daŋ, i ga kay mo nangu kaŋ a goro ga kay. Alhaalo ga, baakasinay wane banganta kaŋ sahaabey goro nda Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) i si hin ga a kabu, i si hin ga a deede. Amma, a ga bangay iri se himagasinay kaŋ i ga bay. A go i ra wo kaŋ Aysa ga sifa ; a ne Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaŋ ga naray, a ga ne: ”doŋ hala Misira borey ma Irkoy Diya sifey (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaŋ i deedandi, doŋ i mana ceeci ga Yusuf neera nda nooru”.

Zulayka jama kanj di a wane monduma, kala i ba ga ngey kambey dumbu. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga hakiikandi kanj nga wo bayyana no, boro no, nangu fo hare, sanda mate kanj Sahaada wane sanniiizo na a deede nd'a. Amma nda nga taarifo darza se, nga ga ti “Annabinammey wone bonkoono”, i ne sannii fo no boori nda Hustaz Mahmud Hiday kanj di tugu hari baafuna, a ne: “baafuna wo, sanda day diji no hari kulu ra, kanj kay nda cimi, Irkoy Taala wo ga di alwaati kulu Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) dijo ra.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ti baakasina wone karga kanj bangay Irkoy Taala do, kanj du darza beeri, adamayze wane takaro ra. Hakiika, cimandiko kulu, kanj ga maate nda hari fo yan ga-hamo ra, kanj ga daahirandi Irkoy Taala wane baakasina a se, alwaati kulu kanj adamayze wone fundo hallasi fundi bayray ra, nda cabeyan nda laami hari yan kulu. Wo-din ga te a se hari jina kanj ga ba ga a dan fondo kanj a ga du nga ba baakasina ra, nda ganayan nda care fooyan ga marga nd'a.

Wo-din ra, a ne mawlaana jalaala adiini arruumi (kadasa sirahu): “hakiika, i na jama hinka taka; bine nda baakasina sabbo se²³. Afo ni ma laasaabu sanno maana “donj hala manti nin, , donj i mana hari kanj go beena ra taka”. Wo ra a ga bangay Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina, hari beeri kanj i ga maata a se, kanj i ga adamayze beerandi baafunay hinka ra, ndupna nda alaahara, fonda wo bonj no sahaabey

23 Binay izo ga ti gaagarey, fu adu, bine baakasina.

du baakasinaƴ beeri kaƴ si sabanda hari kulu, nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina.

Misaali fo koyne, sahaabey suubanantey baakasina Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaƴ sinda cine: alwaato kaƴ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) go hijira ra, kaƴ i fatta ga margu nda Abubakar Sidiku (Irkoy yadda a ga) kala i furo guuso ra. Abubakar go ga windi guuso ra, a ga koy a jine a ga koy a banda, kala Irkoy Diya faham a se. A ne a se: “he Abubakar, ifo ga du ni kaƴ ni ga koy jine nda banda?”.

A ne: “he Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ay ga fongu jine, ay go ga fongu ay ma ƴwaaray, ay ma gune ni banda hala hari fo si ga ka ni do, ay ma gune ni jine hala hari fo si ga ka ni ga”.

A ne a se: “he Abubakar, hala hari fo go no kaƴ ay ga ba a ma te ni se, za a mana ka ay ga?”. A ne: “ya-din no, ay ga ze nda koyo kaƴ na ni samba nda cimi, ay si ba hari kayna ma du nin, kala day a ma du ay jina”. (AlHakim, AlMustadarak, 3, 7/4268).

Alwaato kaƴ i to guuso kaƴ i ga ne a se Sahur guuso Abubakar (Irkoy yadda a ga) ne Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) “he Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ni ma naƴ ay ma jin ga furo guuso ra za ni mana furo, hala gondi wala hari fo go no, a ma kubay nda ay”.

Abubakar furo, a go ga guusiizey mayey daabu nda nga zaara, kala a na zaaraa kulu banandi, kala a cindi nangu fo a jeeri a ga, ga banda doƴ ga a daabu. Wo-din banda, a ne Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se a ma furo. Alwaato

kaŋ mo bo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se: “he Abubakar, man ga ni zaaraa?” A na laabarandi nda hari kaŋ a te nga zaaraa se. Annabi na nga kambey sambu beene, a ŋwaaray a se.²⁴

Nangu fo haray, kissa fo bangay kaŋ ga boori kaŋ bandi Samira Bintu Kaysin kaŋ Irkoy yadda a ga, a wane baakasina Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se kaŋ a wane boro gu no bu Uhudu wango ra, i ra gondaa wane ize hinka, nda baabo, nda kurpo, nda armo; hano din Madina zingi-zingi heɗeni nda bine-hasaraw boobo, alwaato kaŋ i ma kaŋ i na Irkoy Diya wi. Borey kulu te siriw Madiina kwaaraa ra. Sawto koy Al-Arso do beene, borey fatta ga koy fondɗey ga, ga laabaari ceeci, boorey kaŋ yaŋ fun wango do ga ; a te i ra mo annsarace waybora din kaŋ jaŋ nga boro guwa, ga margu nda borey din, a bino mana sara kaŋ a ma i buuyango, amma a di ga hã borey kaŋ yaŋ ye wango ra “ifo no du Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)?”.

Sahaaba suubantey (Irkoy yadda i ga) tu a se: “a go samay walla nda gomni sanda mate kaŋ ni ga ba”. Samira (Irkoy yadda a ga) ne: “wa ay cabe ay ma a guna”. Sahaabey cabe a se nangu kaŋ a go nga mo ne: “Masiibey kulu kaŋ ay du, ikayna no ni se”. A fatta nda nga ize hinka, i go ga ngey yo boy ga koy Madiina. (Ibun Hasim, 3, 51, Alwakidi, 1, 292; AlHaysami, 6, 115)

Anas Ibun Malik, a ga filla ga ne: “alboro fo ka Irkoy Diya do (suuji nda hallasi ma bare a ga) ; a ne a se: “alwaati fo no

²⁴ Ibun Kasir, al bidayatu, 3, 222 – 223 ; Alkarii, Almir kaut, bayrut 1992, 10, 381 ; Abuna Im, Al Huliya tu, 1, 33.

Alciyooma?” Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) tu a se nda hããyaŋ: “ifo no ni soola a se?” Albora yeeti a se ga ne: “Irkoy nda nga diya baakasina”. Alwaato din, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se “hakiika ni ga margu nda boro kaŋ ni ga ba”. Anas ne “hakiika iri mana farhã alsilaamataray banda ga to farhã wo, kaŋ Irkoy Diya ga ne: “hakiika ni ga margu nda boro kaŋ ni ga ba” ay ga ba Irkoy nda nga Diya nda Abubakar nda Umar, ay ga ŋwaaray mo ay ma margu nd’ey. Ba ay mana goy i goyo dumo”. (Muslim, Albir, 163).

Sikka mana bara kaŋ cimandiko kulu hala a ga ba a ma furo farhã wo ra, kaŋ i na a bangandi, nda wo kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) na a filla, a ga waajibi boro ga, ni ma ni bina taalam nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina nda a wane annuura, nda a ga maanuyaŋ.

Sahaabey mo te Irkoy Diya buuyaŋo do, sanda fatilla yaŋ kaŋ yaŋ bu, nda bine-hasaraw, kala i manne; zaaro din ra biney kulu no sara nda alwaati sanda din ga marga nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fayyaŋo; sahaabey alhaalo barmay, sifa fo ga, ga koy sifa fo ga.

Iri bonkoono Umar Ibun Katab, kala a kasam, Abubakar Sidiiku (Irkoy yadda a ga) na kookari beeri te a ma du ga sahaabey biney tabbatandi, ga i fongandi, zama i si hin ga te zaari fo i mana di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). Hakiika, i mana hin ga wo-din sambu, hakiika mo, i si hin ga diy’a nduppa bananta wo ga. Wo-din no Abdulaahi Ibun Zayd (Irkoy yadda a ga) kaŋ mana hin ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fayyaŋo ta, da a dira, a na nga kambey sambu beene a ŋwaaray nda bine sarante, a ne: “ya nin ay

koyo, ni ma ay danandi ay ma si di hari kulu, ay baaka banda, kala ay ma kubaygasinay”. A na ŋwaara wo te nda bine follon, a wane moyey go ga mundi dooru, a dana mo nga nango din ra.²⁵

Abubakar, (Irkoy yadda a ga) alwaato kaŋ a ga fongu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sanni fo ga, a buuyan banda, waati kulu kaŋ a fongu Irkoy Diya sanno din ga, a ga he kala a sanno ma kay.

Abu Hurera mo ga filla, alwaati fo ra, Abubakar kaaru mimbaro boŋ, a ga ne: “Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda hallasi ma bare a ga jiiri jina, a kay mimbaro wo boŋ” wo-din banda a he, a na sanniizo din filla koyne. A ye ga he koyne, a ye ga filla koyne, a mana hin ga nga boŋ gaayi, a ye ga he sorro hinzanta”. (Atarmazi, Ada Awat, 105/3558; Ahmet, 1, 3).

Abubakar go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jare ga alwaati kulu ra. Wo-din se no, alwaati kulu kala a ma fongu a ga, amma a buuyan banda hakiika baakasina hanse ga tonton, fay cara ma ga se.

Iri ja Aysa (Irkoy yadda a ga) ga ne, a go ga sifa baaka-sina kaŋ go baabo nda Irkoy Diya game ra (suuji nda hallasi ma bare a ga). A ga ne: “Abubakar kaŋ Irkoy yadda a ga, alwaati kaŋ a go buuyan alhaalo ra, a ne: “zaari fo no iri go?” I ne a se: “atinno zaaro no” a ne: “hala ay bu ciino wo ra, araŋ ma batu nda ay kala suba, zama ay ga ba zaari nda ciiney kaŋ yaŋ ga maanu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga”. (Ahmed, 1, 8)

A mana bu kala day atalaata ciino ra ; i na sutura za susuba mana to. (Albuhari, Aljana iz, 94, 70).

Sahaaba cindey, Irkoy yadda i ga, i nan te mo nda i baaka-sina Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sababo se, i go ga batu doori kan ga te i kokaranta, i ma du ga tu Irkoy se i ma to Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), i nan te mo, i ga salam yan samba ga margu nda borey din kan yan sinda baani, i ma konda binayzey bonkoono do kan ga ti Mahammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga). Wo no, Muhammadu Ibun Almukandir (Irkoy yadda a ga) alwaato kan a na Jabir Ibun Abulaahi zuure a wane jante kokora ra; a ne a se, a ma du ga a farhandi se “he Jabir samba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se salam yan” (Ibun Majah, Aljana iz, 4). Sahaaba suubanantey te kan i ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), baakasinay hananante kan gonda bonkaanay, alwaati kulu, hala i ma deede Irkoy Diya boŋ (suuji nda hallasi ma bare a ga). Albara Ibun Azib (Irkoy yadda a ga) a ga filla nga baaba ga, a bine go koy Irkoy Diya wane deede ga. A ga ne: “Abubakar (Irkoy yadda a ga) day Azibi ga, gaari diraham way cindi hinza. Abubakar ne Azibi se: “ni ma ne Baraayi se, a ma sambu ga kande ay se gaaro”. Azibi ne: “hã’ã, kala day ni ma deede iri se mate kan ni te nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) alwaato kan aran fatta Makka ra, kan Musurukancey go ga aran ceeci”. A ne a se: “iri fatta Makka, iri hanna cino ra, nda zaaro ra ga dira kala wayna koron. Ay guna nangu kan gonda bi kan ra iri ga hin ga goro, kala ay di tondi bambata fo, ay koy to a do, ay guna nangu kan gonda bi, ay na a sasabandi, ay daaru a ra, Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) wo-din banda ay ne a se: “he Irkoy Annabo,

kani Irkoy Annabo, kani; wo-din banda, ay koy ga guna hala ay ga di boro fo, kala ay kubay nda laarabu fo go ga nga alman kuru, a go ga koy tondo do haray, a ga ba hari kaŋ iri mo ga ba. Ay na ay hã; a ne a se: “ni wo may wane no?”. Ay ne a se, ay wo alboro kuransunce fo wane no. Ay na ay maayo ci a se, ay na a bay. Ay ne a se: “hala ni almaney wo ra, wo kaŋ gonda wa go no?” A ne ay se “ohō”. Ay ne a se: “hala ni ga hin ga a waayi iri se?”²⁶

A ne ay se: “ohō” ay na a yaamar, a ma almaniize fo di, aa na a yaamar a ma fafey kar kusa ma funu i ga. Wo-din banda, ay na a yaamar a ma kambey kokobe: ay ne a se ya-cine, a na kabe fa kar a fa boŋ.

A ne ay se “ni ma waayi ay se wa gaaso fo”. Ay daŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se jinay ra, ay daŋ zu fo ga a kokoso, ay na a gisi kala a yay kayna, ay na sambu, ga konda Annabi do. Ay gar a tun jirbi ; ay ne a se: “he Irkoy Diya, ta ga haŋ” ; a haŋ kala ay ma kaani. Wo-din banda, ay ne, iri koy yaŋ alwaato to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ay ne a se “cimi” iri dira ga koy, cafarey mo go ga iri ceeci amma, boro kulu mana iri gar i ra, kala day Surakata Ibun Maliki Ibun Jucami, a wane bariyo boŋ. Ay ne ay se:

26 A go laraabey wane alaadey, nda i bayyaŋ hari, i ma si ganji naarumay kulu se, i wane almaney wane wa haŋyaŋ. I naŋ te mo, i ga ngey wane hangety cindi, i ma si nga almaney wa ganji boro kulu se kaŋ go naaru. May raw o-din ra no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne “Irkoy si salaŋ boro hinza se alciyooma hane: alboro kaŋ ganji naaruko hari kaŋ a ga a se, da alboro kaŋ ze jinay boŋ alaasaro banda taari boŋ, da alboro kaŋ sappe Imam se, hala a na a no, a ga toonandi a se, hala a mana a no a si sappe a se”. (Abu Daud, Albuyoo A, 6/3474).

ceeciko wo na iri gar Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). Ay ne a se “ni ma si humburu, Irkoy ga margu nda iri”. (Kuraana, Atawba 40) (Albuhari, Asahabun Nabi, 2, Ahmed, 1, 2).

Sahaabey mo te, i ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) beerandi, i ga baar’a, baakasinay kanj sinda wadde, kala afo yanj i ra, si hin ga ngey monduma tuusu, wala i ma i ziiri, zama se Annabi na i mooru. (Abu Daud, Salat, 28 – 501).

Ifo no bisa deeda wo kanj bangandi iri se, sahaabey wane wandey baakasina Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga). Ngey mo te kanj i ga ngey izey dondonandi. Irkoy Diya baakasina sahaabey wandey (Irkoy yadda i ga) nan te mo, i ga ngey izey deeni hala i mana koy Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) do alwaati kuuku.

Huzayfata Ibun Alyalman ga filla ga ne: “ay ja na ay hā: “alwaati fo ga ni fay nda Irkoy Diya”? Ay ne a se “ay gay ga fay’a”. A sintin ga deeni ay ga “ay ne a se: “ni ma ay nan, ay ga koy Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) do a ma jingar ga margu nda almaari, ay ma ye ga ŋwaaray a ga a ma ay yaafa ay nda nin se”. Ay ka Annabi do, ay jingar ga margu nda almaari, a jingar, kala a na iri jingarandi saafa, a banda, a fatta, ay na a gana, a ma ay sawto, a ne: “may no wo, Huzayfata?” ay ne a se “ohō” a ne “ifo ga ti ni muraado?; Irkoy ma ay nda ay ja yaafa...” (Atarmazi, AlmanakiB, 30, - 3781, Ahmed 5, 391).

Amma Bilal, iri bonkoono (Irkoy yadda a ga) Irkoy Diya laadaŋo, a wane goyey ga ba ga bisa wo-din. Alwaato kanj Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) naaru, Bilal deena sanda day i na a dumbu no, a mana ye ga nga me feeri koyne. A wane fundo kankam a se Madiina ra.

Abubakar Sidiiku, (Irkoy yadda a ga) ba a wane alwaato ra, Bilal ma ca sanda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) waate ; a na a hã sorro boobo, amma Bilal na yaafa ceeci a ga, kaŋ nga si hin zama a ga ma dooro, a ga fongu Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga). A ne a se: “he Abubakar, a mana bare ay se, biniyay Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) banda ay ma ay caayaŋ sambu beene, ni ma si ay tilasandi, ni ma fanda ay nda ay alhaalo”.

Amma iri bonkoono, Abubakar, (Irkoy yadda a ga) a ŋwaaray a ga wo-din a ma du ga al-umma fongandi nda alwaati haney din kaŋ yaŋ te Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) alwaato ra. A ne a se: “hala ni ga al-umma ganji i ma ma ni caayaŋo sanda mate kaŋ ni jaŋ Irkoy Diya? (suuji nda hallasi ma bare a ga). Amma, i di ga salaŋ a se kala day i hin’a, alwaato kaŋ a kaaru caayaŋ nango do, a go ga boŋo sumbal, a moyey go ga mundi dooru, a ma du ga ca alfazaro jingaro se, kala day fonguyaŋ hari kaŋ ga bine farhandi ga marga nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). Funguyaŋ harey din furo a moyey jine. Sawto na karra koote, sawto mana hin ga fatta. Caayaŋo mana te ; za hano din, Abubakar mana ye ga kaaba a boŋ koyne. Bilal (Irkoy yadda a ga) mana hin ga goro Madiina ra koyne, hari kaŋ bisa wo-din, zama se Madiina gonda fonguyaŋ hanney kaŋ a na i te ga marga nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). Wo-din banda, susubay jingaro banda, a koy Damask. Bilal (Irkoy yadda a ga) furo alsilaamataray wangu boobo ra, a ma du ga bu sahiidi, a ma to Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga). Alwaato a ga ye ga ka samay nda Irkoy wane koddoro. Jiiri yaŋ no ka, kaŋ doori boobo no Damask borey di. Boro zambar waranka cindi

gu no bu. Amma Irkoy Taala koddoro ra, Bilal hallasi dooro ga, amma a naŋ te, a go baafunante, amma bino go ga ton Irkoy Diya baakasina se, a ma du ga kubay nd'a.

Han fo no, a di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jirbi ra, Irkoy Diya ne a se: “ifo ga ti furuyaŋo kaŋ ni te ay se? Hala yalla, a mana to ni se ma ay zuure?” Kulu Bilal tun, bino sara, a kaaru nga karim hari boŋ, ga ye ga ka Madiina. A ka Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) saara do. A di ga he, a ma monduma mooru ; Hasan nda Husayni ka a do Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane haama hinkaa, a na i di ga kankam, a ga i summu, i ne a se: “he Bilal, iri ga ba iri ma ma ni caayaŋo?” Bilal te mata kaŋ i ci, a kaaru caayaŋ nango do, alwaato kaŋ a ne: “Allahu Akkubar, Allahu Akkabar” Madiina kulu no zinji, alwaato kaŋ a ne: “Achahaadu Allaah Ilahā Ilallaaḥā” zinjiyaŋo tonton.

A ye ga ne: “Achadu ana Muhammadan Rasuulu Allah”, borey kaŋ si fatta, kalla i fatta, i ne: “i na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) tunandi no ?” i mana di zaari kaŋ boro boobo he Madiina ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) banda sanda zaaro din.²⁷

Hakiika sahaaba din, kaŋ ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gumo, a bu, a ga samba nda jiiri waydu Damask ra. A wane buuyaŋ alwaato ra, a go ga yaara nda farhā, a ga ne “suba, ay ga kubay nda Muhammadu nda nga jama kaŋ ay ga ba”.

27 Ibun Al Asir, Asadulgaabati, 1, 244, 245; Alzahabi, Sayr, Alam Anubala, bayrut, 1986, 1.357, 358.

Wando mo te a ga ne, a go ga he: “ay halaci” hala manti boro kaŋ bino to nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina, a ma kubay nda ngey caley, a te no a ga nda farhã “wa farhã, wa farhã”. (Azahabi, Sayri, Alamu Anoubala, 1, 359).

Iri mo, iri ga di baakasinay gaabanto sahaaba suubanan-tey do (Irkoy yadda i ga) a ga bangay hadiisey fillayaŋ ga. Alwaato kaŋ sahaaba suubanan-tey i di hadiisa follon Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, i mondu-mey ga yarga, i wane cawey ga jijiri, i ga humburu i ma si ci Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) boŋ hari kaŋ a mana ne. Abdulaahi Ibun Masawud naŋ te no, hala a ga hadiisa caw a ga jijiri, ya-din no mo sahaaba boobo mo te ya-din ; i ga jijiri, i ga humburu, i ma si koy ga hatta, zama se Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) naŋ te boro beeri, dabiino kambaa, kala a he Irkoy Diya wane buuyaŋo se, kaŋ boŋ no a ga doona ga kay hala a ga borey waazu.

Haro mo dooro kambey gamo ra, a al-umma ma du ga han. Ya-din no haro kaŋ cindi kambe ra te safari borey kaŋ sinda baani se.

Borey kaŋ yaŋ margu nda nwaari, i ma di looma kaŋ go kambey gamo ra go ga Irkoy fongu.²⁸

Ya-din no a wane kaaba hamniizey nda boŋ hamno suubanan-tey, hala sahõn i go ga i batu jingarey fo yaŋ mim-barey ra. Ma kaŋ i daŋ hamniizey din se “kaaba suubanante”

²⁸ Moogisey wo yaŋ se, da hari kaŋ ga hima ndey, boro ma guna ga koy; Albuhariyu, Almanakib, 25.

nda beerandiyaŋ nda darzandiyaŋ Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga). Kaaba hamno din sanda day suuji no al'umma se.

Nga ga ti suba alciyooma imamo, nga no ga zunuubu-koyey konzo, nga no ga ma nga wane al'umma dooro, a ga maate a se, a ga ne: “ay al'ummaa ay al'ummaa...”.

Saabiyaŋ liliwalo go kamba ra. Annabijammey kulu go a biyo cire, alzanma mayey, kambe jina kaŋ ga i feeri, a kamba no ; ya-din no mo Seeku Galib ga a wane alhaaley sifa ga ne: “i ga ni wane kutubey doono, i ga i caw nduŋŋa kulu mimbar boŋ, ni ciito, ni konzoyaŋo nda ni sanno go ga zuru, a go ga koy, a ga tabbati kala alciyooma hane, ni kaayaŋ suubananta boro kulu kaŋ go al-arso ra, a ga a kubay nda farhā yaŋ, nda kaani maayaŋ ; hari kulu no ga fongu ni maayey ga, alwaati kulu, laabo nda beena ra, ni ga ti Ahamadu, ni ga ti Mamuudu, ni ga ti Mahammadu, Irkoy suujo nda a hallaso ma bare ni ga, he ay bonkoono!

Ni ga ti iri bonkoono kaŋ i tabbatandi iri se, ga fun Irkoy Taala ga, he ay bonkoono!

Baakasinay wane zura Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se sahaaba suubantey banda.

Hakiika, baakasinay wane hiyo, wo-din naŋ te no bora kaŋ te suuji taka-harey kulu se, baakasinayey kaŋ go ga care tutay, a ma du ga to teeko ga zama se bonkaanay wane boŋo nda a hallaso ga ti Irkoy Diya baakasina (suuji nda hallasi ma bare a ga) nduŋŋa nda alaahara. Irkoy Diya (suuji nda hallasi

ma bare a ga) ga bangandi nga hadiisa ra, borey kaŋ yaŋ ga bara, i go ga koy a baakasina ra kala alciyooma hane ; a ga ne: “borey kaŋ yaŋ ga hanse ga ba ay al‘umma ra, i ga te ay banda kaŋ doŋ hala afo ira di ay, a ga bisa a se a wane almaayaaley nda a wane arzaka”. (Muslim Alzonna, 12; Alhakim, 4, 95/1991)

He Irkoy, ni ma iri daŋ borey kaŋ yaŋ ga furo hadiisa wo ra. Amin.»

Himagasina din ga bangandi iri se, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasinay beero a wane baakey do nda a boro maanantey do, a bisa ga te taabey nda doorey kulu kaŋ yaŋ gonda hirri, nda masiibey kaŋ yaŋ ga ban. Abdulaahi Ibun Mubarak ga filla iri se: a ga ne “han fo kaŋ ay go Iman Maaliki do, a te a ga iri fongondi nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane hadiisey, a go cawo ra kala iri di monduma barmay sanda day bine-hasaraw alhaali no duw’a, kala iri di monduma te i yarga fo, amma a mana hadiisa cawo gaayi, kala a na cawo timmandi. Alwaato kaŋ borey say, ay ne a se: “he Abdulaahi baaba, ay di ni ga hunkuna misa kaŋ na ay maamaacandi” a ne ay se: “ohõ, dontoni no na a nama kaŋ ay go ga caw sorro way cindi iddu, ay suuru wo-din kulu boŋ, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane hadiisa cawo se”.²⁹

Iman Maaliki naŋ te, a si kaaru nga damba boŋ Madiina kwaara ra, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) beerandiyaŋ se, za day kaŋ a goro ga dira a boŋ.

²⁹ Almanawi, Faydul gadir, Bayrut, 1994, 3, 333 ; Asuyuuti, Miftaahu alzonna, 52.

Alwaati fo kaɗ hããko fo ka ga hã hadiisa fo boɗ, a tun ga alwala, a na bontoba hanse, a daɗ turare, a goro nangu kaɗ te tudu boɗ ; wo-din banda a tu a se. A te mo, a ga nga wane fundo soola, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina se. A te mo, a ga kula nd'a, kula yaɗ ceekayante, a lalabu mo nda cimi, alwaati kulu kaɗ a ga ba a ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sanni albarkanta filla. Alwaati kulu hala a go ga goro RAWDA suubananta ra, a ga salaɗ nda jinde kayna, alwaato kaɗ Kalifa Abu Jaafar Al Mansur, salaɗ nda jinde beeri, a ne a se: “he Kalifa! Ni ma ni jinda yeeti ganda, nango wo ra, zama Irkoy Taala ganji i ma salaɗ nda jinde beeri Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nango wo ra, kaseetayaɗo nda ganjiyaɗo, a ka sahaaba suubantey se kaɗ yaɗ bisa nin bakacaw nda darza”.

Alwaati fo koyne, Iman Maaliki yaafa Madiina wane bonkoono se toonje kaɗ a te a se: a ne a se “ay ga haawu, ay ma yanje nda nin, tunyaɗ nango ra, ni go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane haamey ra afo”. Asayyidi Ahamad, Ya-sawi, a naɗ bayraykooni wane al'umma afo kaɗ yaɗ ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaɗ yaɗ windi laabo monduma boɗ, hari banda kaɗ a to jiiri waydu cindi hinza zama se a ba Irkoy Diya gumo (suuji nda hallasi ma bare a ga), zama se koyne Irkoy Diya bu (suuji nda hallasi ma bare a ga) a gonda jiiri waydu cindi hinza. A ye ga konda nga waazo nda jine, sanda day saaray ra no a go, jiiri way kuuyaɗ cine kala a bu.

Al Iman Anawawi, hadiisa wane bayraykooni, nda kokarante beeri no, a mana bay ga kanay ɗwa a wane alooma-ro kulu zama se a si bay mate kaɗ Irkoy Diya (suuji nda hallasi

ma bare a ga) goro ga a ŋwa. Alwaato kaŋ a na misa wo te, a ma du ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baafuna dondon. A humburu mo, a ma si koy ga misa fo te kaŋ Irkoy Diya mana te.

Amma Alsultan Salim Alwal Al Asumani kaŋ goro ga ndupɲaa kulu may, hakiika a to nda nga fundo nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane hakiika ga. A ye ga di, kaŋ wali kulu, a go ndupɲa wane deedandiyaŋ hari boŋ, a ne: adamayze ma te bonkooni ndupɲaa kulu se sanni no kaŋ tun care canda-canda ra nda care wanguyaŋ hari kaŋ sinda nafa se. Adamayze ma te ganako, baakasinay, fahamandiko se nda cimi, wo ga ti hari kaŋ gonda bakacaraw, a gonda darza hari kulu boŋ.

Da sanniiize wo yaŋ, a ga bangandi nga baakasina nda hima kaŋ a na haro se, a ga maanu ga to Irkoy Taala nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina do.

Za alwaato din, borey naŋ te i ga sanniiize yaŋ hantum ngey kambe korbayze boŋ, dooni hantumey. Fahama wo, manti kala bayraykooni fo fahama no, ya-din no, Asaydatu “Bazmi Alam” bonkooney wane afo ɲa no, ga tun Usman wane dumey ra, a wane kambe korbayzey boŋ a ga bangandi Irkoy Taala na ndupɲaa kulu taka beerandiyaŋ Muhammadu wane annuura se. A ga ne: “hakiika Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) bangay taka-harey kulu se ga tun Irkoy wane baakasina ra, a se, gomni si baakasinay ra, kaŋ sinda Irkoy Diya wane baakasina, a go bangandiyaŋ nda jeerandiyaŋ ndupɲa baako se, kala Bazmi Alam a tu nga koyo se.

Amma Fuduli AlBagdadi, dooniko beeri no, a ga salan nga bino tonyan boŋ nda a boonuyan a wane doono ra kan i ga bay “Alma” ; a ga ne: “he ay moyey, ni ma si ni mundey dooru binayzey wane beela boŋ. Hari si hin ga beela din kan go ga di danjo wane baakasina wi. Ay si beena wana noona (hari) bay, hala beena wala alkubba noona, hari wana no, wala mundey kan dooru ga fun moyey ra, no na teeku te. Farikoy, a ma haro kulu dooru, faro ra kala a ma sara, a ma si nga boŋ taabandi, a ne zama ba a na fari zambar hanandi, faro din si hari kulu hay, ba day boosi kan ga hima nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane monduma cine.

He ay baakey, hala ay bu za ay mana Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane kambey albarkante hinka summu, aran ma ay saara wane laabo, aran ma te a ra sanda gullayze kan aran ga ay baaka no hari nd’a. Hambagar da wodin, a ga te sanda day a ma kambey albarkantey summu.

Harey ga zuru, i ga koy kan manti nda kayyan aloomar kulu boŋ, i ma du ga kusa ka, kan go ni ce albarkante hinka ga ; hari, a wane baakasina nda a waasiyanjo, a ga ba a ma to ni ga, he Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). A ga zuru kan manti nda fahamay. A ga tondo wo kar, a ga tondi wo-ne mo kar. Sulaymana Salbi koyne ga ne wayna boŋ. A nan te no a go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jare ga sanda alfacawcaw kan ga deesi danji jare ga. A ga ne: “sanda annuura kan wayna ga deesi a jare ga”.

Amma Asultan Al Usmani Ahmed kan, hakiika a jeeri a wane bontoba ga, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ce albarkanta, a ma du ga du a wane fonguyan

kala a na dooniize yaŋ soola ga ne: “he, doŋ hala ay ga hin ga sambu ay boŋo boŋ sanda mate kaŋ annura ga sambu alwaati kulu, a ne wo-din ga ti Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ce taamu laawalo albarkanta, kaŋ nga ga ti Annabijammey wane bonkoono. Ce laawalo din koyo, ga ti fari wane Annabijammata wane booso ; he Ahamadu, koy nda ni monduma annuuranta, da ni cawo kaŋ ga hima nda boosi.

Al-Ustaz Aziz Mahamudu, Hida-I a filla baakasinay wo boŋ, a ne: “ni kayajo manti kala suuji no, nda kaani maayan nda bakaraw yaarasuululahi ; ni bangayyan manti kala safari jantekomay se kaŋ yaŋ ga ba ni Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ni ma iri konzo ; ni kandeyan se bangay yaŋ ra nda tuguray ra, ay go ga ni njwaaray, ay go taabi ra, ay gonda bukaata. Ay na ni fu mayo di, he yaarasullulahi.

Amma doonika Naabi, alwaati kaŋ fatawci yo kuro maanu Madiina, haji naaruma ra, a maate gumo nga bina ra, zama se a to Uhudu tondo do, laasaabo ba a se gumo kala a dirgan, kala a to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane RAWDA do, a na dooniize boobo hantum, nga mo go laasaabuyan ra Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) beerandi yaŋ se ; a ne: “lakkal, ni ma si lalabu jaŋay te Irkoy Baaka nango nda nango wo, manti kala Irkoy Taala gunayan do no, a wane annabo suubananta nango do, he Naabi, ni ma furo RAWDA ra nda sarti kaŋ ni ga ladabey lakkal. Ni wo manti kala boro suubanantey nango no kaŋ i ga summu. Wo-din kulu jine, a wane baakasina kaŋ ga care tutay ga funu bine hakiikantey ga Rawda wane caakey Irkoy Diya wano (suuji nda hallasi ma bare a ga) i naŋ te no i ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare

a ga) sifa caayaŋo ra alfazar jingar kulu. Cabeyaŋo manti kala laarabey diyo se nda adamayze kulu nga ga ti Mahamadu Iɓun Abdulah, (suuji nda hallasi ma bare a ga) nga no furo Naabi wane binayzo ra ; kaŋ a furo Rawda ra, mundeɣ go ga dooru.

AMMA Asaydu Muhamad ASAD alwaato din bayraykooni fo i ra, nga no salaŋ sanni hanno kaŋ ga cabe Irkoy Diya wane baakasina ; a ga ne: “subu kaŋ bangay, ni wane booro no, he ay baaka, nga no bare ga te danji, booso te danji, curayzo te danji, hayniizo te danji, laabu nda karji te danji. Ni monduma wane annura sanda wayna kaŋ na annuurey kulu ton, beene te danji, ganda te danji kala mo hinka go ga he ni baakasina se, i te danji. Hala i ga hin danjey wo kulu kaŋ yaŋ go ga ni windi? I ga junay baakasinaɣ wane buuka?

Ga-ham te danji, kafano te danji ; ba haro kaŋ i na buuka jumay nda kaŋ gonda turare te danji. Ifo no ga bisa dooney wo booriyaŋ kaŋ doonika hantum alwaato ra, Yaman Dada, wo kaŋ a te a asilo ra, almasiifu, kala day nga wo, a bare nda saaye a ma du ga Mahamadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane fonda bay, a bare ga te cimandiko kaŋ ga ha, kaŋ ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga). A di ga ne: ba ay jaw gumo, ay na ay fundo salle sahara se kaŋ ga koogu, kaŋ ton, ay mana maate dooro se, tondi danji yaŋ kaŋ go ga di ay ganda ra, ba i na teekey harey dooru a ganda ra, a si ba bay hala a tay, ba beena na beela yaŋ taŋ, i ka ga a ganda danjey sunsum a si ma i se, ni ma ay farhandi nda ni booro, hakiika ay ton, yaarasuullulahi, i si ay no fondo ay ma ni fo, ay ma ay fundo te sanda jajabu kaŋ boŋ i ga kaaru, he ay bonkoono?

A ga te dogonay hari gumo, ay ma ay fundo salle ni se, ay ga farhã nda ni baakasinay, ay ga farhã nda ni booro, hakiika ay ton, yaarasuullullahi. Ay na ay boŋo sinji, ay na ay jinda sooli ganda. Ay go gurzugay ra, ay safaro go ni se, ay moyey kooku ay me calley tun danjo ga; i go ga jooti nda ni fonguyan kala ni cawey ga; ay farhã nda ni sifa, nda ni binayzo, ay farhã nda ni booro, hakiika kala ay ton yaarasuullullahi. Dooney sannizey ga boori, kaŋ Kamal Adib Korgojo Ogla a ga salaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina boŋ nduŋŋaa kulu ra, wane beena ra, alwaato kaŋ a koy beena ra, Israw zaaro: a ne: “zama beena bakacaraw nda ni diiyan, nda ni monduma suubananta ni beene kayyaŋo cino, kala beena sujudu laabo boŋ, saabiyay sujudu.

Jibirilu (Ru hu Al Kudus) nga wo go ga farhã ; a go ga daŋ Ihirama bankaaray cini kulu, a ma du ga zumbu yaw haar-amo ga, nda nangu suubanante, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane kwaara. Boro kulu no ga ba a ma di a wane monduma annuura, a ga ne doŋ hala ay diy’a ba sorro folloŋ, doŋ bora lakkal ga furo maamaaci ra, doŋ bora ga dambara nda a monduma wane booro kala bora ma kaati ga ne: Allah Allah! Sahaabey wane bortaray, i cacar nda adamayzey wane bortarey suubananta, zama se i bare ga te handariya kaŋ ga bangay nduŋŋaa kulu ra, nda saabili kaŋ na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bortara te dondonyay hari i se. Borey kaŋ yan na a gana harey kulu ra du bonkaanay nda tabbat yan kaŋ ga duumi ; sahaaba suubantey (Irkoy yadda i ga) du boro ceekayyante kaŋ yan ga cimi lakkal, kaŋ yan gonda darza, kaŋ samba nda i maanu yan Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga.

Hari marje no go iri se binayze wane funsuyan kan yan te Abdulaahi Ibun Zayd (Irkoy yadda a ga) nda Bilaal Al Habasi (Irkoy yadda a ga) nda Iman Anna Wawi, nda Sayd Ahmed Yaswi nda borey kan yan ga hima nd'ey. Wo-din se no a ga waajibi iri ga, iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina neesi, iri ma iri fundey mo laasaabu ga di darza fo no iri ga haggi nda Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane al'umma ra ; ya-din no mo a ga waajibi iri bon, iri ma iri fundey gwaayandi nda tunyan nda baafunandiyar kan gonda maana. Wo-din kulu a go Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina kan hima nda bangandiyar, kan na care tutay za sahaabey alwaato (Irkoy ma yada i ga). Alhaali ga, boro suubanantey, alsilaamataray ra, kan yan iri na i deeda te sohön da, sanda day neesiyan hari, i wane darza se kan ga saba nda handariyayzey. Wo kan na i te, handariyayzey beeney ra, cimandikey wane biney kan yan ka i banda kala alciyooma hane wo-din kulu manti kala care baakasina, nda care diiyan kan i ga maate a se Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga). Iri mo ga bay kan baakasinay wo sanda day jeeri kan go binayze hinka galo ra. Hala bora ba boro ma te cimandiko hano, kala ni ma ni binayzo soola sanda yaadi kan i ci.

Sanda hunkuna masaley kan adamayzey go ga di hunkuna, kan se i mana ngey binayzey soola no. Wo saababo se, sifa hanney kulu no te sanda day hari kan si no, boosu kan haw faaru, a say-say funday baayi se. Alwaati kulu mo kan gunayan hari, nda laasaabuyan hari te funday baayi nda ndupna baakasinay hari, alwaato din boro kulu si hin ga du fondo kan ga boro fundo sambu beene.

Adamayze kulu no si hin, a ma du jine koyyaŋ kaŋ manti nda cimi baakasinay wane, kala day nda cimi baakasinay; sanda KAYS kaŋ se i ga ne “follokomo” a si hin ga to nda nga naaruma kaŋ a sintin nda layla ga koy binayze wane nootiyaŋ a ma du baakasinay wane bonkoonitaray hakiikante. Adamayze, hunkuna wo, a gonda bukaataa din muraadu, nga ga ti baakasina. Tooneyaŋ hari boobey din kulu, a jaŋ baakasina din.

Baakasinay beeri hakiikante, i ga a neesi nda boŋ nooyaŋ nangu laala furoyaŋ ra kaŋ si timme bora wane baakasina ra. Kaŋ iri ga zici zama a ga waajibi, kala day boro ma ni boŋ no boro kaŋ ni ga ba se, a ma si daŋ mo nga boŋ ra sanda day a na hari fo te. Amma, a ma maate kaŋ a te hari kaŋ addiina dake a boŋ. Amma borey kaŋ yaŋ mana baakasinay hakiika bay, i sinda ba, baakasinay ra, i mana te mo i go soolante a se wala a timmante se ; i na ngey biney sara fundi baayi ganayaŋ se. Amaana sambuyaŋ kaŋ tondey wanji ga sambu, amma asilo ga, Irkoy na a salle adamayze se. Sarto day ga ti a ma du ga nooyaŋ hari din, a ma toonandi nda hakiika baakasinay wano. Zama se tooruyaŋ nda sandandiyaŋ kaŋ yaŋ go adamayze wane fundo ra kulu no ga manne, i ga ban kala day baakasinay hakiikanta.

Adamayze timmante ga nga fundi hananandi jina, ga fun almaney ga, kaŋ si hima nda wo kaŋ a ga du borey kaŋ yaŋ i ga himagasinay day, a ma nga bino bare ga koy fari kaŋ ra dooni go ga te kaŋ ga hima fari kaŋ i feeri meeyaŋ kaŋ yaŋ to nda Irkoy baakasinay.

Irkoy ga ne nga tira suubananta ra: “hakiika, ay funsu a ra nda ay fundo” (Alkuraana Al hujar 29)

Irkoy Taala ga adamayze fongandi nda nga sifa jeeranta kanj a na a no. Donj hala a wane sifa wo hin, nga ga ti adamayzetara, a ma cimandikey toonandi timmandiyanj ga, baakasinay wane hinfaano se, alwaati kulu kanj binayzo ga sintin nda Irkoy Taala cimandiyanj kala a ma to darza kanj ga toonandi Irkoy wane tuguri harey cimandiyanj. Da wo-din no tugu harey ga bangay, nda hari kanj i ga ne adamayze wane cimi harey nda ndupna, bapna ma te nda bine hananante.

Alwaato kanj tamo to niiya timmanto wo, a ga sintin ga ceeci Irkoy Taala wane baakasina, alwaato din a ma bare a se ba tugu harey ra “almawtu kabala almawti” nga ga ti buuyan za buuyan mana ka. Ndupna baakasina ma fatta a bino ra, nda hari kulu kanj ga bisa, a ma a ka bino ra. Ya-cine no fundi ga du kaani kanj i si hin ga a sifa, maaney ra Irkoy Taala ga. Amma borey kanj yanj taba baakasinay hakiikante kaano, i mana hini ga ceeri fondo kanj ga siiri alman ga kanj go adamayze ga kanj iri ga boonu nda fundi baayi – i si hin ga koy nda jina mo kala i ma to malayka ga.

Bine kanj si baakasinay bay – sanda kanj si Irkoy baakasina bay – sanda day laabu kanj sara. Fahamayey wo day ga ti baakasainay. Baakasainay wane asilo day ga ti fahamay. Zama baakasinay day ga ti sabiilo kanj go no yanj te.

Irkoy wane suujo kanj to adamayze ga, kanj na a ka taabi nda gurzugay ga, a na a farhandi, nga no te nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kanj cabe adamayze se fondo suubanante. Bonkaanay wane fonda hakiikante kanj a si te kala day baakasinay hakiikanta dondonyanj buuyanj fonda bonj, nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fonda bonj, nda a

baakasina. Zama Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga ti adamayzey kulu boro suubananta, a ma ga se i na go no yaŋ tabbantandi. Nga wo manti kala bakarko no kaŋ fun Irkoy Taala do. Nga ga ti bora kaŋ ga toonandi adamayzey nda ngey koyo gamo ra. Nga mo, alwaato kaŋ a ga-hamo bu, a go nda nga wane alhaali jeerantey kaŋ iri si hin ga ba i deede, zama se a te himagasina suubanante iri se Irkoy Taala ganayaŋ ra. Hakiika, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) suujiko no, bakarko no, a na jama kulu margu nda wo-din. Bine kaŋ yaŋ ga beeje a ga, kaŋ yaŋ na ngey boŋ no a se, i bine go ga ton waati kulu a se, ya-din no mo, alwaati kulu, i bine go ga beeje, i ma du ga to a do ga beeje nd'a. Hakiika, a ga haw ga bangay araŋ se a baakasina, waati kulu kaŋ bine go ga ton kayna-kayna ga margu nda kaato din, wo-din ra: "ay farhandi nda ni booro,hakiika ay ton yaarasuullulahi".

Ya-cine no, a wane baakasina te, a wane baakey do, sanda Bahaw Diin Annaksabadin; wa Yuunus Amrah, dooniko, Irkoy ganako kaŋ i bay nda Jalalu Diin Arumi manti kala handariyayze no beeno wane hakiika ra. Da baakasina wo, iri bonkoono Jaalulu Diin Arumi, nga no na fondo sambu, nduŋŋaa wane bonkaanay hakiikante kaŋ ga duumi. Bonkaanay wane fonda kaŋ ga toonandi "Alkadiru Almut Laku" a maanaa ga ti, hiniko kaŋ sinda wadde, kaŋ ga duumi, kaŋ ga hanan, kaŋ ga jare. Sanda bayraykooney din hakiika i mooru nduŋŋaa wane baakasina, i te mo boro yaŋ kaŋ soola nduŋŋaa wo ra, i ma du ga du suba baafunay kaŋ ga duumi.

Alwaati fo no boro ga hin ga maate bonkaanay hakiikante ga margu nda borey kaŋ yaŋ ga bu?

A ne bonkaanay fonda kaŋ ga duumi ga ti baakasinay nda beejeayan boro kaŋ ga haggu nda baakasina se.

Himagasinay sanniiƙe fo yaŋ ra, Jalalu Diin Arrumi sanno ra, kaŋ a ga salaŋ bonkaanay wane asilo misa wo ra, a ga ne: “Ay wo Kuraana baŋna no, hala day fundi go ay ga-hamo ra, ay wo laabu no, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) caw se, ba day afo i ra fongu ay sanno ga, ba day ikayna no kaŋ ga sabbanda wo-din, hari kulu no si ay nda boro gamo ra sanno ra”.

Wo kulu maanaa, a ma te laabu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) cey se, nga no a ma nga fundo no a fonda ra, nga ga ti a baafuna kulu a na a te Irkoy Diya sunna boŋ misa kulu ra. Alwaati kulu, ay ma baafunay, nda deejeayan a wane baakasina ga. Iri ga tonton wo-din boŋ fonda fo koyne kaŋ ga tonton i wane hinfani Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasinay ra, iri ma du ga bine korfa gaabandi ga marga nd’a. Nga ga ti salli boobandiyay a ga, adamayze ma du ga a di satta diiyan a boŋ se. Wo ga ti fonda kaŋ ga cabe boro ga margu nd’a, go no yaŋ wane annuura ra al-Muhammadi, nda fonda kaŋ ga hagu nda. Wo kaŋ ga waajibi, i ma duw’a a ma ga se, a wane annura go no yaŋ ganayaŋo nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) Mahammadu baakasina, iri ma salliyay, a ga bare ga te sanda day tuuri boosi kaŋ gonda haw kaano.

Wo-din ga cabe kaŋ salliyay booba ga bine-baakasinay nda Irkoy humburukumay, a ga bine annuurandi nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina.

Salliyan̄ nda hallasiyan̄ boobō Annabi ga (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Irkoy Taala ze Alkuraana ra nda nga Diya wane aloomaro, a na a ma suubananta margu nda nga Diya ma. A na sartu dan̄ mo kan̄ ban̄na si du cimandiyān̄ kala day a ma cimandi nda nga Annabiɓɓammata. A mana yadda mo boro kulu ma nga jinda sambu Irkoy Diya batama ra (suuji nda hallasi ma bare a ga) wo-din no koyne, a si ba mo i ma ma albarkanta ce sanda boro kulu ma. Hari kan̄ beeri ga bisa hari kulu ga, Irkoy Taala bumbo no ga salli Annabi ga nda nga malaykey, a na cimandikey al'umma mo yaamar i ma salli a ga, i ma hallasay boobandi a ga, hala nga tiraa ra: “hakiika, Irkoy Taala nda nga malaykey go ga salli Annabi ga: he arān̄ kan̄ yan̄ cimandi, wa salli, a ga, arān̄ ma hallasay boobandi a ga”. (Kuraana, Al Azab 56)

Sahaaba Ubay Ibun Ka Ab (Irkoy yadda a ga), a ga filla ga ne, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nan̄ te hala cino farsim hinza koy, a tun a ne: “he borey, wa fongu Irkoy ga, wa fongu Irkoy ga”.

Funsuyan̄ sintina te kala borey go ga jijiri, wo-din banda jijiriyan̄ funsuyan̄ hinkanta ka, buuyan̄ ka da hari kan̄ ga a ra”.

Hubay ne ya-rasuullulahi, hakiika ay wo ga salli boobandi ni ga, sorro marje a hima ay ma salli dan̄ ni ga?

A ne a se: “marje kaŋ ni ga ba”.

Ay ne a se: “farsim taaci”. A ne a se “hari kaŋ ni hin, amma hala ni tonton, a bisa ni se gomni” ay ne a se “jara” a ne a se “hari kaŋ ni ga hin amma nda ni tonton a bisa ni se gomni”.

A ne a se: “ay ma ay jingaro kulu te ni salliyaŋ se”. A ne: “hala day ni na wo-din te, ni yalahamo ga fun ni ga, i ga ni zunubey kulu yaafa”. (Atarmazi Alkiyooma 23 / 2457.)

Wo ma ga se borey kaŋ yaŋ ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) i gonda ngey wurdi kaŋ i ga te ngey deeney boŋ. Zama se salliyaŋo nda hallaso din, nga ga ti hari kaŋ ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasinaŋ tonton cimandikey wane binayzey ra. Alhaalo ga, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ganakey no ga hagu nda a wane hinfano zama se nga ga ti dondonyaŋ hari hanna; hari din, ga hin ga tabbati nda fahamay nda tooyaŋ hakiika. Alkuraana nda sunna ga wo mo kulu no si tabbati kala day nda binayzey kaŋ yaŋ to nda da-hannay kaŋ yaŋ ga himagasi-nay nda Mohammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga). Boro kulu no mo mana hin, doonikey ra, wala fahamandikey ra, a ma to Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) hakiikaa cine. Boro kulu no mo si hin ga faham wala a ma to a takaro nda a da beeray, nda sifa kaŋ ga hagu nd’a. Bayraykooni da laasaabukey nda bonkooney nda Jibirilu (Alayhi Asalam), hakiika i bay beeray nda jeeray go Irkoy Diya wane (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane ganayaŋ ra nda fondo do anneema borey kaŋ yaŋ go ga ŋwaaray i ma bara a meyo do. Nangu fo haray ŋwaarayaŋ wo, alsilaamataray ra, a gonda lalabu, i ga

sintin no Irkoy saabuyan, i ma salli Annabi ga; alwaati fo mo koyne, a ga ban nda Irkoy saabi nda salli danyan Annabi ga; zama no-din cimandiyar ra, nwaaray kala day boro ma ni bonj kaynandi Irkoy Taala jine, ya-din no ni ma salli Annabi ga. Irkoy si ni nwaara yeeti. Wo se, hala ni ga ba ni ma nwaara taalam, ni ma sintin nda Irkoy saabi nda salliyan Annabi ga, ni ma ban nda ya-din.

Hala ni te ya-din, ni nwaara i ga a ta. Omar Ibun Katab, ne: “duwawu, i ga a gaayi beena nda ganda game ra, hari kulu no si koy a ga, kala day i ma salli dan Annabi ga (suuji nda hallasi ma bare a ga). (Atarmazi Alwitir, 21 / 486)

Han fo, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ma alboro fo ga nwaaray nga jingaro ra, a mana salli Annabi ga, Annabi ne (suuji nda hallasi ma bare a ga) “bora wo waasi” “a na a ce, a ne nga nda boro cindey se”. “Hala day arar ra boro fo jingar, bora ma sintin nda Irkoy Taala saabuyan, wo-din banda a ma salli Annabi ga, nga ga a ma nwaaray hari kanj a ga ba”. (Atarmazi; Ada Awaat, 64 / 3477)

I filla Ibun Abas ga (Irkoy yadda a ga) sanni fo ga kanj i ma ceeci konzo nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a ga ne, “Haybar wane yahuudey, i nan te i go ga Katfaana borey wangu alwaato kanj i na care kubay ; i sintin ga hin yahuudey, yahuudey ye ga ka nda nwaara wo, i ga ne “iri ga ni nwaaray nda Annabi wane alhakko kanj na iri alkawallandi, kanj ni ga bangandi iri se Annabi zamaani kora ra, kala day ni ma iri faaba i bonj. A ne: “i nan te no hala i na care kubay, nwaaray nda nwaara wo, i ga hin Katfaana borey, amma alwaato kanj i na Annabi samba, i cafar nd’a, Irkoy Taala zumandi i bonj, a

ne: “i naŋ te no, za i mana ni samba Diyaw i ga ŋwaaray nda ni albarka cafarey boŋ”. I ga ŋwaaray nda ni he Mohamadu, kala Irkoy Taala sanno do, “alwaato kaŋ a ka iri do, i mana a bay, i cafar nd’a, Irkoy laalo tabbati cafarey ga”. (Kuraana Al Bakaratu 89 Al Kutubi 2, 27 Alwaahidi. 31).

Irkoy Taala ga salarŋ nga tiraa suubananta ra nga Annabijamma se a ga ne: “Irkoy na te no a ga i gurzugay ni mo go iri, ya-din no mo a mana te a ga i gurzugay ngey mo go ga yaafa ceeci”. (Kuraana, Al Anfal, 33)

Hakiika, Irkoy Taala sanno wo tabbati Musurikancey ga, ya-cine no mo, musurikancey i naŋ te mo i du karaama kaŋ se i na ngey boŋ maanandi Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), nduŋna ceeco se.

Amma wo kaŋ cimandiko ga hin ga du Irkoy anneemey ga, a ga beeri nda laasaabuyaŋ. Zama se cimandikey din, i margu nda cimandiyarŋ nda Irkoy Diya wane jeera, cimandikey i bare nda ba beeri Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasinay no ; wo-din no ga i imaano tabbatandi. Hakiika, cimandiko wane bine, hala a du darza, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina ra, hakiika, wo za a wane alka-daro sambu beene alciyooma hane. A ga tonton a bonkaanay ga, nda a farhāyarŋ kaŋ a ga du ne nduŋnaa ra.

Wo-din se no, lakkal ma si dirgan salli nda hallasey boobandi yarŋ Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), zama nin ni gonda bukaata a wane konzoyarŋ ra, zaari beeri hane kaŋ ga ti alciyooma hane.

DUMBARI TAACANTA

- ✿ Bortaray suubananta wane bukaata beerey.
- ✿ Mate kaɗ cine iri ga ba Irkoy Diya! (suuji nda hal-lasi ma bare a ga).

**Bukaata beerey lakkal nda bine, Irkoy
Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)
bortaray suubananta wane lakkolo ra.**

**Hari kaŋ ga adamayze no nga wane adamayzetara
nga ga ti Irkoy Taala tarbiya.**

Irkoy Taala na beeney nda laabo te adamayze ma ga,³⁰ a mana adamayze naŋ a ga dude, kaŋ manti hawzuko harey nda nga bumbo jine³¹ Irkoy Taala na adamayze cabe a nangora nda ciitey nda sariya kaŋ a gisi a se zama se Irkoy Taala na wo-din koddor kala a ma baafunay nduɗɗa wo ra nda yoonay boobo kaŋ ga a cabe a wane kuray hara. Ayey ga bangandi miso wo ra, a ga ne: «**Irkoy na beena sambu beene, a na neesijo gisi, araŋ ma si haddu daaru neesijo boŋ**». (Kuraana, Arahaman, 7,8).

A ne ayey wo yaŋ ga tabbatandi, a ga waajibi adamayzey ga, i ma margu, neesiji hari ga kaŋ Irkoy na a daŋ taka-harey kulu se. Mate no adamayze ga nga wane sokonyaŋo te nduɗɗo wo ra kaŋ ga yulwa, kaŋ ga gaze, wo-din se a ga waajibi adamayze ga a ma si mooru cimi ga, a ma deejji a ga, a ma te mo a go Irkoy Taala fonda boŋ.

---

30 Aljasiya, 13.

31 Alciyooma, 36.

Borey kaŋ yaŋ ga Irkoy bay, ngey no du farhã nduŋnaa kulu ra, zama se i ga baafunay i aloomarey kulu Irkoy neesijo ra sanda neesijo din cine. Amma borey kaŋ yaŋ go ga baafunay kaŋ manti nda sabayaŋ, i bine to nda nduŋna kaani hari banantey, nda baakasinay dumbantey, ngey wo boro yaŋ no kaŋ yaŋ i te bine daabuko yaŋ, kaŋ yaŋ mana bay kaayaŋ hari nduŋna wo boŋ. Borey din, i mana margu, nda Irkoy Taala hari suubanante nda a sokonyaŋ taka-harey kaŋ yaŋ go no se, i mana du ga to deedandiyaŋ hari beero wo ga, ga margu nda bine-hassaraw sando i wane aloomarey go ga mursu, i go ga ngey boŋ zamba, amma i wane alciyooma ga te i se mursay beeri. Amma masala beero wo, bangandiyaŋ adamayze wane hakiikaa ra. Hakiikaa din ga ti, alwaato kaŋ i na adamayze samba nduŋnaa ra, yoonu din se, i na a taka gomni nda meeri gamo ra. Zama yoonu din a ma te yoonay hari alwaato kaŋ adamayze ga hin a ma te cimi hari wala a ma te taari hari.

Wo-din se no adamayze aloomaro go ga koy alwaati kulu gurgay hari hinkaa gamo ra, nga ti gomni nda meeri, a wane baafunay tugante nda bangante ra, zama hari hinkaa din, i ga ba i ma adamayze ciiti nd'ey. Zama se i ga du adamayzo ra, gomni gaabi teeyaŋ sanda mate kaŋ mo i ga du a ra meeri gaabi teeyaŋ, zama se fundi, a ga boro yaamar nda meeri teeyaŋ sankufa hala a te, i mana biiri nda gomni teeyaŋ.

Gurja wo ra, bonkoonitaray harey wo hinne si wasa, sanda lakkal nda tooyaŋ nda hiniyaŋ nda anniya kaŋ ga hin ga ni toonandi gomni, ni ma hin ga a te, zama harey kulu kaŋ iri ci si wasa. Doŋ hala i ga wasa, doŋ Irkoy Taala si di Adam se (hallasi ma bara a ga) a ma te Annabijamma, amma, alwaato

kanj a to Irkoy wane hakiikey adamayze ma du ga du bon-kaanay ndupnaa nda alaahara se.

Irkoy Taala ga adamayze cabe alwaati kulu ra cimi fondo nda wahayo kanj fun a do nga wane Annabipamma se.

Ya-din no Irkoy na tira yanj zumandi, i ma du lakkal nda bine-baakasinay, a na nga tamey tillasandi i ma baafunay nda wo-din.

Zama lakkal, sanda takuba no kanj gonda me hinka; aw a ma boro humburandi, aw a ma boro gaagasinay gomni teeyan boj. Hakiika adamayze, a to nda nga lakkalo “fahamay hanno ga”, sanda a to darza kanj ga boro ga hin ga to. Amma alwaati boobo yanj ra adamayze te nda nga lakkalo sabbay se, “a ga daray, daray yanj beeri” sanda, a lakkalo, ba alman bisa tooyan do haray. Wo-din se a ga waajibi alwaati fo ra, i ma lakkal sokonyajo gaayi nangu fo. Wo ga ti, wahayo wane tarbiya kanj ka Annabipammey wane waazo ra. Lakkal go wahayo wane hawzuyajo cire, adamayze ma du ga hallasi se. Amma lakkal, hala a si du waazo, a ga te mursay adamayzey se. Toonjantey baayaney kulu, i nanj te lakkalkooni yanj kanj yanj daray, amma i na taali boobo yanj te sanda borey wiiyan, amma i mana maate hari kulu i biney ra. Zama, tooje hari din kanj i te go i se sanda day fahamay beeri ngey wo se.

“Holaako” alwaato kanj a furo Bagadaada, a ma boro zambar zangu taaci mirandi Digila haro ra, kanj mana taali kulu te. Amma a mana maate hari kulu lakkalo ra. Ya-din no Makka ra, za alsilaamataray mana ka, baaba yanj te i ga ngey ize wayey sambu, i ma koy ga i fiji nda ngey fundey ; ize ga he ga ne baaba mana ga no ni go ga konda ay, naney mo bine

go ga sara, baŋŋa wiiyaŋ i se, sanda tuuri patiyaŋ ; ya-din no i lakkaley ga samba nda, i do sanda day alhaku no.

Adamayzey din naŋ te mo, i bare nda lakkal nda maate yaŋ hari sanda iri, amma a mana hari kulu nootandi i ga (Toros Asakiyatu) kaŋ ga goy nda alhaali yaamo, hinfano kaŋ a ga no, te mo yaamo.

Misey wo kulu ga adamayze cabe kaŋ a ga ba boro kaŋ ga tarbiya, a ga waazu a ma si koy ga nga siiriyar nda baakasinar harey gana kaŋ si a nafa. Amma cabeyar harey sarto, mate taka-harey koyo se ganayar se. Wo mo si hin ga te kala day, nda wahayo wane tarbiya nda Annabijammey wane waazo. Alwaati kulu kaŋ cabeyar mana te iri fonda hanna boŋ, wo ga te sabaabu kaŋ ga te meeri nda hasaraw kaŋ to i ga.

Hala ni na hari fo di nda anniya, ni ma du ga ciiti a se, hakiika a ga sambu nga boŋ hari kaŋ si hima nd'a. Hala gomni ba, meeri gaabo ga zabu. Ya-din no hala meeri mo ba, a ga gomni koote.

Ya-din no, gurjay kaŋ go adamayze ra, a ga koy adamayze banda kala buuyaŋ. Wo sababo se, Irkoy Taala bakar adamayze se nda annibijammey nda waliyey, i ga i waazu, i ga i cawan-di. Wo-din se no adamayze kaŋ du tarbiya, borey din kambe albarkantey boŋ, kaŋ gonda annuura, a du ga faham boori yaŋ nda boro hannataray kaŋ go a ra, wo-din mo Irkoy Taala wane bakacara no. Ya-din no mo adamayzey jahiley kaŋ yaŋ te i ga ngey izey fiŋi nda fundi, i te boro suubanante yaŋ, i to canfe, zama se i na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) yaa-marō gana zama adamayzey za asilo, za i na Annabijammey waazo gana, i ga te tam yaŋ kaŋ Irkoy ga yadda i ga, i ga hagu

nda saabiyaŋ. Amma borey kaŋ yaŋ si bisa Irkoy yoonay ra, kaŋ ga himagasinay nda gurjayaŋ kaŋ ga te fundi ra, nda ngey ziciyaŋ hari kaŋ ga i yeeti ganda-ganda hare.

Nduŋŋa baafuna, a naŋ tabbati adamayze se zama a ma du ga boona yaŋ hari hinka tabbatandi. Alhaalo ga, a wane siiriyaŋ hanney nda ilaaley kaŋ yaŋ go a ra, ngey no ga adamayze cabe misa fo ihinkaa ra nda nga anniya. Cabeyaŋo wo, no ga tabbatandi hinfaani kaŋ a du gurjayaŋ nda care kakaw yaŋ fundi hinka hamo ra, alwaato kaŋ adamayze du ga misa fo te, a ga furo laasaabu boobo ra.

Alhaalo ga, adamayze kaŋyaŋo ganda, no ga a baafuna sara, zama a du care hããyaŋ sando kaŋ ga fatta a ra. Da care hããyaŋo din sababa, i ga du adamayze ra bakacaw beeri yaŋ kaŋ ga a maanandi Irkoy Taala ga, amma a ga margu nda almaney sifa laalo kaŋ ga adamayze moorandi anniya hanna wo ga taka-harey se.

Amma alhaalo wo ga, harey kaŋ yaŋ go adamayze ra, borey kaŋ mana du ga biiri tarbiya hanno wo boŋ, i biney mana du ga to danjeyaŋ maana ga. I ga te sanda day saaji kaŋ alman boobo no go a ra. Boro kulu wo-din yaŋ ra, adamayze ga, a go a ga alman sifa fo kaŋ ga sabbanda a siiriyaŋo nda a wane alhaalo. A go i ra boro laalo kaŋ ga hima nda “zoŋo”, ya-din no, a go borey ra toonante kaŋ ga borey di sanda “mari”. A go i ra boro kaŋ ga margu, kaŋ si no, sanda ntanda, a go i ra boro kaŋ ga naaji kaŋ ga wi go sanda gondi, a go i ra boro kaŋ ga kuri sunsum sanda nooni, a go i ra boro kaŋ ga haaru ni jine, a ga fansi guusu ni banda. Afo kulu mo i ra, a gonda a dumi almaney ra.

Adamayze kulu kaŋ mana hin ga nga boŋ faaba ga a ka fundi mayray nda a baayi ganayaŋ, nda tarbiya nafante, a ma te bortaray hallasante, a ga te alwaati kulu a go sifa dokorante ra.

Hakiika, hala a mana nga boŋ lakkal, a ga te almaney cine, a ga bare a ga mo, alman sifa boobo yaŋ. A si sandi mo a ma te da yaŋ kaŋ yaŋ boro fo yaŋ ga kaŋ to i ga zama se i wane goy hakiikante, te sanda diji kaŋ si hima nda i baafuna kaŋ ra i go , nda i wane goy hari tugante kaŋ go i ra. Nga ga ti diji cimante kaŋ si taari bay abada. Hala yalla, jama fo wane mayra no te fitina hari kaŋ na fundi boobo ka, boro milliyo waranka kaŋ yaŋ margu care ra? Ya-din no mo boro zambarey kaŋ i fiji Firawuuna wane fuwey carawey ra, Firawuuna hinne ma ga se. Hala yalla wone manti kala toope hari no? Harey wo kulu, boro boobo yaŋ do kaŋ yaŋ si faham sanda day taarifi hari no kaŋ ga i lakkal maamaacandi. Amma, hala i na harey kulu neesi nda fahamay wane gunayaŋ, walhã fo ga bangay iri se kaŋ ga cabe iri se kaŋ borey din na meeri hari te kaŋ ga humburandi zama i na borey wi, i na i kuri mun. Amma harey din si i maamaacandi! Harey wo kulu, a ga cabe borey wane ciitey sanda day i go ga sambu bortaray kaŋ korboto kaŋ yaŋ go care ra, i go ba i ma jama te sanda day i fooray hari. Doŋ hala boro fo yaŋ no, kaŋ yaŋ ga hima nda gondiyaŋ, doŋ i ga ciiti al'umma kulu se nda naaji danyaŋ. Ya-din no humburukumay nda sokon yaŋ jaŋay no a ga te.

Amma alwaati kulu kaŋ jama hanno no na i may, kaŋ yaŋ ga hima nda tuuri boosi, jama din ga barmay ga te jama kaŋ ga hima nda kali kaŋ borey ga du a ra bonkaanay nda dejjeyaŋ nda hakiika ya-din se fa laabuda, adamayze kulu, ma wahay tarbiya te. Zama borey din kaŋ yaŋ ga mooru tarbiya wo, ba i

mana cabe a wane walhã, sanda walhey wo kaŋ yaŋ iri deede, ngey wo alwaati kulu, i go i sifa nda hari kaŋ i go ga te sifa laaley ra, ba i te i ra kaŋ jama fo fatta nda sifa hanno yaŋ kaŋ ga hagu.

Zama sifa hanney kaŋ boro ga duw'ey taray hare kaŋ manti Irkoy Taala wane tarbiya, taalam no kaŋ si ku. Zama siiriyay dumey kaŋ manti kayante, a kulu nda zunubey kulu, i go borey kaŋ yaŋ jaŋ tarbiya beero, yaasi boŋ no a ga bangay, beene-beene alwaati sandey ra, alwaato kaŋ boro go laami hari baakasinay ra. Zama fundi kaŋ mana du tarbiya, ga himanda maaje kaŋ ganda caŋ lakkal a ma di. Sanda day maaje kaŋ gonda ŋwaari dumi-dumi kaŋ ga kaanu kaŋ go a jine, kala a di caŋ fo, a ma nga ŋwaari kaaney din kulu naŋ ga koy ga caŋo gaaray ga a di. Ya-din no boro mo hala a mana biiri Irkoy Taala wane fonda boŋ, a fundo din ga hima nda maaje kaŋ na nga bino dondon hala a bare nda boori yaŋ hari boobo don caŋ fo kulu kaŋ a di, a ga ceeci a ma a di, wo-din ga a halaci (sanda boro). Hala iri koy ga guna, Firawuuna nda Namaruda iri ga di kaŋ borey din, i na wiyaŋ boobo te kaŋ manti nda i baakasina wane alhakko kaŋ ga ti caŋo wane ciito.

Iri ga di kaŋ Irkoy tarbiya wo, a ga iri yaamar, ba iri boro kayna wane alhakko iri ma jijiri a jine, sanda mate kaŋ danji beela ga jijiri haw ra, ifo ga ti ni diiyaŋ nda adamayze wiyaŋ kaŋ manti nda cimi. Ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ganji i ma tuuri kambe kaŋ ga tay pati. Alwaato kaŋ a koy Makka feerijo do, a na soojey danji i ma fondo fo gana kaŋ manti fonda kaŋ boŋ hansi way fo kaŋ go ga nga izey naanandi go, i ma si a dorandi se, ga humburandi.

Alwaati fo koyne, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) maamaaci hari duw'a kaŋ a di ntanda fu fo ton. A maate wo-din se: a ne "may ga ntando fuwo ton?" Ya-din no mo Usmanancey, ngey mo, i na laabey sokon nda sanda harey kaŋ yaŋ araŋ go ga haŋ Irkoy Taala sanney ra, nda gaakasinaŋ ra, kala i to canfe ga adamayze goy se, ya-din no bakaraw kaŋ i te taka-harey kulu se nda suuji kaŋ i dondon Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga, kala i soola nangu yaŋ kaŋ i ga haggoy nda almaney baano. Nda bakaraw alhaaley kaŋ bangay sanda yawey kaŋ ka i laabo ra i ma du ga windi Usmanancey wane laabo ra, maajey nda hansey go alsilaamey wane kurayey ra i te mo i ga windi borey gamo ra, i si hum-buru, amma kuray fo yaŋ ra, alwaati kulu hala i di borey i ga zuru. Himagasinay jina din ga cabe adamayze wane sifa kaŋ biiri, nda adamayze kaŋ mana biiriyaŋ bay. Boro kaŋ ga kuri mun, a ga a haŋ, a ga naŋ mo laabo ma yeesi nda kuri, nga wo boro no? Boro kaŋ ga nga kuro no boro kaŋ gonda a bukaata se, a ma tuuri boosi no, nga wo boro no koyne ? Wo no ga cabe kaŋ adamayze go ga baafunay ndupɗa wo ra nda boro yaŋ kaŋ gonda nafa adamayze se, ya-din no boro yaŋ go no kaŋ yaŋ sinda nafa adamayze, ikulu mo go nangu follonɗ. Hala i ceeci iri ma bangandi misa wo, iri ga ne haro ga hima nda gurzugay kaŋ jeeriize fo kaŋ ga mari, i na a gaayi nangu kankamante ra, ga margu nda alman beeri yaŋ, ilaalo yaŋ. Alwaati fo, boro hinka kaŋ ga baafunay care jare ga, bakiilu nda boro kaŋ si saabu, ga margu nda boro suubanante, boro jaahilo ga margu nda bayraykoono; bakarko ga margu nda toopante. Amma boro suubanata kaŋ go no nga wo, a ga bakar, a ga nga bon yeeti ganda boro cindey se, a ma du ga goy i se. Amma jaahilo,

a si faham bayraykoono se. Toopanta ga miila kan nga go ga adilitaray te, a ga cabe kan nga gonda gaabi borey kan go a jare ga se.

Bine sando koyey ga baafunay ga margu nda borey kan yan gonda bine hanney kan ga hima nda malaykey, i go ndupna wo ra, i go baafunay sasabante ra. Afo i ra, ga baafunay a ma du ga Irkoy Taala bay, a ma te a se banja kan ga bon dum a se ; a ga goy fonda bon kan ga toonandi Irkoy Taala kan ga hanan ga ; iri ga ye ga du boro fo koyne kan ga miila kan bonkaanay wo a go boro ma gana boro yaamey wane dey ga tun taka-harey ra, a ma baafunay wo-din bon.

Borey din baafuna ma te sanda i go ga kula nda njwaari nda laami hari nda nangu nda hari kan ga himanda wo-din ga tun ndupna wane misey kan yan ga ban. Wo-din se no iri ga bay kan yoonay sando no ndupna wo kan ra iri go ga baafunay, ga margu nda boro laaley wo nangu follon ra. Amma adamayze, i na a tillasandi a ma yoonu din te zamma se asilo kan adamayze a ma du ga yoonu din te ndupna ra zaamayan se, a ma du ga maanu Irkoy Taala ga. Wo-din ma ga se, a ga waajibi a bon a ma mooru sifa laaley. A ma himagasinay nda sifa hanno yan, a ma du ga baafunay jeeray ra nda beeray ra.

Adamayze nga wo manti kala, a wane takaro, hari no, a fundo kan fun beena ra, nda a ga-hamo kan i taka laabo ra. Wo-din ma ga se, a fundo, a ga ye Irkoy Taala do, a wane ga-hamo ma ye laabo ra. Adamayze, nango fo hare, a ga-hamo ga sambu taka-hari fo sifa yan. Wo-din ma ga se, a te darura a ma goy ga nga fundo biiri, biiriyar kan gonda maana, kan ga a fundo hananandi, a ma du hin nga funday baayo, a ma

nga fundo baafunandi, a ma te gaabi. Hala harey wo na care fo, a si hin ga hallasi saytaanu wane tangamo ga kanj ga funu a se taray nda nga fundi-baayi a ra. Alwaato din ra, a fundo ga yalaafa. Alwaato din ra, Irkoy Taala ga ne: «fundi nda hari kanj ga a sasabandi, imma a ma meeri gana, wala a ma humburu Irkoy, hakiika, a hallasi boro kanj na hananandi, hakiika, a daray boro kanj na a ziibandi». Kuraana Asamsu 7; 10.

Iri bonkoono Jalaaludin Arumi ga bangandi iri se himagasinay kanj to canfe darayyanj nda Irkoy humburukumay kanj te adamayze wane fundo ra kanj ayey na iri laabarandi nd'a: a ga ne: "he nin kanj ga ba ga ye Irkoy Taala do, hala ni ba ni ma hakiika bay, ni ma bay kanj Muusa nda Firawuuna mana bu, i go baafunante ni fundo ra, amma ngey wo go ga tugu wangu ra kanj go ga koy care banda ni bina ra ; wo ma ga se a ga waa-jibi ni ma boro hinkaa ceeci ni fundo ra nga ga ti afo i ra, ibare no afa se". Alwaati fo koyne iri Mawlaana a ga ne "ma si guna ga koy ni ga-hamo zayyanj ga, nda a wa njwaayandi kanj sinda gunayanj. Zama se kokora ga, a ga te nooyanj hari laabo se, a ne ni ma guna ga koy za asilo ga, ni wane bino zama se a ga zeenu, a ga koy, Irkoy Taala do. Ni ma ni ga-hamo njwaayandi nda yu nda ji kayna sanda kaani hari, zama boro kulu kanj ga nga ga-hamo njwaandi ga bisa wo kanj i ga ba a ga, kokora day, bora ga kanj laami hari ga kanj i ba, a ga te mo yalaafante, doko-rante kanj sinda darza. Ni ma ni fundo njwaayandi nda harey kanj yanj gonda maana, ni ma laasaabu nda harey kanj ga haggundu'a, a ma du ga dira nda gaabi, a dirawo ga to nangu kanj a go ga koy". A ma fundo himagasinandi fundi kanj mana du biirimi hanno, sanda tuuri kanj gonda kaaji yalaafante. Alaamey kanj yanj ga bangay tuuro din ga, lakaw yanj kanj ga bangay kambey

nda koptey nda izey ga, hala day bine mo gonda doori kala i ma di kaŋ a ga bangay ga-ham wane pootiyaŋey ga, zama se i ma dooro sifey wo yaŋ, fundi baayi wane sanda, alhaasiritaray nda fundi beeray nda konnaamay, harey wo gonda bukaata, i ma i safar. Amma, hala i ga i ma sifey wo hanse, a ga hin ga te a ma tabbati, kala day i ma ye Irkoy Taala wane fonda boŋ, i ma Irkoy Taala yaddandi pootiyaŋey ga, i ma tabbat mate kaŋ a ga waajibi i ga. Amma bukaata hinka kaŋ yaŋ gonda asili adamayze, nga ga ti a ma nga bortara cina nda alhaali kaŋ ga Irkoy Taala yaddandi, bukaata hinka ga ti: bukaata ga koy a ga nda ganayaŋ.

Adamayze wane siiriyar ga koy dondon hari nda ganayaŋ.

Hakiika, adamayze gonda bukaata a ma hari fo gana a wane bukaatey kulu ra, za alwaato kaŋ i na a hay.

Zama laasaabu yaŋ hari kulu kaŋ yaŋ na adamayze wane baafuna sokon sanda sanni, addiini, alaadey nda hanney kaŋ yaŋ ga himagasinay iri wane cimandiyar fo yaŋ ga, nda iri kookari fo yaŋ kaŋ yaŋ i ga ta ga goy nd'ey. Ba kaŋ se hari kayna fo yaŋ go no, hari kaŋ ga ti hanse yaŋ ga te nda ya-cine. Sanda hala baaba nda na salaŋ nda sanni fo, kocciya kayna ga dondon sanno. Wo-din banda, nda himagasinay fo yaŋ, a ga hin ga dondon sanni hinka, ihinza hala itaaci. Nda cabeyaŋo wo, adamayze wane tarbiya nda a dondonyaŋo manti kala naami fo yaŋ ganayaŋ imma cimi boŋ wala taari boŋ, amma wo kaŋ go adamayze wane takaro ra, i ga a tonton harey kaŋ yaŋ a ga maate ga. Wo ma ga se, adamayze ga maate baabo nda jaŋo

kanj yaŋ na biiri, nda nga wane almayaaalo, nda borey kanj yaŋ go ga baafunay a jare ga. Harey kulu i ga i margu jama fo ra, kanj yaŋ ga himagasinay nda bortaray kanj yaŋ gonda nafa. Wala a sinda, sanda mate kanj a deede nda ngey wane naamey ra. Amma alwaati kulu kanj misa gonda dogonay, adamayze ga dondon sanni fo nda hari kanj ga hima nd'ey misey kanj yaŋ ga bangay hakiika, a sandi yaŋ hari fo yaŋ ga bangay kanj ga beeri addiina nda a wane sokonyan a baafuna ra kanj gonda maana. Zama ganji yaŋ hari sanda Saytaanu, nda fundi baayi kanj Irkoy Taala a baayi ra no a na te i ma du ga te yoonay hari adamayze se, i si adamayze nan abada, a ma goy goy hanno kala day i ma a moorandi goy hanney teeyan. Wo-din se, i ga adamayze fitina nda borey kanj yaŋ i ga i sambu fahamandiko yaŋ no i se. Nafa janay wala nafa yaŋ se. Siiriyar sabbo se nda ganayan nda dondonyan kanj go adamayze wane takaro ra, i goy ga i gana ngey wane gaabo nda i kookaro cine. Wo ma ga se hala day adamayze mana bara addiina boŋ nda da-hannay boŋ, i wane Annabijnamma fonda boŋ, nda Irkoy Taala waliyey fonda boŋ, hakiika i si hin ga hallasi darayyan ga ga koy bine-daabay ga, nda darayyan nda meeri teeyan.

Ya-cine no bonkooney kanj ga duumi ga bare ga te mur-say yaŋ kanj ga bangay. Hunkuna borey din alhaalo kanj yaŋ i di borey kanj yaŋ daray ga, kanj yaŋ na taali boobo te, kanj yaŋ bangay nda wo-din, i na i bay nd'a, i na ngey fundi nda i bonkaanay kanj ga duumi furu, ga koy halaci ga, i ma du ga to i ga, manti kala day adamayze wane hasarawyan nda jama ceeciyan kanj sinda wadde.

Hakiika binayze maanandiyar ga koy boro dokorante ga, i ma du ga goro a boŋ manti kala maamaaci hari ga tun mur-

say nda daray yaŋ ga. Iri wane bonkoono Jalaalu Diin Arumi bangandi fundi boŋ nangu fo ra; a ga ne: “a wane zambayan kaŋ ga maamaacandi adamayze se;” a ne: “maamaaci hari si nangu kaŋ feeji zuru kooro se, zama feejo wane ibaro no, nga no ga a di, amma hari kaŋ ga ay maamaacandi ga ti feeji izo binayzo humburkumay kooro din se” “hamiisa marje kaŋ go ga baafunay hallasay ga, ga fun hari kulu ga hari ra, amma kaŋ se a kula na ŋwaaro kaŋ go darbo ga, a deeji a ga”.

Wo-din se no adamayze, i gonda bukaata alwaato kulu ga, ga koy borey kaŋ ga i fahamandi, ga i biney waazu, i ma du ga i cabe, i ma lakkal nda nga fundi baayi ganayan.

Diyey wane bortara kaŋ i ga himagasinay nd’ey (Irkoy suujo nda a hallasey ma bare i ga).

Misa fo ne kaŋ gonda himma gumo adamayze se, kaŋ yaŋ ga himagasinay adamayze go no yaŋ ra kaŋ ga timme, a ga a gana, a ga a fonda gana. Adamayze baakasina, bortaray fo se, nda a wane maamaaci yaŋ nda bora, nda kookaro kaŋ a ga te a ma a dondon, manti kala misa no kaŋ i na a taka nd’a; wo-din se no a ga tilas a ga, a ma ceeci boro kaŋ gonda himagasinay timmante kaŋ a ga gana. Wo-din se no, a go Irkoy Taala wane bakaraw nda a nooyaŋo, a mana tirey hinne samba adamayze se, amma a na diyaw yaŋ samba kaŋ gonda sifa timmante yaŋ, kaŋ ga te tira yaŋ kaŋ ga salaŋ. Diyey din, manti kala boro yaŋ no kaŋ yaŋ gonda himagasinay timmante yaŋ, zama hari no kaŋ bare i ga nangey kulu ra i nootiyaŋ ga, i bayray ga, i addiinaa ga, i dey ga Annabi kulu ga tun Annabipamma din ra, a to sifa hanno yaŋ kaŋ i ga bay adamayze wane taarifo ga, i

na goy boobo yaŋ te adamayzey kulu se. Irkoy wane waliyey koyne, annibinammey wane tubukey, i te no bayko yaŋ, boro hanno yaŋ no cimandiko timmante yaŋ no. Zama se:

❖ i na adiina banganta margu nda hari kaŋ go gunde v haray kaŋ ga sabanda i wane borey ra;

❖ i na binayze wane naarumay kuuku te Irkoy humbur v kumay ra kala i to sifa hanney ga;

❖ i na ngey lakkaley yulwandi nda i tooyan hari ga koy v nduŋna nda alaahara wane fahama se, kala i to imaani kaana ga; kala i to maate yaŋ guuso go;

❖ hakiika, i goyey nda i kookarey, na i moorandi sifa v laaley kulu ga, nda fundi wane kubay meero i to da hanney ga ga koy ibeeri yaŋ darzey ga kaŋ gonda maana. Hakiika, borey din to, darza beeri ga fahamay ga nda Annabinammey wane fonda ganayan ga, i ye ga say mo zaamaney kulu ra.

I wane bortaray suubananta ga waajibi i ma i te dondonyan hari boro kaŋ mana hin ga di Annabinammaa. Zama i yaamaryan nda i fahamandiyar ga ti hari kaŋ na i binayzey baafunandi nda suuji wane deena nga ga ti haro wane lotti yaŋ kaŋ say-say ga fun Annabinamma wane asilo ga.

Borey ma nangu kulu kaŋ i go nduŋna ra, hala ni na i lakkaley candi ga koy adiltaray teeyar i gamo ra, doŋ ni ga du bakaraw nda suuji kaŋ gi i biney margu, doŋ hala arzakoooney fatta jamaa kulu ra, i koy ga gaagasinay te talkey se, i bakar i se goyey ra, doŋ hala gaabikoooney na borey kaŋ i toone gaagasinay, doŋ hala borey kaŋ yaŋ gonda baani na janteko-mey gaagasinay, doŋ hala arzakakoooney na borey kaŋ kurŋey

bu, nda alaatuumeɗ, i haggoy nd'ey, doɗ iri ga ne kaɗ manti nda sikka; hakiika bakacarawo kulu, Annabiɗammey do no i funu ga ye borey kaɗ yaɗ go ga i gana se, nda borey kaɗ yaɗ go i fonda boɗ. Adamayze wane almayaalo kaɗ sintin nda iri bonkoono Adam nda iri jaɗo Hawwawu (Irkoy hallaso ma bare i ga), ma du ga baafunay bonkaanay fonda ra, nda addiina tabbatyaɗ, i na Kaaba te Irkoy ganayaɗ wane fuwo.

Wo-din banda, adamayzey kaɗ yaɗ say laabo boɗ nda baafuna wane darurey jama wane. A te mo i fahamandiyaɗ nda i cawandiyaɗ Annabiɗammey fonda boɗ, i ma du ga koy ngey addiina boɗ teeyaɗ i baafuna ra. Alwaato kaɗ i sintin ga Irkoy wane hakikey barmay ga tun jama fo yaɗ ga kaɗ yaɗ go ga addiinaa sara, jahiliyaɗ no a te, Irkoy Taala sintin ga nga annibiɗammey samba, i ma du ga siiriyaɗo din kayandi, i ma du ga addiinaa tabbatandi ga tajiɗi ; wo ma ga se adamayze sintin ga hallasi ngey masaley ga, boro folloɗ-folloɗ nda jama jama yaɗ, taarifo wane jando ga nda Irkoy Taala wane bakacaraw nda a suujo kala a to iri Annabiɗamma alwaato (suuji nda hallasi ma bare a ga) kokora ga “bonkaanay wane alwaato” ka kaɗ ga hima nda iri ndupɗa wane alwaato, addiinaa wane baafuna to canfe wane darza, alwaati kokora ra kaɗ ra a sintin. A wane darzaa tooyaɗo din, a himagasinay nda iri bonkoono, nda Annabiɗammey kulu wane bonkoono Mohammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wo-din banda “Alkamaatu Al Muhammadi” kaɗ to canfe wane darza beeri ga, kaɗ manti hari kaɗ i ga hin ga ne a cine ga hin ga taji ga te.

Wo-din se no, addiinaa baafuna to nda a tajiɗiyaɗo Irkoy Diyey (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane sambayaɗo kala Diyaw kokoranta. Addiinaa kaɗ Irkoy yadda a ga te mo

nga ga ti alsilaamataray addiinaa. Iri ga hin ga ne alhaalo wo ra: iri Diyaw (suuji nda hallasi ma bare a ga) suubananta, te ga ti himagasinay timmanta cawandiyaŋ ga nda borey cabeyaŋ nda himagasinay kaŋ yaŋ ga goy kaŋ yaŋ sinda mo wadde, nda wo kaŋ yaŋ seeda i bangandi a baafuna ra.

Alhaalo ga, siiriyay, Annabi wane dondonyaŋ fonda boŋ, a go taka-haro ga, amma zaamayaŋ go a wane dondonyaŋ nda a ganayaŋ, nga wo sikka mana bara a wane bortaray suubanan-ta ra, nda borey bine-baakasinay kaŋ borey kulu ga te a se.

Mate kaɗ cine iri ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)

Mate kaɗ iri ga bini nda lakkal.

Irkoy Taala na adamayze taka alhaali haano ra, a na a beerandi, a na dake hari kulu boɗ ; wo-din banda, a bangandi adamayze se kaɗ hari kulu kaɗ go beene nda gandaa ra, a na gooje adamayze se. Alhaalo ga, harey go borey kaɗ yaɗ ga laasaabu se. Iri ga hin ga ci mo, iri goy beerey ga ti iri ma laasaabu Irkoy Taala wane anneemey iri ga. Iri ma i daɗ mo mate kaɗ a yaamar nda, nda a nooyaɗo, iri ma i dake iri boɗ, i na iri yaamar, i ma iri biney nda iri lakkaley goyandi fonda suubanantey boɗ.

Mate no a ga waajibi iri ma iri lakkaley goyandi? A ga waajibi lakkal ga a ma si boɗ dum ga gana fundi-baayi, ya-din no mo, a ga waajibi a ga, a ma lakkal kaɗ nga wo a go no, i na a taka nduɗɗa ra yoonay se ; a ma du ga kay Irkoy Talla wane cimey boɗ, a ma faham nd'ey, a ma i bay.

Mate no a ga waajibi boro ma ni binayzo goyandi? Bine wo, nga gati baakasinay nangu hakiikante Irkoy Taala se. Nga ga ti mo nangu kaɗ Irkoy Taala ga guna ga koy a ga. Wo-din se no a ga waajibi, a hananandiyay zunuubey dumi kulu ga nda meerey kulu, a mana to nda Irkoy Taala fonguyay nda

nga hinne ganayan. Kokoro ga, a ga hin ga bare ga marga nda Irkoy Taalla, da a te bine kaŋ ga hallasi.

Muhammadu Rasuurullaahi (suuji nda hallasi ma bare a ga) himagasinay follonka kaŋ sinda cine.

Irkoy Taala ga Diyaw yaŋ samba i ma du ga borey fahamandi, ga i fongandi nda baanu yaŋ nda beerandi yaŋ kaŋ sinda wadde.

A samba nga taka-harey do, hari kaŋ ga maanu boro zambar zangu nda waranka cindi taaci, Diyaw nda Annabi, kala Irkoy Diya Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga). Irkoy Taala samba Diyaw kaŋ a ba ga bisa Diyawey kulu, a na cacarandi, a maanandi a ga Muhammad (suuji nda hallasi ma bare a ga) alwaati kokora ra. A na a te Annabijamma wane tim-manta. Hakiika Diyaw kulu i na a samba nga borey do. Amma Irkoy Diya te a ga nga borey cawandi, a ga i fahamandi nda mate kaŋ i go nda ngey wane jama se. Amma, Rasuurullaahi (suuji nda hallasi ma bare a ga) Irkoy Taala na a samba borey kulu se ; a na nga ceeyano te kala alciyooma hane. Irkoy Taala a anneemandi nda alwaato kaŋ borey go nduɗɗa wane kubay ra, nda jahiltara. A du ga te sanda wayno kaŋ ga naray adamayze wane kandeyan se, a boryandi iri se nda kandeyan wo Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Alkuraana Alkariimu (nga ga ti moogiza beeri).

Irkoy Taala no nga Diya se mogisey kulu ibeero ; nga ga ti Alkuraana Al Kariimu. Alkuraano wo, ga tabbati kala alci-

yooma hane zama Irkoy Taala sanno no. Muhammadu Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) no ; adamayzey kulu ga di moogiza din alciyooma hane kaŋ i no Irkoy Diya se ; ni ga haw ga a bay maaney ra.

Hakiika, Irkoy Diya Annabipammey wane bonkoono, a te nda Alkuraana wane moogiza jama kaŋ i ga ne i se “bon-kaanay wane jama alwaato”³²

Nduɗɗa kulu mana bay ga du jama wo cine, zama se zaarey seeda jama bon kaŋ yaŋ to canfe ga, kaŋ yaŋ goro ga baafunay taabi ra nda jahiltaray ra. Jama din kaŋ yaŋ goro ga te i ga ngey ize wayborey fiiji nda ngey fundey, wo-din banda, i du Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane cawandiyay nda a tarbiya i se annuura wano. Kala jama din bare ga te boro yaŋ kaŋ gonda bakaraw, kaŋ yaŋ te jine-boro, nda darza kaŋ i mana hin ga sambu sanda kooro kaŋ mana hin ga hari kaŋ a wi, kala a na kurru ga koy nd’a teeko meyo ga.

Zamayayɗo wo ga wasa Irkoy Taala ma bangandi Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bortara kaŋ ga hagu nda ganayan, maana “dondoni hanna”, sanda mate kaŋ adamayze na a bay nd’a.

Boro kaŋ dana, a si di wayna, a ga alaasiray.

Doŋ hala biney mana bu, doŋ i di Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) kaŋ sinda sikka. Doŋ hala manti kaŋ se

---

32 Turki borey ngey no ga sanno ci bonkaanay wane alwaato ra. Hari kaŋ I ga boona nda wo din, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane alwaato wo din manti kala ladabu a wane borotara se. I ga ne a se bonkaanay wane alwaato.

a baafunay, a du gazeyan gunayan ra, donj a mana hin ga du yaafayan kulu a ga. Sanda day boro kanj ga ba a ma borey kubay kulu a di kanj nga si hin ga te hari fo, kala day a ma ceeci i ga, i ma a yaafa, zama se a mana hin ga haro toonandi, a taaley se nda a wane hattayaney. Taarifo to nda toope nda taari kanj i ga konna, kanj jama fo yan ga ti sabiilo kanj ni te Annabijammey se. Zama se, hakikey kanj Diyey ga toonandi ga fun ngey koyo do jama se, a ga te i se bine-hasaraw yan nda danjeyan janay zama se i mana cimey din bay kanj si waafaku nda i wane siiriyen harey nda nga fundi-baayi ganayano. Zama se i nan te i go laaley nda da meeray kanj yan i ga te, i ga yeeti Annabijammey nda Diyey se, kala i ma ngey goyey kayandi ga i no sariya fondo. Hunkuna zaari, taaray wane baribata kanj yan ga meeri, kanj yan i ga dake Irkoy Diya ga (suuji nda hallasi ma bare a ga) hakiika, i kulu no go hocaray nda a wane sifa hanney, borey din kanj yan go ga harey din te, i kokora ga meeri.

Boro kulu kanj go no kulu ga nga fundi doonandi nda hari kanj a ga hin ; adamayze manti hari no kanj i ga ka soola ra. Ya-din no mo yu wane njwaaro kanj ga ti yu, kanj ga fatta a se tuuri ra, kanj ra a go baafunante, nga ga ti tuuri boosi. Boro kulu si hin ga baafunay kala day a ra; kanj a doona. Ya-din no silman kayna sanda canjiize kanj margu nda annajasa nda ziibi ; a doona wo-din, a si hin ga bafunay kali kanj gonda tuuri boosi ra. Ya-din no mo, fundi suubnantey kanj yan go ga baafunay nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane hakiika fondey, fundi zibey kanj yan mooru Irkoy Taala ga, i ga maate fulanzamay se hala i margu nda ziibi. Abubakar Siddiiku (Irkoy yadda a ga) te no, a ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma

bare a ga) monduma guna nda nga kayyaŋo kala a ma farhã nda ciyaŋ: “Ya Rabbi, ifo ga ti booro wo?” ya-cine no mo, za asilo ga, a wane gunayaŋo ba nda nga boŋ diji ra.

Wo-din se no, han fo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne: “arzaka kulu mana ay nafa ga to Abubakar wane arzakaa nafayaŋ cine”. Abubakar (Irkoy yadda a ga) a ne: “hala ay nda ay arzaka, iri kulu ni wane no Ya Rasuullulaahi” (Ibun Majah AlMukandina 11).

Da sanno wo Abubakar (Irkoy yadda a ga), a bangandi kaŋ hari kulu kaŋ go a se, hala nda nga fundo, ikulu a na i no a se. Ya-din no, a ne nga wo ga du Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane cine. Han fo, Abajahad, Irkoy nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ibari no, a monduma bare, a te barmayaŋ laalo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma se kaŋ gonda albarka. A goro ga te boro no kaŋ jaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane monduma gunayaŋ. Wo-din sababo day ga ti kaŋ se hala afo i ra na Irkoy Diya guna, a ga di nga boŋ hakiika “Muhammadu wane dijo ra” (suuji nda hallasi ma bare a ga). Zama Annabijamma nda Diyey, i ga hima nda diji yaŋ kaŋ boro kulu no ga di nga boŋ i ra. I si du diji mo kulu kaŋ ga taari abadan. A ga bangandi hari kaŋ ga boori nda kaŋ ga meeri gunaka sabbo se. Dijo ga bangandi gunaka se, wo kaŋ go bumbo monduma ga. Alhaalo go, boro kulu kaŋ ga ba a ma sallati ga te ibare alsilaamataray se nda Alkuraana beero se, Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sikka mana bare, bora ga kubay nda Irkoy Taala wane futa, imma waasi boŋ no wala alwaati kuuku kaŋ Irkoy Taala dan a se, zama Irkoy Taala ga nga wane Alkuraana batu nda

nga wane hino nda nga wane gaabo. Hari kanj iri ga bay kanj alsilaamey hunkuma kanj yanj ga kula nda alsilaamataray biney to nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina, i ga maate nda doori, nda gurzugay boobo nda laabey kanj yanj ra i go ga alsilaamataray wangu, kanj laabo din borey sinda Irkoy Diya wane fahama. I si faham ngey fundey se. Hakiika laabey din ga hima nda gondi yanj kanj yanj go ga baafunay kubay ra, i ga pooti alwaati ga koy alwaati, ga borey dorandi, ga dukuri ka i ga. A hima iri ma bay gumo a go Irkoy wane faaba ga adamayze se kanj boro kulu no si no kanj ga hin ga Irkoy wane takaro tuusu sanda cimi wane kanj go adamayze ga. Ba kanj se toojanteray go ga tooje se irey kulu dumi, wo-din kulu si ganji addiina bangay yanj kanj go adamayze wone ganda ra. Bajnje kulu no si hin ga ganji nga bukaata kanj ga a maanandi Irkoy Taala ga. Ya-din no a si ga nga wane bonkaana barmay kanj go a takaro ra za azal. Zama Irkoy Taala wane koddoro, a nanj te no adamayze bukaata addiina se nda maaney Irkoy Taala wane sunney se kanj si barmay.

Ifo no bisa laasaabu yanj wo, wo kanj iri Mawlaana Jalaalu Diin Arumi na laasaabu borey kanj yanj si faham se, kanj yanj i ga goy nda ngey kookaro, i ma du ga Irkoy wane annuura wi. Ngey mo te boro yanj kanj dana hakiika do haray. A ga ne: “boro kulu kanj ga wayna leebandi kanj go ga ndujna kulu narandi, a ga jidanbisey ceeci a ra, nga wo a go moyo ga danaw. Donj hala a ga nga fundo wow, a ga ne a se: “he nin kanj moyey gonda kwaara din”. “Hala Irkoy Taala ba, a ma feeri afo i ra, a ma haawandi, a ma leebey ka taray, donj a ga no nga bina se, biniyanj boro suubanantey leebandiyaj, nda i dokoray”.

Wo-din se no a ga waajibi adamayze ga a ma laasaabu mate no te i na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) dorandi, ga barmay nda i ma a saabu. Zama bine kaŋ mana to nda saabi nda beerandi yaŋ Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda kandeyaŋ ceeci adamayzey se za a wane hayyaŋo alwaato (suuji nda hallasi ma bare a ga) wo-din manti bine no. Irkoy wane baakasina alsilaamey kulu se, a te hari kaŋ ga ba, kaŋ ga beeri nda iri wane baabey nda iri jaŋey, nda iri izey baakasina wo-din, Irkoy Diyaw suubananta ga ne: “hakiika, i na ay humburandi nda Irkoy Taala ganayaŋ ga, boro kulu no si humburu, i na ay dorandi Irkoy Taala fonda ganayaŋ ga, boro kulu no i mana dorandi, ya-din ay te jirbi waranza gamo ra, cin nda zari, ŋwaari kulu si ay nda Bilal se kaŋ iri ga ŋwa, kala day hari kaŋ go Bilal wane fato ra”. (Atarmazi Qiyamat, 34 / 24.72.)

Irkoy Diya wane binayzo nda a maateyaŋ harey, a mana sikka nda wo-din abadan. Lakkal-tunay nda doorey kaŋ yaŋ du nga al‘umma na a bino ton, nga ga ti Diya kaŋ bino to nda bakaraw nda suuji, a al‘umma se, kala a to nangu kaŋ a ga goy nda kookaro kulu a ma du ga iri fundey faaba, sanda mate kaŋ a ga kaŋ, a ma sujudu al-arso cire, a ma ŋwaaray konzo ceeciyaŋ a al‘umma se. A mana to sujudo ra kaŋ Irkoy Taala ne a se ay na ni ŋwaara ta.³³

Da wo kaŋ Irkoy Diya te (suuji nda hallasi ma bare a ga) a kookari a taabi a ma du ga iri faaba, a waajibi iri boŋ iri ma a saabu, iri ma a beerandi sanda mate kaŋ a na iri cawandi

33 Albuħari, Al Ambiya, 3, 9 ; Muslim, Al Iman, 327, 328 ; Atarmazi Alciyooma, 10.

nd'a, a na iri ce kala iri te cimandiko yaŋ, iri furo boro kaŋ yaŋ Irkoy Taala yadda i ga nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), borey ma du ga te binayze follon kaŋ ga baar'a, kaŋ ga boon'a, kala a baakasinay ma bisa iri fundi Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane binayzo, bine no kaŋ to gumo nda bakaraw a ma du ga konzo iri se ndunna ra nda alaahara ; ifo se iri ra afo kulu si te cimandiko kaŋ Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga baar'a?

Ifo se i ra afo kulu si te bine ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)?

Ifo se iri ra afo kulu si ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga bisa nga fundo kaŋ go ga-hamo ra ?

Baako, boro kaŋ a ga ba, a ga boŋ dum a se.

“Boro kulu ga margu nda boro kaŋ a ga ba” (Albuhari Aladab, 96).

Mate no iri ga deedandi Irkoy Diya wane baakasina ?

A hima nda iri ma faham, iri ma baafunay nda baakasinay wo kaŋ deejayan boŋ no nda bayyan kaŋ ga dumbu baako hinka gamo ra. Margu yaŋ hari hakiikante sanda day jinay wane ciitey (kaŋ yaŋ go ga care di), sanda laabu bayray kaŋ ga goy saba yaŋ boŋ nda himagasinay boŋ nda alhaaley barmay yaŋ nda nangey bangayyan, sanda boro kaŋ ga margu nda nin baakasi nay ra, sanni ra, maana ra nda i bangandiyan ra, a ga margu nda baakasinay ra, a wane jootiyan ra nda a wane alhaaley ra.

Ya-din no a ga margu nda maateyan̄ nda laasaabuyan̄ ra, ya-din no mo, a ga margu nd'a ɲwaari ra nda baafunaȳ ra. Doɲ hala borey mana care margu baakasinaȳ ra a ma ga se, doɲ baako kulu ga fondo fo sambu kaɲ a baakey si ba. Hakiika, wo-din ga i ganji i margu alwaati kulu ra, sanda mate kaɲ i ga ne a mana baar'a nda hakiika. Wo ma ga se, mate no iri ga deedandi Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina?

Mate no iri ga deedandi iri diiyaɲo sunna se ?

Mate no iri ga deede iri zankey se kaɲ yaɲ go iri jare ga?

Mate no iri ga deedandi iri biney dejiyaɲ a wane amaana hinka ga kaɲ ga ti Alkuraana beero nda a wane fu borey ?

Ba afo no iri fuwey go ga du Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane fu borey ga kaɲ yaɲ i fuwey to nda Alkuraana nda sunna wane annuura ?

Borey kaɲ yaɲ ga hagu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bine tarbiya

Hari kaɲ ga tilas, iri ma Irkoy Diya te iri dondonyan̄ hari, iri wane alhaaley nda iri bukaatey iri baafuna ra. Wo-din ma ga se iri bonkaana nduɲɲaa wo ra, nda suba alciyooma ga ti wo-din.

A ga waajibi iri boɲ iri ma sambu iri jama baafuna ra nda iri almayaaaley baafuna, bayray do haray, dondon hari Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fonda boɲ. Nga ga ti

himagasinay follonka adamayze kulu se, za i boro beerey kala boro kayney.

Mate no iri ga dondon yaŋ haro gana ? Hala yalla tira hantumante ga no iri ga dondon ? Hā'a, dondondonyanjo din nda cawo din si te kala day binayze ra. Irkoy Taala mo ga sanno din bangandi Alkuraana din ra a ga ne: “hakiika a te araŋ se Diya din ga dondon hanna boro kaŋ ga Irkoy zici nda zaari kora, a ga fongu Irkoy ga, fonguyaŋ boobo” (Al-Kuraana Al Ahazab 21).

Sarto jina boro ma du ga dondon ga caw, nga ga ti boro ma ba Irkoy kubayaŋ. A ga waajibi boro ma baafunay a ziciyaŋo boŋ alwaati kulu. Iri ma si dirgan ba kayna fo kaŋ Irkoy Taala ga iri ciiti a jine. Sarti hinkanta, boro ma du ga dondon ga caw, nga ga ti boro ma zici nda zaari kora, boro ma cimandi nd'a, nda hakiika. A ga waajibi iri boŋ, iri ma faham kaŋ iri go baa-funay ra kaŋ gonda hirri kaŋ ga ban. Iri Mawlaana Jalaalu Diin salaŋ wo-din boŋ, a ne: “nduŋŋa baafuna ga himanda hindiri. Arzakakooni nduŋŋa ra, ga hima nda boro kaŋ du arzaka beeri hindiri ra. Ifo no go nduŋŋa ra kaŋ ga cindi koyne ? A ra no boro fo yaŋ i ga dira alwaati fo ga koy alwaati fo”.

Kambu fo haray; a ga te tilas iri ma lakkal kaŋ iri go yoonay ra ; wo ma ga se, a ga waajibi iri boŋ iri ma iri biney daŋ ga Irkoy fongu, iri ma mooru fundi-baayi ganayaŋ. Hari kaŋ go ga yaw alwaati kulu Irkoy wane fonguyaŋ ga, boro ma du ga mooru fundi baayi nda laamiyaŋ ganayaŋ.

Ya-cine no hala iri ga ba iri ma du iri ma iri alhaaley bar-may, i ma du ga kubay nda Irkoy Taala nda kubayyaŋ hano.

Wo-din ma ga se, iri ma du ga sarto din bay, iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fondo suubananta gana.

Alwaato din ra, Irkoy ga alzanna soola iri se, a ga bangandi iri se kaɗ iri ga di a monduma suubananta. Sarti hinzanta iri ma du ga dondon Irkoy Taala fonguyaɗ booba. A ga waajibi iri boɗ iri ma iri biney lakkal kanandi, alwaati kulu ga margu nda Irkoy Taala. Ifo ga ti marguyaɗ nda Irkoy Talla deeda cine ? Jawaabo go aya suubananta ra “borey kaɗ yaɗ ga fongu Irkoy Taala ga, kayyaɗ boɗ, goray boɗ, nda ngey caraw kambey ga, i ga laasaabu Irkoy takaro beena nda laabo ga, i ga ne “he Irkoy, harey wo ni mana i taka yaamo, ni ga hanan Irkoy, ni ma iri wa nuuna wane gurzuga”. (Kuraana Ala Imana, 191).

Irkoy wane margasinay alwaati kulu, nga no ga cabe kaɗ iri go ga baafunay Irkoy Taala gunayaɗ cire, a go ga iri sifey guna alhaali kulu kaɗ ra iri go, nda nangu kulu kaɗ iri go ... A ga maanu iri ga bisa iri wane jinde kaajo. Ya-cine no, wo-din se no, maanaa din se, a ga waajibandi iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te dondon hari.

Man iri nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane darza maanuyaɗ ?

A si hin ga te iri ma fondo hanno gana kaɗ ga iri toonandi Irkoy Taala do kala day Irkoy dondon ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane darza bay.

Irkoy Taala bangandi iri se Irkoy Diya wane darza kaɗ a na a no. A ga ne: “Irkoy nda nga malaykey ga salli Annabi ga,

«he arañ kanj cimandi, wa salli a ga, wa hallasey boobandi a ga» (Kuraana Azab, 56).

Irkoy Taala ga salli nga Annabi suubananta ga, nda nga Malaykey ga, a si iri gaabo ra, iri ma faham nda iri binayzey nda iri tooyan harey, a ga harey nda mate kanj i ga salli a ga. Mate no Irkoy ga salli a wane taka-haro ga, ga tun a wane taka-harey ra. Ba kanj se, fassarayan fo na misaa wo fassara, kala day misaa wo, a go no hakiika ra, kanj go Irkoy wane “tugu-harey” ra, amma, hari kanj ga bangay ne, baakasinay fo go no kanj Irkoy cacar nda nga Diya Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wo-din se no a ga ba iri ma maanu ga to misaa din ga. Wo-din ma ga se, Irkoy Taala ne: “he arañ kanj yanj cimandi, wa salli a ga, arañ ma hallasey boobandi a ga”. (Kuraana Azab 56).

Wo kanj ga waajibi iri bonj, sallo nda hallaso din ma si te iri deeney bonj hinne, a ga waajibi a ma te iri alhaalo kulu ra. A ga waajibi, iri bonj, iri goyey ga margu nda borey. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) salliyanj nda hallasiyanj ma ba a ra. Ya-din no a ga waajibi iri bonj iri laasaabey alwaati kulu, i ma te Irkoy Diya wane sifey bonj mate kanj a mumusu nda, a wane almayaaalo ra, a wane fatawco ra nda a wane goyo nda jamaa. Hala yalla a mana te a ga mumusu hala a di iri izey ? Hala yalla a mana te a ga mumusu hala a di iri go ga Irkoy Taala gana ? Hakiika, haayanj booba wo, kanj iri go ga iri bonj ha hunkuna hala day iri mana iri biney nda iri fundey hunkuna wo, iri mana i hananandi nda cimi hunkuna wo, iri ma bay kanj suba alciyooma, haayanjey ga laala nda wo-din, nda neesijo nda humburukumay boobo go no suba alciyooma.

Sikka mana bara, hari wo-ne alaamaa, aya ga a cabe iri se. Irkoy Taala ga ne: “caw ni tiraa, ni fundo wasa ni se hunkuna laasaabu hari”. (Kuraana Alisra 14).

Alwaato din ra, iri ga di iri wane alhaali tugantey, a kulu no go iri goy tirey ra. Iri ga ye ga di koyne iri baafuna, sanda day silma, mate no iri goro ga iri jingaro te? Mate no iri goro ga iri me-hawo te? A ne hala yalla iri goro ga iri ibaadey te nda foto alhaali? Wala iri goro ga a te nda iri bine nda iri fundey, nda cimi? Ifo no iri dondon ndupnaa ra, Irkoy Taala saabi se a wane anneemey boŋ kaŋ yaŋ si kabu, i si deede? Ifo no iri no iri fundey ra, nda iri arzakey ra, nda hari kaŋ iri may? Hari marje no iri daŋ a ra? Mate no iri ga Irkoy Taala nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina deedandi? Nda mate kaŋ iri go ga Irkoy Taala di nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) da hanney? Haro wo kulu, kala i ma cabe iri se iri tirey ra, alciyooma hane, i ga a cabe jama nda jama ra.

Aya suubananta ga ne: “hala day i ka a do, i wane hangey nda i moyey, nda i ga-hamey i ga seeda ngey goyey boŋ kaŋ i te” (Kuraana, fusilat 20).

Wo ma ga se, a waajibi iri ma iri fundey laasaabu alwaati kulu, iri ma ne: “ifo no iri moyey go ga guna? Sorro marje no iri hangey go ga ma, Irkoy Taala sanno ? A nafa day ga ti asuley haayaney, nga ti iri ma kookari ga dabarey kulu goyandi, iri ma du ga iri sifey boriyandi za alwaato man ban.

Baakasinay yoonay nda lalabu.

Adamayze go yoonay ra a baafuna ra. Sanda day ndupnaa

wo baafuna, Irkoy Taala na a te yoonay wane no. Ndujja wane yoonay, a go i ra Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina nda boŋ dum, nda lalabu ga margu nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se. Irkoy Taala ga ne; “he arañ kanj yaŋ cimandi, arañ ma boŋ dum Irkoy se, arañ ma boŋ dum nga Diya se arañ ma si arañ goyey sara”. (Alkuraana Mohammed, 33). Irkoy Taala ga ne koyne: “he, arañ kanj yaŋ cimandi, arañ ma si arañ jindey sambu Annabi jinda boŋ, arañ ma bangandi mo a se sanni sanda mate kanj arañ ga bangandi care se, arañ goyey ma si koy sara, arañ si ga ba maate. Borey din kanj yaŋ ga ngey jindey yeeti ganda Irkoy Diya do, borey din no Irkoy na i biney si nda nga humburkuma. Yaafa yaŋ ma bare i se nda sufuray beeri. Borey din kanj yaŋ ga ni ce fuwey din banda, i baayaŋey kulu no sinda lakkal”. (Kuraana Alhu Jarat – 2 – 4).

I ga hin ga ne, iri lalabu ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda boŋ dum a wane sunna hanan-anta boŋ, nda a bayyaŋo, bayyaŋ ceekayante, manti kala si yaŋ no nda iri bine se nda Irkoy humburkuma, nda hari kanj ga iri maanandi a wane baakasina, koyne a ga iri maanandi Irkoy baakasina. Iri ga hin ga ci koyne boro kulu kanj ga alhaali sando te Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se, a ga a ce nda jinde beeri, a ga goy nd’a, nda lalabu jaŋay, borey din, boro yaŋ no kanj sinda lakkal.

Mate no iri ga te, iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te dondon hari kanj i ga himagasinay nd’a ?

Mate no mo, a ga waajibi iri boŋ iri ma iri fundey neesi
nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) fundo, miso
wo ra ?

Miso wo ra, Irkoy Taala ga ne: “boro kulu kaŋ ga boŋ
dum Diya se, hakiika bora na boŋ dum Irkoy se. Boro kaŋ na
banda bare, hakiika iri mana ni samba batuko i boŋ”. (Kuraana
Anisa, 80).

**Neesiyaŋ hari Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a
ga) baakasina ra.**

A go misey kaŋ yaŋ te ra, misey kaŋ ga bangandi iri se
darza kaŋ ga hima nda iri ma to a ga Irkoy Diya (suuji nda
hallasi ma bare a ga) wane baakasina sanda mate kaŋ sahaaba
suubananta, Abdullahi Ibun Hisam a na a filla nd’a; a ne: “iri
te ga margu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)
a go ga Umar Ibun Katab kamba di; Umar ga ne a se: “Ya
Rasuulalaahi, wallahi ay ga ba nin ga bisa hari kulu, kala day
ay fundo”. Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ne a se :
“hō’o, ay ga ze nda bora kaŋ a fundo go kamba ra, kala day
ma te ni ga ba ay ga bisa ni fundo”. Umar ne a se: “hakiika
sohōn, wallaahi ay ga ba nin ga bisa ay fundo”. Annabi ne a
se, “sohōn no ni cimandi Umar” (AlBuhari, Al Iman, 3).

Ya-cine no a ga waajibi iri boŋ, iri ma ba Muhammadu
(suuji nda hallasi ma bare a ga) sanda mante kaŋ Umar baar’a
nda, iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) te iri

waazuka nda iri fahamandika iri baafuna se. Zama Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baafuna ga farilla iri boŋ.³⁴

Irkoy Taala ga iri laabarandi nga tiraa ra kaŋ a ga tilas iri ga iri ma baar'a, iri ma a beerandi, iri ma baar'a ga bisa iri fundey, a ga ne: “Annabijnamma ga haggū nda cimandi ga bisa ngey fundey”. (Kuraana Al Azab 6).

Hadiisaa wo ra, a ga cabe iri se kaŋ imaani wane sarto hakiikanta ga ti Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane baakasina. A ga ne: “afo araŋ ra si cimandi kala day a ga ba ay ga bisa nga baaba nda nga ja, nda ngey izey, nda borey kulu”. (Albuhari Al Iman, 38).

Wo ma ga se, sahaaba suubanantey (Irkoy yadda i ga i ga) soolante i ma tu Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) ba a misa kayna se, ngey wo, i ga a ce nda baakasinaŋ kaŋ na i biney toonandi: “ay ga ni fansa nda ay baaba, nda ay ja, nda ay fundo, nda hari kulu Ya Rasuululaahi” alhaalo ga, hari kaŋ ga hima nda baakasina wo, care beerandiyar nda care kulayar, i wane jaŋa manti kala jahiltaray no. Boro ma kula nda a baakasina din, nda a batuyar manti kala hallasay wane sifa no.

Alaama kaŋ ga cabe Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina.

Adamayze ga salaŋ sorro boobo boro kaŋ boŋ a ga ba. Alwaati kulu hala a ga hari fo sintin, a ga salaŋ hari kaŋ boŋ a

ga ba. A ga salaŋ harey kulu kaŋ ga a windi boŋ. Sanda boro kaŋ ga fatawci, a ga salaŋ nga fatawco boŋ kaŋ ra a go ga miri. A ga ne ya-cine no ay du riiba, ya-cine no ay kaŋ. Ya-din mo no a ga ne a ga du hari wo ra ya-cine, afo mo ya-cine kala a ma koy. Sanda boro kaŋ ga ba ngey izey gumo. A ga di ga salaŋ i boŋ waati kulu. Amma sahaada suubanantey (Irkoy yadda i ga), Irkoy baakey, i te no i ga salaŋ Irkoy Diya boŋ (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda baakasinay beeri, kala i fitina nda fitina kulu dumi a wane baakasinay misa ra, kala i si hin ga a deede.

Ya-cine no Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina nda a bayyaŋo a wane ganayaŋ ra kaŋ i bine to nda a wane baakasina iri ma du ga marga nd'a alaahara hano.

Ya Irkoyo, ni ma iri anneemandi nda Annabi bayyaŋo maaney boŋ, bayyaŋ kaŋ ga harey kulu margu, ni ma iri annee-
mandi nda a baakasina. Amin.

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasinay ga ti boro ma goyey dondon, wo-din no ga cabe kaŋ boro ga baar'a. "Baakasinay" ga ti go no yaŋ wo sababa nduɗɗaa ra. Hari kulu kaŋ ga ti ni baakasinay gaabi jaŋa, ni gonda boro kaŋ ga ba nin, ni darza cine.

A ga sandi gumo iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sifa mate kaŋ a ga hagu nda.

A go laarabey kaŋ yaŋ bisa, Kalin Ibun Walid (Irkoy yadda a ga) a fatta jama fo banda, i ka ga to kuray fo ra,

kuraykoyo ne, “sifa iri se Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga)”. A ne a se: “ay ma a feeri ni se afo-afo?”.

A ne a se: “ni ma a dunguriyandi”.

A ne a se: “Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) a ga sambanda nga Diyawtara”³⁵

Bora kaŋ na iri Annabijamma samba no na nduɗɗaa kulu taka. Nga no gonda hari kulu boŋ hini. Ya-din ga, ni ma laasaabu bora kaŋ i donton darza cine (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Irkoy Taala ma daŋ iri nine ra ba, a wane baakasina ra, mate kaŋ sahaabey ga baar’a nda.

Ni ma iri anneemandi nda Irkoy Diya wane baakasina. Amin.

---

35 Almanawi, Fathul Kadir, 5, 92/6478 ; Alkastalani, Tarjamatu Almahabib, Andiiniya, Istanbul 1984 p 417.

SANNI BANANTA

A ga waajibi iri boŋ hala iri ga ba, iri ma du Irkoy Diya wane onza, iri ma iri baafuna neesi nda Annabijammey wane baafuna sanda mate kaŋ iri na a bangandi tiraa ra, iri ma iri boŋ laasaabu ga di nangu kaŋ iri to, a wane ganayan ra, nda a baakasina, iri ma furu a wane laasaabey nda a kokarey alhaaley boŋ. A ga waajibi iri boŋ iri ma goy ga kookari nda farahã kaŋ ra i go ga baafunay Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane al'umma ra. Wo-din no mo ga hagu iri ma a fonda gana nda cimi, iri wane ibaadey kulu ra Irkoy Taala se, iri laasaabey ra, nda iri maateyaney ra, nda zaarey ra, nda suba zaari, nda iri ndupna ra nda iri alaahara ra. Zama adamayze alwaati kulu, a ga gum nga baaka ga, a ga dondon a wane baakasina cine.

Hala iri ga Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana nda wo kaŋ a ga hagu nda a ga waajibi iri boŋ iri ma ceeci ga a bay, bayyan ceekayante kambey kulu do harey. Iri ma a beerandi nda darza kaŋ ga hagu nda. Hakiika laabu kulu kaŋ no, hari kulu kaŋ a te subu ra, a si boogu kala day hari ma zumbu, ya-din no mo haw ma a faaru kaŋ ga du mo wayna. Ya-din no mo iri ga hin ga bine kulu barmay ga te bine kaŋ gonda nafa, sanda laabu kaŋ gonda subu boobo. Hari kulu no ga baar'a, taka-harey ra. Ya-din no mo, Irkoy Diya ga hima dondon hanno hari, adamayze kulu se. Zama Mohammad

(suuji nda hallasi ma bare a ga) nga no bisa borey kaŋ yaŋ jini a se, borey kaŋ yaŋ ga ka a banda, zama se a ra no bakacare harey go ga dooru ga fatta, nda da hanney. Nga ga ti albarka nda suuji wane sababo nduŋna kulu se.

A boŋ no i na Kuurana zumandi, - kaŋ to nda hakiika azal wane nda doomiyaŋ wano – nooyaŋ hari no borey kulu se, kaŋ gonda cimandi nda akiida. Nafa kulu kaŋ iri du haro wo kulu ra, kaŋ ga fatta harey kaŋ yaŋ iri ci ra, nga ga ti hari kulu kaŋ iri ga te ga cabe Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bayrandiyaŋ se, wala hari kulu kaŋ ga iri fongandi nd’a. Ba misa kayna ra – ba misa kayna no, kaŋ si hin ga haro deede. Zama iri wane Diyaw beero (suuji nda hallasi ma bare a ga) no ga bare nda misa beeri kaŋ Irkoy Taala ga a ce. “He ay baaka” iri si hin ga a deede nda iri sanniiize gazantey kaŋ yaŋ gonda hirri, iri ma du ga a wane bakaraw nda a wane timmandiyaŋo, a mana di iri ma windi ga maana, Diya kaŋ taka-harey kulu salli a ga ga margu nda nga malaykey, salliyaŋ kaŋ sinda kayyaŋ, kaŋ sinda dimma. Boŋ sambuyaŋ, nda boŋ cabeyaŋ, darza kaŋ i si ba boro ma bara nda misa beerey ra. Alhaalo wo ra, wo kaŋ go iri boŋ, kala day dangayyaŋ kaŋ ga duumi. Iri deeney mo ga gaze i ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sifa, hari kulu kaŋ iri ci iri deeney boŋ ga hima teeku wane lotiize ; ya-din no mo a ga hima nda harandaŋ lotiizey, iri tooyaŋey nda iri fahamey a ga.

Cimandikey wane bonkaanay beero ga ti i baakasina Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) se hinne. Ya-din no mo, i si tuuri boosi kaŋ yaŋ go caley ra, i zamba taalamyango gana, kaŋ ga darandi. Ya-din se iri ma soola, ga Irkoy Diya

(suuji nda hallasi ma bare a ga) gana nda farhã kaɗ funu iri binayze ra...

Iri ma iri boɗ yeeti ganda Irkoy Taala se, iri ma maanu a ga, nda hunja kaɗ iri ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)...

Salliyaɗ, a go iri bonkoono ga Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) suubananta.

Salli bara iri Diya ga (adamayzey nda jinney) Muhammadu suubananta ga (suuji nda hallasi ma bare a ga), salliyaɗ iman Haram hinkaa wano Muhammadu suubananta ga (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Salliyaɗ ma bara Hasan nda Husayni kaayo ga, kaɗ ga ti Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) suubananta.

Yaani ay koyo, ni ma salli Muhammadu ga, nda a almayaailey nda caley, ni ma albarka daɗ i ga, ni ma i hallasi.

Irkoy Taala ma iri daɗ borey kaɗ yaɗ ga baar'a, i ma du a bonkaana kaɗ ga dumi, Muhammadu suubananta (suuji nda hallasi ma bare a ga) ma daɗ iri se ba, a wane bortaray suubananta ga kaɗ ga ti dondonyaɗ hari kaɗ ga hagu nda, monduma kaɗ i ga yadda nd'a.

Ni ma iri nduppa nda iri alaahara te nangu kaɗ ra iri ga du iri fundey se annura ni booro ra. Ni ma iri biney anneemandi, nda lotiize yaɗ cimandiyaɗ wane annuuraa ra. Ni ma iri biney te alwaati kulu, Irkoy humburkumay nango do nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), Ya Rabbi, ni ma iri arzakandi nda a konzoyaɗ beero, iri kulu Amin – Amin .

Ifo no bisa darza nda bakacare, iri ma te a wane al'umma.

Nangu kulu kan boori yan go, manti kala Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) ga day no a fatta. Tuuri boosi kulu kan feeri ndunnaa ra, kala day a du a wane annuuraa ra. I mana iri taka kala day a wane go no yango se. Nga wo ga hima nda tuuri boosi kan ga boori, kan feeri, kan i haggoy nd'a, a ga tonton zaarey ra, booriyan nda taalamyar.

Nga wo manti kala annuura canfa, bojo do kala cawo do...

Muhammadu wane cimo maanuyar, a ga hin ga tabbati nda a baakasina ga bisa lakkal. Zama se hari no kan go binayze ra, nooyan no, nda cimi. Hala iri na Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane hakii-kaa guna, sanda zankey waney laasaabu, harey kan yan bisa boji, i doonay banda.

Irkoy Taala na himagasina wo cabe “Boro timmanta” kan a baar’a Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bortara ra a na a te boro timmante, kan sinda wadde adamayzey kulu ra.

Adamayze follonka kan i na a baafuna sambu a boori, adamayze wane taarifo ra, nga ga ti iri Diya (suuji

nda hallasi ma bare a ga). Tira kulu kanj i wallafi alsilaamataray bayray ra, manti kala kookari no kanj te tiraa follonka din ra, nda boro follonka din ga.

Adamayze wane fooma kanj ga iri fongandi nda alzanna wane taalamey kanj gonda tuuri boosi boobo kanj yanj ga boori, kanj yanj ga dake care ga. Ba borey kulu kanj ga ba ngey bonj se tuuri boosi, i ga di kanj kali tuuri boosey bis'a.

Irkoy Diya ne: “boro kulu si no kanj go beene nda ganda gamo ra, kala day a ga bay kanj ay wo Irkoy Diya no, kala day adamayze nda Jinni kanj yanj wanji”. (Ahmed, 3, 310). Hakiika Uhudu wane tondo bay, nda dabiino tuuro Kamba, i bakar a se. Ba almaney na nango di nangoray kanj hala i ma doori, i ga maan'a...

Kala day Aba Jahal na borey kanj yanj ga hima nda wanji ga a bay, i mana hin ga to a ga, a wane darza beero se, za gayyan wala hunkuna zaaro Irkoy Diya baafuna nda a taarifo, sanda diji kanj sinda ziibi, zama se boro ga hin ga nga bonj guna a ra, mate kanj ni go nda sanda ni sanney nda ni goyey nda ni dey. Da wo no, boro ga hin ga ni bonj neesi.

Borey kanj yanj si yadda nda Irkoy Taala wahayo Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) jande yanj hari, nga no ga cimandikey toone, borey din ga kubay nda

Irkoy wane gurzuga nda sifa laalo. Wo ga ti Irkoy ciito kan si barmay, kan si pooti.

Bakaraw nda baakasinay wane fattayan nango do a follonka, day ga ti wo kan ga konda tamo baakasinay wane teeku Irkoy Taala wano nda nga Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga).

Baakasinay wane izey si fatta kala day nangu kan gonda Irkoy Diya wane baakasina. Nga ga ti a fattayan nango do, Irkoy taala do ga koy cimandiko wane binayzo ra. Baakasinay wane laabo Irkoy Diya se (suuji nda hallasi ma bare a ga) a ga bare binayze boobo kan yan ga hima nda tondi ga koy bine ga kan yan ga hanan. A ga waajibi iri boŋ iri ma si dirgan kookari boobo kan Diya te nga hinne adamayzey saabo se, a ma du ga hallasay nda bonkaanay toonandi adamayze kulu se.

Wo-din se, nduɲɲaa kulu, kala i go ga yoole jahiltaray kubay ra, wo-din se no a ga tilas iri ga, iri ma tabbati a wane kandeyan ga, iri ma laasaabu, manga iri hunkuna nda kookari beerey kan yan te.

Bonkaanay booba nda hallaso, saaye beeri no kan cimandikey duw'a Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina ra; nda a wane sahaaba suubanantey kan yan na ngey cimando boryandi nda ngey biney, nda

Alkuraana wane sanno, nda ngey goyey nda ngey fundi hanney, nda ngey lakkal hanney nda ngey da hanney; borey kaŋ yaŋ go ga baafunay, i go ga ngey alwaato daŋ baafunay duumante ra...

Ya-Rabbi, ni ma iri daŋ borey kaŋ yaŋ ga ba Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga), i ga beeja a se, kaŋ yaŋ ga ba alsilaamataray, i go ga baafunay a boŋ, a ma a te iri se fondo iri baafuna ra, a ma te iri se hari kaŋ iri ga a tabbatandi Alkuraana ra, iri ga a daahirandi iri baafunay misey kulu ra !

Ya ni iri koyo, ni ma ni baakasina, nda ni Diya baakasina te iri se iri arzakey boŋey bonkaanay kaŋ ga duumi se.

Amin.

TIRAA CAWO SILLEY

Foreword / 7

DUMBARI SINTINA / 13

Bortaray kaŋ hima nda nduɲɲa kulu ra iri bonkoono Muhammadu (suuji nda hallasi ma bare a ga).....	15
Dondonyan hari/ himagasinay hanno kaŋ i ga gana.....	31

DUMBARI HINKANTA / 43

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) nda suubanantey..	45
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) monduma booro, a takaro nda a wane dey.....	46
Irkoy Diya boŋ yeetiyaŋ ganda (suuji nda hallasi ma bare a ga)	52
Irkoy Diya Nooyaŋ (suuji nda hallasi ma bare a ga)..	55
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane koyo humburukuma	56
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane nduɲɲa fantayaŋ.....	59

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane bakarawo.....	61
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane yaafayaŋ.....	68
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bakara nda a suujo.....	71
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane yaafayaŋ.....	73
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) mate kaŋ a ga gorgasinay nda talkey.....	77
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) goyzey nda kasiizey haggoyyaŋo.....	79
Irkoy Diya wane baafuna nda wayborey (suuji nda hallasi ma bare a ga).	84
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gora nda Alaatumey.....	90
Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane almaney bakaraw.....	91
Neesiji beero kaŋ ga to handariyey ga.....	97
Bine hanseyan Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane fonda ganayan boŋ	103
Borey kaŋ na Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) gana nda baakasinay nda deejian a se	106
Bonkaanay alwaato Irkoy Diya wane da baakasina Dijo (suuji nda hallasi ma bare a ga).....	111

Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga)	
baakasina maateyaŋo, kaŋ go bine ra.	119
Sahaabey baakasina Irkoy Diya se	
(suuji nda hallasi ma bare a ga)	125
Baakasina wane zura Irkoy Diya (suuji nda hallasi	
ma bare a ga) se sahaaba suubanantey banda.	137
Salliyaŋ nda hallasiyaŋ boobo Annabi ga	
(suuji nda hallasi ma bare a ga).	150
Bukaata beerey lakkal nda bine, Irkoy Diya (suuji nda	
hallasi ma bare a ga) bortaray suubananta wane lokkolo ra.	157
Hari kaŋ ga adamayze no nga wane	
adamayzetara nga ga ti Irkoy Taala tarbiya.	157
Adamayze wane siiriyaŋ ga koy dondon	
hari nda ganayaŋ.	167
Diyey wane bortara kaŋ i ga himagasinay nd'ey	
(Irkoy suujo nda a hallasey ma bare i ga).	169
Mate kaŋ cine iri ga ba Irkoy Diya	
(suuji nda hallasi ma bare a ga).	173
Mate kaŋ iri ga bini nda lakkal.	173
Muhammadu Rasuurullaahi (suuji nda hallasi ma	
bare a ga) himagasinay follonka kaŋ sinda cine.	174
Alkuraana Alkariimu (nga ga ti moogiza beeri).	174
Boro kaŋ dana, a si di wayna, a ga alaasiray.	175
Baako, boro kaŋ a ga ba, a ga boŋ dum a se.	180

Borey kaŋ yaŋ ga hagu nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) bine tarbiya	181
Man iri nda Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) wane darza maanuyaŋ ?	183
Neesiyaŋ hari Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina ra.	187
Alaama kaŋ ga cabe Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) baakasina.	188
A ga sandi gumo iri ma Irkoy Diya (suuji nda hallasi ma bare a ga) sifa mate kaŋ a ga hagu nda.	189

SANNI BANANTA / 191

Ifo no bisa darza nda bakacare, iri ma te a wane al'umma. ... 194

